

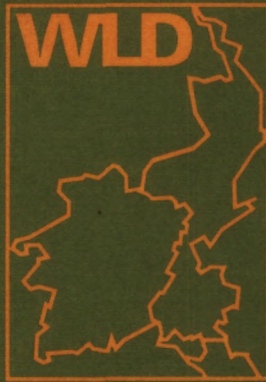
WOORDENBOEK VAN DE LIMBURGSE DIALECTEN

Opgezet door prof. dr. A. Weijnen, voortgezet door prof. dr. J. Goossens en
prof. dr. A. Hagen

II. NIET-AGRARISCHE VAKTERMINOLOGIEËN

Aflevering 4: turfsteker en ertsontginner

DR. H. CROMPVOETS - DRS. H.H.A. VAN DE WIJNGAARD

VAN GORCUM – ASSEN/MAASTRICHT

ISBN 90 232 2306 3

WOORDENBOEK VAN DE LIMBURGSE DIALECTEN

WOORDENBOEK VAN DE LIMBURGSE DIALECTEN

Opgezet door prof. dr. A. Weijnen, voortgezet door prof. dr. J. Goossens en
prof. dr. A. Hagen

II. NIET-AGRARISCHE VAKTERMINOLOGIEËN

Aflevering 4: turfstecker en ertsontginner

DR. H. CROMPVOETS - DRS. H.H.A. VAN DE WIJNGAARD

1987
VAN GORCUM, ASSEN/MAASTRICHT

© 1987, Van Gorcum & Comp. B.V., Assen/Maastricht

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16B Auteurswet 1912 j° het Besluit van 20 juni 1974, St.b. 351, zoals gewijzigd bij het Besluit van 23 augustus 1985, St.b. 471 en artikel 17 Auteurswet 1912, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de stichting Reprorecht (Postbus 882, 1180 AW Amstelveen). Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16 Auteurswet 1912) dient men zich tot de uitgever te wenden.

CIP-GEGEVENS KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK, DEN HAAG

Woordenboek

Woordenboek van de Limburgse dialecten / opgezet door A. Weijnen ; voortgezet door J. Goossens en A. Hagen. - Assen [etc.] : Van Gorcum

II, Niet-agrarische vakterminologiën

Afl. 4: Turfsteker en ertsontginner / H. Crompvoets, H.H.A. van de Wijngaard

Met reg.

SISO * 847 UDC 800.873:803.931(492.94)(038) NUGI 941

Trefw.: Limburgse dialecten; woordenboeken.

ISBN 90 232 2306 3

Dit werk is tot stand gekomen met steun van de provincie Limburg, de Katholieke Universiteit Nijmegen en van de Nederlandse Organisatie voor Zuiver-Wetenschappelijk Onderzoek (ZWO) te 's-Gravenhage.

Layout en druk: Van Gorcum, Assen

INHOUDSOPGAVE

1. TEN GELEIDE	VII
2. Inhoudsopgave bij TURFSTEKER en ERTSONTGINNER	XV
3. Lemmata van de TURFSTEKER	1
4. Lemmata van de ERTSONTGINNER	59
5. Register	93

TEN GELEIDE

ALGEMEEN

In aflevering WLD II.4 vindt men een inventarisatie van de terminologieën van de turfsteker en ertsontginner. Tezamen met de terminologie van de mijnwerker vormen zij de Limburgse woordenschat in verband met de delfstofwinning althans binnen het kader van deel II van het WLD zoals dat gepland is (z. WLD INLEIDING-II blz. 1). Het bijzondere aan deze twee terminologieën is dat ze regionaal beperkt zijn. De terminologie van de ertsontginner is zelfs alleen vastgelegd in het dialect van Kelmis (Q 255). Maar nog meer bijzonder is het feit dat beide beroepen niet meer uitgeoefend worden in de betrokken gebieden. De ertsontginning in het gebied rond Kelmis is al ca. 50 jaar geleden stopgezet en het turfsteken is sinds de zestiger jaren uit de Peel verdwenen als ambacht. Gelukkig heeft men beide vakterminologieën nog via mondelinge enquêtering vast kunnen leggen. Globaal gesproken moet men het dialect van Kelmis plaatsen "westlich der Südkrümmung der Benrather Linie" (z. Verhoeven blz. 15). Als gevolg daarvan kan men het als "Nederduits" en "Nederfrankisch" kwalificeren. De dialecten waarvoor de turfstekerstermen in het bijzonder gelden, liggen alle westelijk net boven of onder de Uerdinger-linie. Een aparte plaats neemt het dialect van Griendtsveen in. In de vorige eeuw is Griendtsveen ontstaan als veenkolonie. Vanuit verschillende delen van Nederland heeft men zich daar gevestigd. Van een Griendtsveens dialect kan dan ook nauwelijks sprake zijn. De turfstekerstermen bestrijken vooral drie manieren van turfwinning: de ongeorganiseerde vervening, ook wel boerenvervening genoemd, de georganiseerde vervening of maatschappijvervening en het baggeren. De ongeorganiseerde turfwinning heeft nogal wat termen ontleend aan de autochtone, agrarische terminologie (z. Crompvoets, *Veen-derijterminologie* blz. 398). Bij de vaktermen van de ertsontginner bespeuren wij naast autochtone Limburgse woorden ook veel invloed uit de Duitse mijnwerkersterminologie. Dit laatste is niet verwonderlijk gezien de ligging en de historie van Kelmis.

METHODE VAN BEWERKING

De methode van bewerking en spelling komen overeen met die van aflevering 1 van WLD-II en komen daardoor ook overeen op wat kleine afwijkingen na met die van de afleveringen 1 en 2 van WLD-I.

Vanwege een limitering van het WLD in tijd en omvang heeft de redactie een aantal maatregelen genomen. Omdat de aflevering WLD II.4 eerder verschijnt dan de afleveringen WLD II.2 en WLD II.3, zullen die maatregelen ook op deze nog te verschijnen afleveringen betrekking hebben.

Die limitering heeft voor aflevering WLD II.4 tot gevolg dat er geen vertalingen meer opgenomen zijn van de lemma-opschriften. Verder plaatst men, wanneer er van een bepaald dialect voor een bepaald woord geen dialectvariant is gegeven maar alleen het Nederlandse woordtype, meteen achter het vetgedrukte kopje het codenummer van de plaats waarvoor die bewuste opgave geldt. Een formulering als "het woordtype . . . in" vervalt dus.

Wanneer men bij een woordtype of dialectvariant wil aangeven dat die meervoud of

enkelvoud is, zelfstandig naamwoord of bijvoeglijk naamwoord is e.a., komt er achter het woordtype of variant te staan *mv.*, *enk.*, *zelfst. nmw.*, *bijv. nmw.* en eventuele andere afkortingen. De redactie streeft naar een zo beperkte maar tevens ook een zo duidelijk mogelijke semantische toelichting.

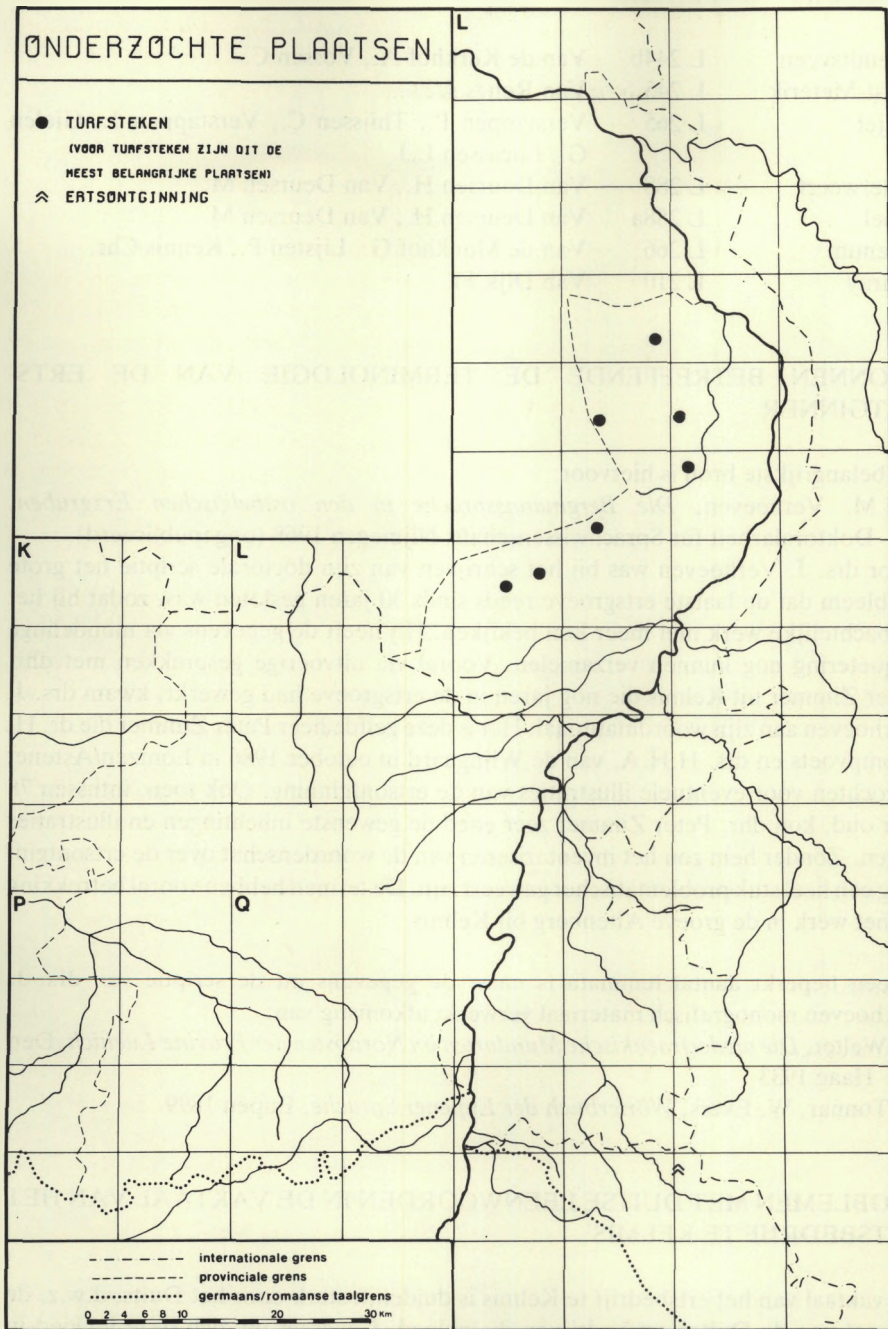
BEWERKT GEBIED

De terminologie van de turfstecker bestrijkt vooral een aantal dialecten van een gebied dat ligt aan de oostelijke Peelrand. Het gaat om de plaatsen Griendtsveen, Horst, Meijel, Sevenum, Venray, Ospel en Nederweert. Gegevens uit b.v. Nijmeegse, Amsterdamse of Leuvense vragenlijsten beslaan meer plaatsen dan voornoemde. Immers op broekgronden en in moerassige gebieden buiten de Peel heeft men ook elders in de provincies Limburg turf kunnen steken zij het in veel mindere mate dan in de Peel. De terminologie van de ertsontginning komt alleen uit het dialect van Kelmis. In het noordoosten van de Belgische provincie Luik liggen meer uitgeputte zinkgroeven o.a. in Welkenraedt en Lontzen, maar daar zijn geen gegevens van.

BRONNEN BETREFFENDE DE TERMINOLOGIE VAN DE TURFSTEKER

Uitgangspunt voor het vastleggen van deze terminologie zijn de vragenlijsten I en II die door dr. H. Crompvoets werden opgesteld met het oog op zijn doctorale scriptie bij prof. dr. A. Weijnen. De gegevens uit deze lijsten vormden de voedingsbodem van zijn proefschrift *Veenderijterminologie in Nederland en Nederlandstalig België*, waarin de terminologie zo volledig mogelijk werd verzameld, ook voor Nederlands en Belgisch Limburg. Vragenlijst I vroeg naar termen in verband met de boerenvervening en het baggeren, en vragenlijst II vroeg naar termen in verband met de maatschappijvervening. Uit deze vragenlijsten distilleerde drs. P.H. Vos de Nijmeegse vragenlijst nr. 69, die echter voor Limburg niet afgevraagd hoefde te worden. De Nijmeegse vragenlijst nr. 27 heeft een groot aantal vragen over ontginning gesteld. Deze vragenlijst vormde daardoor een belangrijke bron voor een aantal begrippen. Een beperkt aantal gegevens komt nog uit de vragenlijsten van het P.J. Meertens-instituut en andere Nijmeegse of Leuvense vragenlijsten. Men vindt die bron, als die verwerkt is in een bepaald lemma, aan het begin van dat lemma tussen ronde haken verantwoord. Voor bekend veronderstelde bronnen van monografische gegevens van een bepaalde plaats zie men de INLEIDING op het WLD en het TEN GELEIDE bij aflevering WLD II.1. Nieuw bronnenmateriaal en nieuwe geraadpleegde literatuur met het oog op aflevering II.4, het gedeelte turfstecker, zijn:

- J. van den Berg e.a., *Weertlands Woordenboek*, uitg. van Veldeke, kring Weert, Weert 1983
- H. Crompvoets, *Veendertijterminologie in Nederland en Nederlandstalig België*, uitg. Rodopi, Amsterdam 1981 (diss.)
- K. Janssen De Limpens, *Rechtsbronnen van het Gelders Overkwartier van Roermond*, Utrecht 1965
- J.C.P. Kats, *Remunjs Waordebook*, uitg. Van der Marck en Zonen, Roermond 1985
- G.F. Kooijman, *Thematisch woordenboek van het Tungelroys*, uitg. Rodopi, Amsterdam 1985
- G. Linssen, *Verandering en verschuiving. Industriële ontwikkeling naar bedrijfstak in*

Midden- en Noord-Limburg, 1839-1914, in: *Bijdragen tot de geschiedenis van het Zuiden van Nederland, deel XIV*, Tilburg 1969

A.H. van Vessein, *Oogstgerei-benamingen*, Assen 1956

J. Weyns, Turven in de Kempen, volkskundig gezien, in: *Ons Heem*, 1959, blz. 81-89

Zegslieden en medewerkers:

Griendtsveen	L 244b	Van de Kerkhof A., Vossen C.
Horst-Meterik	L 245	Van Rengs J.
Meijel	L 265	Verstappen P., Thijssen C., Verstappen J., Gielen G., Lucassen L.J.
Nederweert	L 288	Van Deursen H., Van Deursen M.
Ospel	L 288a	Van Deursen H., Van Deursen M.
Sevenum	L 266	Van de Munkhof G., Lijsten P., Kennis Chr.
Venray	L 210	Van Dijk Fr.

BRONNEN BETREFFENDE DE TERMINOLOGIE VAN DE ERTS-ONTGINNER

De belangrijkste bron is hiervoor:

J.H.M. Verhoeven, *Die Bergmannssprache in den ostbelgischen Erzgruben*,
Doktoralarbeit für Sprachwissenschaft, Nijmegen 1968 (ongepubliceerd).

Voor drs. J. Verhoeven was bij het schrijven van zijn doctorale scriptie het grote probleem dat de laatste erts-groeve reeds sinds 30 jaren gesloten was, zodat hij het ambachtelijke werk niet meer kon bekijken. Hij heeft de gegevens via mondelinge enquêtering nog kunnen verzamelen. Vooral via uitvoerige gesprekken met dhr. Peter Zimmer uit Kelmis die nog jaren in de erts-groeve had gewerkt, kwam drs. J. Verhoeven aan zijn woordmateriaal. Het is deze zelfde heer Peter Zimmer die dr. H. Crompvoets en drs. H.H.A. van de Wijngaard in oktober 1986 in Lontzen/Astenet opzochten voor eventuele illustraties van de ertsontginning. Ook toen, intussen 78 jaar oud, kon dhr. Peter Zimmer zeer goed de gewenste inlichtingen en illustraties geven. Zonder hem zou het inventariseren van de woordenschat over de ertsontginning een heel stuk problematischer geweest zijn. De termen hebben vooral betrekking op het werk in de groeve Altenberg bij Kelmis.

In een beperkt aantal lemmata is naast de gegevens uit de scriptie van drs. J. Verhoeven monografisch materiaal verwerkt afkomstig van:

W. Welter, *Die niederfraenkische Mundarten im Nordosten der Provinz Luettich*. Den Haag 1933

A. Tonnar, W. Evers, *Wörterbuch der Eupener Sprache*, Eupen 1899.

PROBLEMEN MET DUITSE LEENWOORDEN IN DE VAKTAAL VAN HET ERTSBEDRIJF TE KELMIS¹

De vaktaal van het ertsbedrijf te Kelmis is duidelijk sterk door het Duits, d.w.z. de vaktaal van de Duitse ertsbedrijven, beïnvloed. Concreet uit zich deze invloed in talrijke ontleningen. Ontlening is in sommige gevallen volstrekt zeker, in andere van relatief tot zeer waarschijnlijk.

Zekerheid heeft men wanneer de klankgestalte van een term in tegenstrijd is met de klankwetten van het plaatselijk dialect, maar in overeenkomst met die van het Duits. Dat is o.a. het geval met woorden die tweede klankverschuiving vertonen (bijv. *slqsər* 'Schlosser'), die een intervocalische *b* na lange klinker bevatten (bijv. *ōbərhowər*

'Oberhauer'), waarin een *l* na oorspronkelijke *al/o* en voor *dlt* niet gevocaliseerd is (bijv. *jəhalt* 'Gehalt'), waarin combinaties van een korte klinker met *ft* of *cht* als zodanig (eventueel met weggevallen *t*) verschijnen in plaats van als lange klinker plus *t* (bijv. *preʃluft* 'Pressluft' – lucht luidt *lūat* – , *šix* 'Schicht').

In talrijke gevallen kan men vermoeden dat een term uit het Duits is overgenomen, zonder dat dit vermoeden door een sluitend bewijs tot zekerheid wordt. Het gaat hier vaak om samenstellingen die de indruk van een geleerde of technische constructie verwekken (bijv. *kaləkšpāt* 'kalkspaat', *štoləzōl* 'Stollezool') en om technische metaforen, waarbij de toepassing normaal niet autochtoon zal zijn (bijv. *šən* 'scheen', spoor, vgl. Schiene).

Er zijn verder een aantal factoren die de herkenning van het leenwoordkarakter van termen uit het ertsbedrijf bemoeilijken en dus tot problemen bij het lemmatiseren aanleiding geven:

1. Ontleende woorden zijn vaak aangepast aan de fonologische structuur van het dialect. Zo zijn bijv. substantieven waarin de beklemtoonde lettergrepen gevolgd wordt door een finale sjwa, hier onmogelijk; ontleende substantieven met die structuur verliezen de sjwa. Zijn *štol*, 'stol, Stollen', *šwel* 'zwel, Schwelle' dan ontleningen, of kunnen zij zoals *ren* 'rin, Rinne', waarvan bekend is, dat het in de betekenis 'langwerpige verdieping of verhevenheid' in Limburgse dialecten voorkomt, vanuit het dialect verklaard worden? Verder is de aanpassing vaak slechts gedeeltelijk, zodat bijv. bij samenstellingen een lid Duits, het andere een dialectisch uitzicht heeft, zoals in *luftšāt* 'luchtschacht, Luftschacht', *waškawəwertər* 'waskouwe-Wärter'.
2. Er bestond een mijnbouw in het aangrenzende Duitse gebied bij Aken, waar het dialect al Ripuarisch is en dus al een sterker Hoogduits indruk maakt, te meer daar de daarop invloed uitoefenende schrijftaal er al sedert de 16de eeuw ononderbroken het Hoogduits is geweest. Wat in de praktijk misschien een dialectontlening over een kleine afstand was, kan de indruk verwekken, een Hoogduits leenwoord te zijn.
3. Ook te Kelmis zelf speelt het Duits al sedert eeuwen een rol als cultuurtaal en coëxisteert er dus met een Nederfrankisch dialect. Zoals in westerlijker Limburgs in veel gevallen, nl. wanneer het klankcriterium tekortschiet, niet kan worden uitgemaakt of een woord autochtoon is ofwel of het uit de Nederlandse standaardtaal is overgenomen, zo kan in Kelmis eveneens vaak niet worden beslist of een woord tot het oude plaatselijke dialect behoort ofwel of het uit de Duitse standaardtaal c.q. vaktaal ontleend is.
4. Over de dialectgeografie van een aantal woorden met een Duits aandoend uitzicht is te weinig bekend om te weten of ze in een woordgeografisch geheel passen en dus als dialect beschouwd mogen worden (hoewel het Rheinische Wörterbuch, RhWb, hier een belangrijk hulpmiddel is). In zo een geheel passen bijv. wel *blēj* 'lood' (blijkens Eupens *blei*, vgl. Tonnar-Evers 22, Montzens *blī.i*, vgl. Welter, Niederfränkische Mundarten § 45 en de aangrenzende Ripuarische vormen in RhWb 1,77) en *šrinər* 'schrijnwerker' (blijkens DWA 9). Voor deze woorden moet het woordtype dan *blij* en *schrijner*, niet *Blei* en *Schreiner* luiden. De dialectologische hulpmiddelen schieten echter te kort bij een woord als *šlam*, dat bij Tonnar-Evers en Welter ontbreekt, terwijl het volgens het RhWb 7, 1229 wel in het Ripuarische en Nederfrankische dialecten voorkomt, maar dan zo dat het meer gewone woord in die dialecten toch *Mudd* of *Muddel* is. Moet men hier dan *slam* of *Schlamm* schrijven?

Aan deze problematiek is de volgende oplossing gegeven. Zoals elders in het WLD worden de woordtypen in vernederlandste vorm afgedrukt; alleen in die gevallen waarin op grond van een onmiskenbaar klankkenmerk Hoogduitse oorsprong moet worden aangenomen, verschijnt het woordtype in Duitse, in alle andere in Nederlandse spelling. Aan de Duitse gespelde woorden wordt geen verwijzing naar de oorsprong meer toegevoegd. Die blijkt immers al voldoende uit de spelling; omgekeerd zou zo een toevoeging suggereren dat de andere termen niet van Duitse oorsprong zijn, wat op grond van hun klankgestalte zeer dikwijls niet kan worden uitgemaakt, terwijl het vermoeden dat ze toch een Duitse oorsprong hebben, vaak sterk is. Een Nederlandse spelling betekent dus geenszins, dat het betreffende woord geen Duitse oorsprong zou hebben. In hybridische samenstellingen van een duidelijk autochtoon dialectelement met een Duits bestanddeel is het dialectelement in vernederlandste, het Duitse in de vorm van die taal afgedrukt (zo verschijnt *waskawawertar* onder het woordtype *waskouwewärter*).

VERANTWOORDING ILLUSTRATIEMATERIAAL

Aan illustratiemateriaal voor aflevering WLD II.4 hebben voor het onderdeel turfsteeker bijgedragen: het Streekarchivariaat Peelland te Deurne en de privécollecties van dhr. P. Versteegden uit Spaubeek en dr. H. Crompvoets uit Meijel.

Dhr. Peter Zimmer uit Kelmis verleende het illustratiemateriaal voor de terminologie van de ertsontginer. Dit materiaal werd aangevuld met tekeningen uit de scriptie van drs. J. Verhoeven.

Verleende afbeeldingen:

Streekarchivariaat Peelland te Deurne: 25, 26, 27

Dhr. P. Versteegden: 2, 3, 4, 6, 7, 8, 9, 10, 12, 13, 14, 16, 17, 18, 20, 21, 22, 23

Dr. H. Crompvoets: 1, 5, 11, 15, 19, 24

Dhr. P. Zimmer: 28, 29, 30, 35, 36, 38, 48, 50

Drs. J. Verhoeven: 31, 32, 33, 34, 37, 39, 40, 41, 42, 43, 44a/b, 45, 46, 47, 49

Dhr. J. van Schijndel heeft in samenwerking met Bert Statema van het Universitair Rekencentrum te Nijmegen zorg gedragen voor de realisering van de woordkaarten.

ALFABETISCH REGISTER

Voor aflevering WLD II.4 heeft drs. H.H.A. van de Wijngaard het alfabetisch register samengesteld in samenwerking met dhr. Jan van Schijndel.

FINANCIËLE STEUN EN BEGELEIDING

Aflevering WLD II.4 is tot stand gekomen door het feit dat de provincie Nederlands Limburg een arbeidsplaats beschikbaar heeft gesteld, waardoor dr. H. Crompvoets zijn werkzaamheden kan voortzetten aan het Woordenboek van de Limburgse Dialecten. Hij is in dienst van het Sociaal Historisch Centrum voor Limburg te Maastricht en is voor het uitvoeren van zijn praktische werkzaamheden gedetacheerd aan de Nijmeegse Centrale voor Dialect- en Naamkunde. Verder bood de provincie Nederlands Limburg een W.E.P.-plaats aan, waardoor drs. H.H.A. van de Wijngaard voor de duur van één jaar aan het WLD kon werken. De Nederlandse Organisatie voor

Zuiver-Wetenschappelijk Onderzoek (Z.W.O.) behartigde de drukkosten. En de Katholieke Universiteit te Nijmegen stelde werkruimten en diensten beschikbaar voor de beide auteurs.

Veel dank is verschuldigd voor het werk van de "Begeleidingscommissie WLD II" onder het voorzitterschap van dr. J. Tans te Maastricht.

december 1986

dr. H. Crompvoets

1) Met dank aan prof. dr. J. Goossens voor het schrijven van deze paragraaf.

VAKTERMINOLOGIE IN VERBAND MET DELFSTOF- WINNING

Terminologie van de turfstecker en ertsontginner

TURFSTEKER EN ERTSONTGINNER

Bij lemmata voorzien van een * is een kaart opgenomen.

TURFSTEKER	1	<i>Maaien van de hei en het afbonken</i>	10
		heidegrond of heide	10
Algemeen	1	dopheide	10
		struikheide	10
<i>Veenvorming en veenvormers</i>	1	turfmolm	10
		vorst in het bonkveen	10
veenmos	1	heizode	10
Turfsteken voor eigen gebruik	1	heistrootisel	10
		afbonken van de hei	11
		bonken steken	11
<i>Algemeen</i>	1	slechten	11
		hei maaien	11
turfsteken voor eigen gebruik	1	heiplaggen neerleggen	11
werkbroek	1	heizicht, heizeis*	11
drinkkan	1	handvat van de heizeis	11
pauze tijdens het werk	1	bovenste handvat van de heizicht	11
pauzeren tijdens het werk	1	onderste handvat van de heizicht	13
pijpeveger	1	blad van de heizeis en de heizicht	13
schuilhut	1	steel van de heizicht	13
turfboer	1	lijnijzer	13
veengrond, stuk niet ontgonnen hei of woeste grond*	1	blad van het lijnijzer	13
niet afgegraven hoogveen	4	turfbijl	13
uitgeveende grond	4	modderschop	13
turf* – afb. 1 –	4	bonkschop	13
heiturf	6	huis van de schop	13
bonk- of grauwveen	6	handvat van de schop	14
lokveen – afb. 2 –	6	steel van de schop	14
lok	6	plaggenhak	14
zwart- of blauwveen	6	heigaffel	14
haverstro of pijperd	7	<i>Steken van de vlikken</i>	14
dargveen	7		
doornatte turf	7	plaats waar de vlik gestoken wordt	14
vast veen	7	vlik	14
los veen	7	haren van de vlik	14
los, gezegd van veen	7	vlikken steken	14
stukken losse moergrond	7	op de kop steken	14
weggebonkt veen	7	schop om vlikken of heiturf te steken	
as met gloeiende stukjes turf	7	* – afb. 4 –	14
zulturf	7	opstaande randen van de	
turfsteken	7	vlikkenschop	16
veenkuil	9	vlikkenriek	16
turfveld	9		
veenachtig	9	<i>Steken van tus of broekturf</i>	16
uitgeveende kuil – afb. 3 –	9		
zandkop	9	veenachtig, moerassig, laaggelegen	
op zand uitlopen, gezegd van veengrond	9	land*	16
plas of meertje midden in de hei*	9	tussenturf	18
gereedschap	10	tussenturf steken	18
		schop om tussenturf te steken	18

II.4

<i>Steken van het grauwveen</i>	18	<i>Opstapelen en drogen van de turf</i>	27
grauwveen	18	drogen van turf	27
afval van het grauwveen	18	stuiken – afb. 12 –	27
putturf	18	zetten van lange rijen turf	27
graven van het grauwveen	18	omzetten – afb. 13 –	27
grauwveen deponeren in de		hoopje turf	27
afgegraven veenuil	18	in hoopjes zetten, van turf gezegd –	
uitvriezen van het water uit het		afb. 14 –	27
grauwveen	18	grote hoop turf	27
schop voor het steken van het		in een grote hoop zetten	28
grauwveen	18	in ringen zetten	28
		turfhoop, bestemd voor de verkoop	28
		kracht verliezen door de zon, gezegd	
		van turf	28
<i>Steken van het zwartveen</i>	18		
zwarte turf	18	<i>Vervoer van de turf</i>	29
zwarte turf steken	18	kruien – afb. 15 –	29
slechten	18	stro draaien rond het rad van de	
driehoekige turf	20	kruiwagen	29
bank – afb. 5 –	20	afstoten van de turf	29
stiepel	20	vervoeren van de turf	29
bank maken	20	vier turven	29
maat aan de turf geven – afb. 6 –	20	kruiwagen – afb. 16 –	29
maatstok – afb. 7 –	20	draagberrie	31
willekeurig, van de maat gezegd	21	mand	31
inkuilen	21	kar	31
scheef snijden	21	voorhek op de kar	31
grondwater	21	achterhek op de kar	31
opborrelen van het grondwater	21	zijhek	31
het omhoogkomen van het		zak onder de kar	31
grondwater	21	karrespoor	31
bulten in de veenuil	21	turfschuurtje*	31
doorbreken van de bulten	21	brandijzer	31
te diep graven	22	turfbak	31
linieijzer – afb. 8 –	22	turfhoek	31
kortijzer – afb. 9 –	22		
stikker	22	Bereiding van baggerturf	31
turfspa* – afb. 10 –	23	<i>Algemeen</i>	31
stok	24	baggerbroek	31
		barrevoets	33
<i>Steken van andere turfsoorten</i>	24	boerenkiel	33
stukken turf	24	baggerhut	33
losse turf	24	baggerturf	33
pijperd	24	darg	33
smeerklot	24	baggerlijk	33
overjarige turf	24	kleine plek met diep veen	33
branden zonder vlam	24	ligveld voor het baggerslijk	33
bonken	24	baggeren	33
in bonken steken	24	veen of modder ophalen	33
afsteken	24	opstoten van het baggerslijk	33
		volwerpen van de karbak	33
<i>Afwatering</i>	24	waterdoorgang	34
banen vast veen	24	baggerbeugel	34
banken laten zitten	24	baggerschop	34
banken doorsteken	24	kar bij het baggeren gebruikt	34
waterlossing* – afb. 11 –	25	karbak	34

voorste schot van de kar	34	vreemde veenarbeiders	37
achterste schot van de kar	34	werkbroek	37
scharnieren	34	etenszak of etenstrommel	37
sluitpin	34	spekkoek	37
		boterhammen	37
<i>Hakken van de bagger</i>	34	boekweitekoek	37
		drinkkan	37
hakken van het baggerslijk	34	keet, hut	37
gereed om aan te snijden, gezegd van		keetvrouw	38
het baggerslijk	34	veenbaas	38
baggerschuit	34	putgeld	38
baggerschop	34	putgeld beuren	38
baggerhak	34	ploeg	38
		voorman van een ploeg	38
<i>Treden of trappen van het baggerslijk en het verdelen</i>	35	kienhout – afb. 17 –	38
		bonkturf of bonkveen	38
trapper van het baggerslijk	35	grauwe turf of grauweveen	38
uitgespreid baggerslijk	35	zwarte turf of zwartveen	38
dichtgedreven baggerslijk	35	scherpe turf	39
trappen van het baggerslijk	35	blauweveen of blauwe turf	39
aanstampen van het baggerslijk	35	witte turf	39
slechten van het baggerslijk	35	smoezen	39
vast komen te zitten, gezegd van het		zware, harde turf	39
baggerslijk	35	pijperd	39
snijden van de baggerturf	35	haverstro	39
gesneden banen	35	plankerd	39
trippen	35	darg of derrie	39
stamper	35	veenkuil	39
schepemmer	35	veenplas	39
baggersnijder	36	naar de veenderij gaan	39
		in het veen werken	40
<i>Opbreken van de baggerturf</i>	36	peilen	40
		veenboor – afb. 18 –	40
opbreken van de baggerturf	36		
baggerturf inzetten	36	<i>Ontwatering van het veen</i>	40
baggerturf wenden	36	waterlossingvegers	40
inkrimpen	36	veenplaats	40
		hoofdafvoersloot	40
<i>Opstapelen van de baggerturf</i>	36	hoofdraai	40
		hoofdwijk	40
hoop baggerturf	36	raai	41
opstapelen van de baggerturf	36	hoofdvaart	41
in kruisvorm stapelen	36	zijvaart	41
hoopje baggerturf in kruisvorm	36	waterlossingen vegen	41
verband	36	greppels graven	41
karvol	36	kanaalgraver	41
		wijk – afb. 19 –	41
<i>Maken van klatserd</i>	36	splitting	41
		splittingsturf	41
klatserd	36	put van een wijk	41
klatserd maken	37	recht stuk van een wijk	41
		rechterarm van een wijk	41
		linkerarm van een wijk	41
Hoogveenontginning door maatschappij of gemeente	37	kruispunt van linker- en rechterarm	41
		zijwijk	41
<i>Algemeen</i>	37	plat stuk	42
vervener	37	kom van de wijk	42
veenarbeider, turfsteker	37	kant van de wijk	42
		bonk	42

II.4

klemsloot	42	sleuf in de achterkuil	46
graven van een wijk	42	sleufjes maken in de achterkuil	46
waterpas maken van de wijk	42	slechten van de laatste achterkuil	46
graven van de splitting	42	over de kop bonken	46
haken	43	nagraven van klemmen turf	46
modder of veen naar boven halen	43	prikken van de turf op de kruiwagen	46
dam in de wijk	43	karzetter	46
dam uitbaggeren	43	schop om sleufjes te maken	46
talud maken	43	laagteturf	47
de kant van de wijk met zoden	43	het laag graven	47
bekleden	43		
waterpaspalen	43	<i>Meten en maten van de turf</i>	47
haakschop	43	stok	47
haak	43	grote stok	47
steekschop	43	kleine stok	47
baggerbeugel	43	dagwerk	47
steel van de baggerbeugel	43	halve roe	47
		bakwagen	47
<i>Bonken</i>	43		
bonker	43	<i>In slag zetten</i>	47
		op slag zetten	47
<i>Graven van het zwartveen</i>	44	slag of stort – afb. 20 –	47
zwarte turf sorteren	44	leger	47
lokturf	44	maken van een leger	47
pijperd	44	een bed turf	47
fabrieksturf	44	legertouw	47
overblijfselen	44		
scheur in het veen	44	<i>Kruien van de turf</i>	47
veenput	44	kruier	47
vaste kant van het veen	44	bijkruier	48
bonk	44	vuller	48
veenplaats	44	plaats van de bijkruier	48
graven van het zwartveen	44	kruien	48
stikken	44	kruiwagen laden	48
koppen	44	turf prikken	48
in bankjes graven	44	tegemoet kruien	48
klem	44	overkruien	48
zandbult	44	scherp zetten	49
veenbanken laten zitten	45	scherp staan	49
turf op zand laten zitten	45	veenkruiwagen	49
veenbanket	45	spilwagen	49
zetveld	45	armen van de veenkruiwagen	49
stikker	45	voorkant van de veenkruiwagen	49
steel van de stikker	45	rad van de veenkruiwagen	49
linie-ijzer	45	spijlen aan de achterkant van de	
oplegger	45	veenkruiwagen	49
het hout van de oplegger	45	kruiplank	49
ijzeren bek van de oplegger	45	kruiklompen	49
slakken van de oplegger	45	pinnen onder de kruiklompen	49
opschot	45	sporen	49
rechtse gravers	45	hakkebijter	49
linkse gravers	45		
klink	45		
een klink graven	46	<i>Opbreken, in ringen zetten, drogen en</i>	
het hoog graven	46	<i>stapelen</i>	49
zware put	46	zetveld	49
voorkuil	46	opbreken van het slag	49
achterkuil	46		

stuik – afb. 21 –	50	vaart	56
in stuiken zetten	50	scheepskruiwagen	56
omstuiken	50	richter	56
een ring maken	50	schragen	56
de stuik binden	50		
ring – afb. 22 –	50	<i>Bruggen in het veengebied en het</i>	
scheerturf	51	<i>jaagpad</i>	56
kopturf	51	vaste brug	56
koplaag	51	ophaalbrug	57
rim	51	draaibrug	57
de eerste lagen leggen van een ring	51	ijzeren balken	57
toelaag	51	pilaren	57
dichtleggen van de ring	52	dek van de brug	57
omringen	52	pontbrug	57
dubbele ring	52	kleppen	57
een dubbele ring maken	52	losse brug	57
klamp	52	weg langs de hoofdvaart	57
in klampen zetten	52		
waterman – afb. 23 –	52	<i>Graven van het grauwveen</i>	57
een enkele waterman	52	plankerd	57
een enkele waterman zetten	52	bonk grauwveen	57
een dubbele waterman	52	hoop grauwe turf	57
een dubbele waterman zetten	52	turfstrooisel	57
turfstapel – afb. 24 –	53	persturf	57
vim	53	grauwveen graven	57
kop van een hoop	53	indrogen van het grauwveen	58
de kop met turf vullen	53	afbonken van het grauwveen	58
loeg	53	murw, gezegd van grauwe turf	58
opgevlijde turfrand	53	turfstrooiefabriek	58
staanders	54		
loegen	54	Machinale bereiding van baggerturf	
vuren, – afb. 25 –	54	en machinale verwerking van het	
vimmen	54	grauwveen	58
bulten	54	snijkast	58
in hopen staan van de zwarte turf	54	elevator – afb. 27 –	58
kalven van de bult	54	persen van turf	58
strook turf	54	pakken turf	58
een ziel hebben	55		
luchtig(er), gezegd van turf	55	Verpachten en pachten van	
		turfgronden	58
<i>Turf laden in het schip en verder</i>	55	roeper	58
<i>vervoer</i>		turfveldje	58
scheepskruier	55	stukken hei	58
loeger	55	ondergrond	58
stouwer	55	bovenveen	58
scheepsploeg	55	afgesloten stuk veengrond	59
lijndrijver	55	verpachten van turfvelden	59
turfschip – afb. 26 –	55	pachten van turfvelden	59
bovenlast	55	hei verpachten	59
turftjalk	55	afpalen van een turfveld	59
praam	55	ritsen	59
turfaak	55	sleuf	59
laden van het schip met turf	55	nummer	59
last van een schip	55		
stouwen	55		
bovenlast laden	55		
loegen van de bovenlast	56		
schippersloeg	56		
hoofdkanaal	56		

II.4

ERTSONTGINNER	59	ondergronds gaan	64
De groeve boven de grond	59	ondergronds werken	64
erts	59	ertsader	64
groeve	59	ertslaag	64
een groeve ontginnen	59	blende-ader	64
daglicht	59	onderaardse steenmassa	64
boven de grond	59	neerbraak	64
wasserij – afb. 28 –	59	schacht – afb. 32 –	64
krasser	60	zijwand van een schacht of gang	64
plathak	60	vervoerschacht	65
sorteerzeef	60	liftkooi	65
kist	60	gesteente	65
ertsslik	60	horizontale mijngang	65
wasserij voor ertsslik – afb. 29 –	60	hoofdmijngang	65
wassen	60	zijgang	65
malen	60	dak	65
sorteertrommel	61	vloer	65
rooster	61	dwarsgang – afb. 33 –	65
ertsbrokken sorteren	61	verdieping	65
draaitafel – afb. 30 –	61	gebergte boven de mijngang	65
asberg	61	gebergte onder de bodem van de mijngang	65
paardetram	61	tunnelverdieping – afb. 34 –	65
locomotief	61	rails	66
smederij	61	rails leggen	66
slijpen	62	railspijker	66
harden	62	dwarsligger	66
bot, gezegd van werktuigen	62	draaiplaat	66
bankwerkerij	62	wissel	66
timmerwerkplaats	62	transportverdieping	66
electrische centrale	62	hulpschacht	66
kolendepot	62	vaart	66
magazijn	62	een vaart naar beneden klimmen	66
machinegebouw	62	richel	66
machinekamer	63	druk	66
hoop erts	63	goot	66
opslagplaats voor erts	63	greppel	66
voorraad erts	63	pomp	66
opeenstapelen	63	pompenkamer	66
opeengestapeld liggen	63	waterschacht	67
op hopen zetten	63	zinkput	67
in voorraad liggen	63	onder water zetten	67
in voorraad hebben liggen	63	droogmaken	67
draaischijf	63	slechte lucht	67
spoorweg	63	luchtschacht	67
was- en kleedlokaal	63	overloop	67
lampenkamer	63	ventilator	67
schachttoeren – afb. 31 –	63	luchtdeur	67
schachtwiel	63	luchtgang	67
schachtkabel	64	luchtkoker	67
ophaalmachine	64	blinde mijngang	67
keet	64	blinde schacht	67
verlaten zijn, gezegd van de groeve	64	uitgeput deel	67
delferts	64		
zink	64	Personeel en opleiding	67
		mijn in exploitatie	67
De inrichting van de groeve onder de grond	64	op een mijn werken	68
ondergronds	64	mijnwerker	68
		mijnbouwschool	68

mijnbouwmaatschappij	68	blende	72
handlanger	68	kalkspaat	72
sleper	68	calamien	72
leerlinghouwer	68	zinkoxyde	72
houwer – afb. 35 –	68	zwavelerts	72
voorman	68	zinksulfide	72
afdelingsopzichter – afb. 36 –	68	leem	72
afdeling van de mijn	68	leisteen	72
meterlat – afb. 37 –	69	waardeloos gesteente	72
meester-opzichter	69		
hoofdopzichter	69	Werkkleding	72
dagelijkse werktijd	69	werkkleding	72
ploeg arbeiders	69	werkbroek	73
directeur-generaal	69	borstrok	73
directeur	69	werkhemd	73
ingenieur	69	blauwe kiel	73
collega	69	dikke jas	73
superieuren	69	hoed	73
lagere superieur	69	muts	73
schachthouwer	70	sjaal	73
houwer in het onderhoud	70	mijnhelm	73
boorarbeiders	70		
lierknecht	70		
ophaalmachinist	70	Het werk in de mijn	73
stoker	70	boterhammenzak	73
badknecht	70	boterhammenbuidel	73
lampenist	70	boterhammendoos	73
magazijnmeester	70	etensbakje	73
pompmachinist – afb. 38 –	70	etenszak	73
seingever	70	koffiekan	73
bankwerker	70	middageten	73
smid	70	groepsgewijze	73
timmerman	71	ransel	74
		klerenkast	74
Lonen, dagindeling, ontslag	71	klerenhaak	74
het loon	71	sirene	74
vast loon	71	seinbel	74
een vast loon krijgen	71	klok	74
dagloon	71	de werkplek aangeven	74
accoordloon	71	de werkplek aangewezen krijgen	74
voor een accoordloon werken	71	werktaak	74
accoordwerk	71	werkplek	74
schafttijd	71	stillekken	74
accoordloon vaststellen	71	olielamp	74
de vroege dienst	71	carbidlamp	74
middagdienst	71	water op de lamp schudden	74
nachtdienst	71	nummer	74
loonovereenkomst	71	penning	74
loonsverlaging	71	voet	74
ontslaan	71	mijngas	75
ontslag aanzeggen of geven	71	glück auf	75
ontslagen worden	72	af dalen	75
iemand met een opzegtermijn van		af daling	75
6 of 14 dagen ontslaan	72	sein	75
ontslag nemen	72	signaal	75
		in een ruk	75
Ertsen en steensoorten	72	kabel	75
looderts	72	personenvervoer in een schacht	75

II.4

<i>Voorbereidingen voor de winning</i>	75	steenstof	79
opslagplaats voor springstof	75	boorkop	79
dynamiet	75	kop	79
dynamietpatroon	75	gewone boorkop	79
gereedschap	75	diamantkop	79
gereedschapskist	75	laden	79
getuig	75	laadstok	79
winnen	75	slaghoedje	80
beginnen met uithouwen	76	vuurkoord	80
vullen	76	afgaan van de schietpatronen	80
beukenhouten plank	76	explosie van een dynamietpatroon	80
vloer	76	leemprop	80
op de post	76	branden	80
scheppen	76	kruiddamp	80
wegkruien	76	afschalen	80
schop – afb. 39 –	76	gesteente losbreken	80
rand van gereedschap	76	zwaar ijzer	80
steel	76	breekijzer	80
hals	76	hak	80
krom buigen	76	kleine hak – afb. 44a –	80
hard, gezegd van het gesteente	76	kruishak – afb. 44b –	80
		punt van een hak	81
		huis	81
<i>Het schieten en het winnen</i>	76	hakken	81
doen springen	76	in stukken slaan	81
schieten	76	een dynamietpatroon plakken	81
boorgat	77	zacht, gezegd van het gesteente	81
een boorgat boren	77	jukondersteuning	81
boren	77	ondersteuning in de schacht	81
slagboor – afb. 40 –	77		
boorwerktuig – afb. 41 –	77	<i>Het vullen</i>	81
boorhamer – afb. 42 –	77	afsluiten van een deel van de mijn	81
zware hamer – afb. 43 –	77	afsluiting van een mijn gang	81
moker	77	waarschuwingstekens	81
hamer	78	kruiwagen	81
houwen	78	steenberg	81
hameren	78	goed afsluiten	81
het ijzer	78	improvisorisch afsluiten	81
het gesteente verbrokkelen	78	volledig gevuld	82
boorijzer	78	een stuk mijn gang onopgevuuld laten	
boor	78	– afb. 45 –	82
luchtcompressor	78		
perslucht	78	<i>Het vervoer</i>	82
luchtkraan	78	de post schoon hebben	82
luchtleiding	78	ruw	82
luchtafsluiter	78	vol laden	82
persluchtslang	78	kipwagen – afb. 46 –	82
licht- of waterslang	78	kleine mijnwagen	82
drijven	78	aankoppelen	82
een nieuwe luchtleiding ophangen	78	afkoppelen	82
vet	79	koppeling	82
schroefdraad	79	aankoppelhaak	82
greep	79	laadbak van de mijnwagen	83
hennep	79	een kipwagen kantelen	83
dichting	79	remmen van de kipwagen	83
veer	79	remijzer	83
slangenboor	79	remhout	83
waterboor	79	ontsporen van de kipwagen	83
waterslang	79		

smeerolie	83	invallen	87
smeervet	83	ingedrukt zijn	87
smeren	83	gescheurd zijn	87
kipwagens noteren	83	nabreken	87
de kipwagen uit de liftkooi trekken	83	opnieuw openhakken	87
de kipwagen in de liftkooi duwen	83	hangende vloer	87
<i>De schafttijd</i>	83	<i>Het afdiepen</i>	88
schaften	83	een neerbraak afdiepen	88
blaar	83	een schacht afdiepen	88
hobbelig	83	driepoot	88
litteken	83	lier	88
eeltknobbel	84	handlier	88
<i>Stuten en reparaties</i>	84	persluchtlier	88
vloergat	84	electrische lier	88
klos	84	henneptouw	88
bekvormige uitsnijding – afb. 47 –	84	staaldraadkabel	88
dwarshout, schoor	84	naar beneden laten gaan	88
wit maken	84	naar boven laten gaan	88
aankrijten	84	omhoogtrekken	88
krijt	84	schachtton	88
vastwiggen	84	veiligheidsplatform	88
wig	84	schachtpomp	88
dun rondhout	84	<i>Het voorbereidende werk, voordat</i>	
rijshout	84	<i>men met de ontginning van een laag</i>	
doorbreken	85	<i>kan beginnen</i>	89
slecht gesteente	85	voorbereidend werk	89
kleine hamer	85	voorbereidende werkzaamheden	
nagel	85	verrichten	89
zaag	85	mijngang van de voorbereiding	89
bijl	85	boren naar ertslaag – afb. 50 –	89
metalen draad	85	boorstang	89
ketting	85	boring	89
emmer	85	een ertslaag vinden	89
ondersteunen van mijngangen	85	ontsluiten	90
duwen, gezegd van het gebergte	85	een ventilator inbouwen	90
een ondersteuning plaatsen –		met de lift omhooggaan	90
afb. 48 –	85	het omhooggaan met de lift	90
stijl	85	Sociale verhoudingen	90
een stijl plaatsen	85	vrije dag	90
voet van een stijl	85	feestdag	90
kop van een stijl	85	betaaldag	90
kap	85	kroeg, café	90
een kap leggen	86	ongunstig bekend staand café	90
uitsparing in het hout – afb. 49 –	86	het werk verzuimen	90
stuk hout	86	verzuimde dienst	90
de stijl omhoogtrekken	86	een ongeluk krijgen	90
betonneren	86	zich verwonden	90
beton	86	ongevallenkas	90
verstevigingsbalk	87	ziekenfondskas	90
bekistingsplank	87	ziekengeld	91
met planken bekleden	87	ziekengeld ontvangen	91
storing	87	begrafenisfonds	91
het gebergte afkloppen	87	verkoopmagazijn	91
in kleine korrels neervallen	87	houtblokje	91
kraken	87		
omhoogkomen	87		

II.4

knoest in het hout	91
schutterij	91
schutterslokaal	91
schietterrein	91
mijnharmonie	91
mijnwerkersvereniging	91
mijnwerkersbal	91

Mijnwerkers onder elkaar 91

bijnaam	91
treuzelaar	91
vleier of betweter	91
aartsluiaard	91
nietsnut	92
een waardeloos karakter hebben	92
eigenwijze arbeider	92
iemand belasteren	92
iemand opruien	92
te weinig werk verrichten	92

TURFSTEKER

Algemeen

Veenvorming en veenvormers

VEENMOS

(II, 126)

[Het veenmos is een belangrijke veenvormer.]

peelmos: *pialmos* L 265.

Turfsteken voor eigen gebruik

Algemeen

TURFSTEKEN VOOR EIGEN GEBRUIK

(I, 12)

[De boer of kleingebruiker steekt jaarlijks een hoeveelheid turf die hij nodig heeft voor de winter. Het steken voor eigen gebruik is de oudste manier van vervenen.]

voor eigen gerief steken: *vør ejgā garifstēka* L 265; *vør ejgā garēf stēka* L 266, 288a; **steken voor eigen gerief:** *stēka vør ejgā gerif* L 245; **voor eigen berief steken:** *vør ejgā bārif stēka* L 210; **kluiten steken:** *klūtā stēka* L 245; **pelen:** *piālā* L 266; **voor eigen brandstof steken:** *vør ejgā brantstof stēka* L 244b; **boerenpeel** (zelfst. nmw.): *bōrapīal* L 288a; *būrapel* L 244b.

WERKBROEK

(I, 20)

[Bepaalde broek bij het steken van turf gebruikt.]

turksleren boks: *tørakslēraboks* L 288a; **bombazijnen boks:** *bomazīnaboks* L 245.

DRINKKAN

(monogr.)

[Drinkkan, meestal gevuld met koffie, met een inhoud van 5 à 6 liter.]

drinkenstuitje: *drenkastiġja* L 265; **tuitje:** *tġja* L 265.

PAUZE TIJDENS HET WERK

(I, 21)

[Pauze tijdens het turfsteken. Onder het genot van een pijp zitten de boeren bij elkaar na eerst de meegebrachte boterhammen of spekkoeke verorberd te hebben.]

schofttijd: *sxoftiit* L 266; **pijpeschoftje:** *pejpasxoġġa* L 244b; **pijpeschoft:** *pipasxofi* L 245; *pipasoft* L 265.

PAUZEREN TIJDENS HET WERK

(I, 21)

schoften: *sxoftā* L 210, 288a; **eens aanstoken:** *ās anstōka* L 244b; **er eens vijf vatten:** L 244b.

PIJPEVEGER

(II, 125)

[De lange, dunne grashalm van het buntgras doet uitstekend dienst als pijpeveger.]

pijpeveger: *pīpavēgār* L 288a; *pīpavēgārs* (mv.) L 265; **pijpespier:** *pipaspir* L 210; **pijpesmeel:** *pipasmēl* L 244b; **smelen** (mv.): *smēlja* L 288a; **busseltje smelen:** *bōsalkā smēla* L 265.

SCHUILHUT

(I, 22)

[Om te kunnen schuilen bij een regen- of onweersbui bouwt men een improvisatorische schuilhut, soms van droge turven of plaggen gemaakt.]

schuilhut: L 244b; *šūlhōt* L 288a; **hut:** *hōtā* (mv.) L 210; **peelhut:** *piālhōt* L 265; **keetje:** *kiġtja* L 288a.

TURFBOER

(I, 9)

[De turfboer of turfventer pacht van de gemeente veengrond en gaat deze in de lente en zomer uitsteken. De turf probeert hij in de omringende plaatsen of steden te verkopen.]

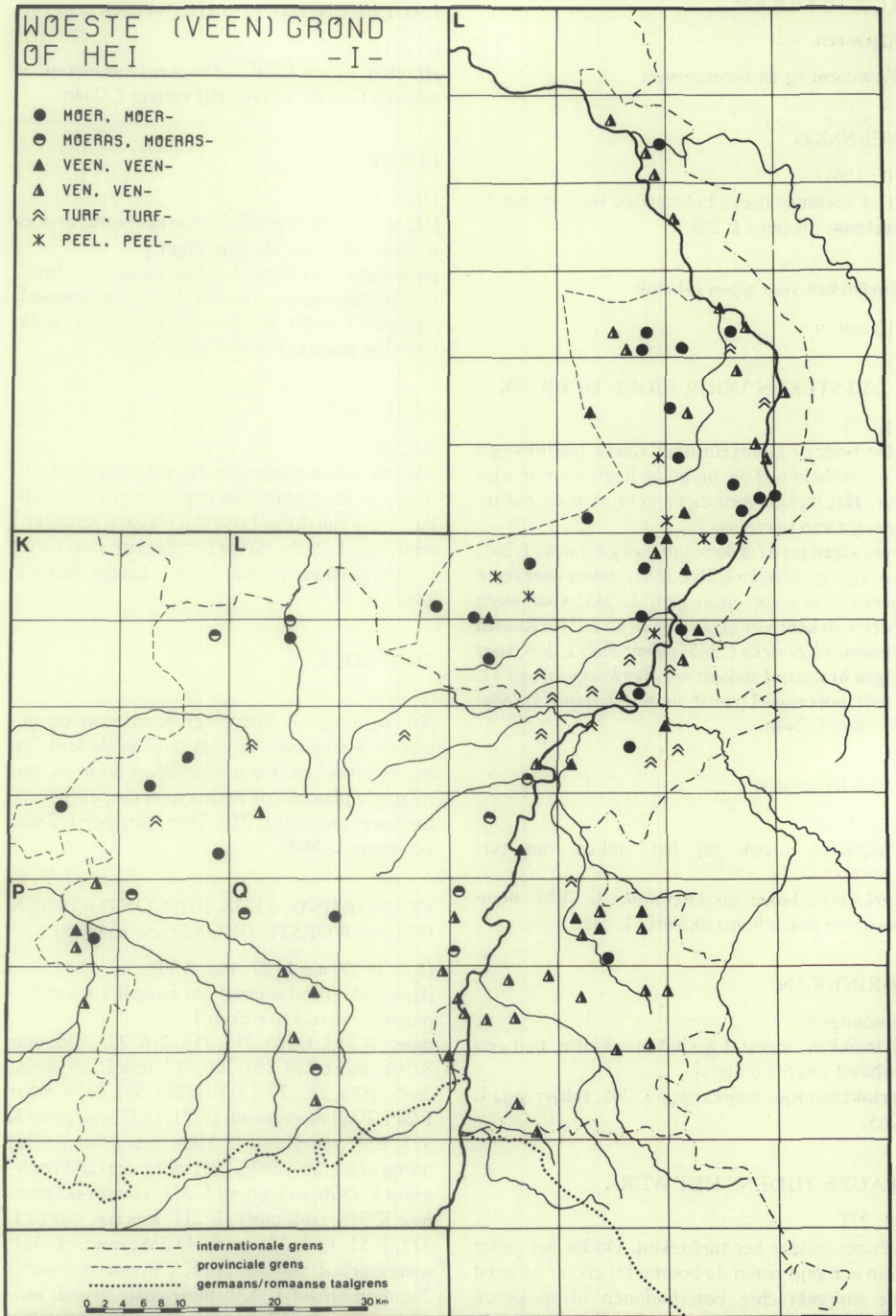
turfboer: *tørāfbūr* L 210, 244b; *tørāfbōr* L 288a; **vervener:** L 244b.

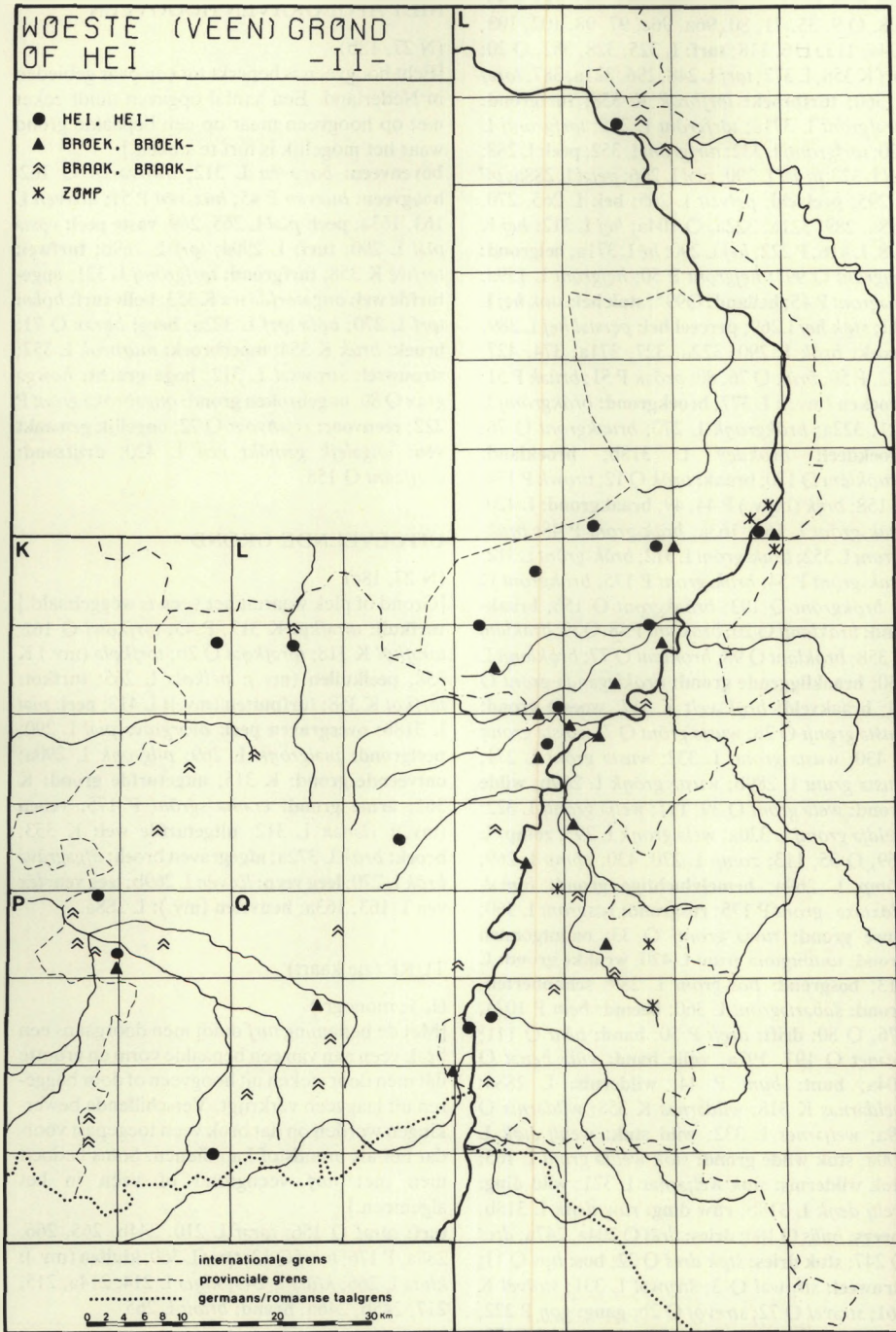
VEENGROND, STUK NIET ONTONGNEN HEI OF WOESTE GROND (zie kaarten)

(I, 3; N 27, 4a; N 27, 18a; S 39)

[Een stuk grond waarop het mogelijk is een bepaald soort turf te steken.]

moer: K 353, L 163, 211, 215, 216, 265, 330; *mur* K 361; *mūr* L 210, 265, 266, Q 3; *mōr* L 269, 269a, 269b, 288a, 289, 290, 318b, 322a, 331, Q 39; *moar* L 245, P 49; **moergrond:** L 271, Q 39; *murgront* K 317, 353; *mūrgrontj* L 318b; *murgrōnt* L 312; *mōrgrōnk* L 269, 290a, 295; *mōrgront* L 289; *mōrgrōnt* L 289b; *mōrgrontj* L 382; **moerhoek:** *murhok* K 318; **stuk moer:** L 211; **moeras:** *murōs* L 372, P 51, Q 7, 12; *murās* Q 158; *murās* L 312; **moerasgrond:** *murāsgront* K 278; *murāsgrōnt* Q 2b; *mōrōsgront* L 420; **moerassige grond:** *murāsagā grōnt* L 312; **veen:** L 244b, 267, 269, 289, 290, 298, 331, 385, 427, Q 30, 32a, 187; *veān* L 381; **veengrond:** L 244b; *vēangrōnt* P 48; *vēngrontj* Q 33; *vēngrōnt* Q 72; **vengrond:** *vēngrōnt* Q 162; **ven:** L 165, 210, 217, 246, Q 32, 111, 196; *ven* L 159a, 250, 331, 331b, 372a, Q 202, 247; *vēn* L 164, 191, 209, 213, 215a, 246a, 249, 268, 291,

330, P 48, Q 27, 71, 96c, 162; *ven* L 297, 413, P 45, 108, Q 9, 35, 71, 80, 96a, 96c, 97, 98, 102, 103, 104a, 113, 116, 118; **turf**: L 325, 328, 382, Q 20; *tørf* K 358, L 377; *tørf* L 248, 296, 321a, 387; *tøraf* L 360; **turfbroek**: *tørfbrok* K 358; **turfgrond**: *tørafgront* L 371a; *tørfgrönt* L 215; *tørfgrontj* L 320; *tørfgrontj* L 332; *turfgront* L 352; **peel**: L 288; *pēl* L 323; *pi-jal* L 290; *pial* L 266; *pejal* L 288a; *pil* L 295; **peelveld**: *pelvelt* L 265; **hei**: L 265, 270, 288a, 289, 321a, 322a, Q 104a; *hej* L 312; *hej* K 278, L 416, P 222; *hej* L 290; *hē* L 371a; **heigrond**: *hejgrönt* Q 99*; *hejgront* P 50; *hejgrönt* L 159a; *hēagront* P 45; **heiland**: Q99*; **stuk hei**: *støk hej* L 211; *støk hej* L 269; **perceel hei**: *persjal hej* L 289; **broek**: *brök* L 290, 322a, 327, 371a, 374, 427, 432, P 50; *brük* Q 76, 80; *brök* P 51; *brūk* P 51; **broeken** (mv.): L 377; **broekgrond**: *brökgrontj* L 321, 322a; *brökgronk* L 270; *bruakgront* Q 76; **broekdeel**: *brökdejl* L 318b; **broekland**: *bruoklant* Q 170; **braak**: *brök* Q 12; *bröwk* P 174, Q 158; *brēk* (bijw.) P 44, 49; **braakgrond**: L 420; *bräk-grönt* L 163, 163a; *bräk-gront* P 48; *bräk-gront* L 352; *brak-grönt* L 312; *bräk-grönt* L 312; *brak-gront* P 54; *brök-gront* P 175; *brökgront* Q 3; *brökgrönt* Q 193; *brökgront* Q 156; **braakland**: *bräklantj* Q 20; *bräklant* P 48, Q 39; *bräklant* K 358; *brökklant* Q 98; *bröklant* Q 77; *bröklanjt* L 330; **braakliggende grond**: *bröklegända gront* Q 39; **braakveld**: *brök-velt* K 317; **woeste grond**: *wuštā grontj* Q 28; *wuštā grönt* Q 7; *wøjstā grontj* L 430; *wuštā grontj* L 332; *wuštā grönt* L 271; *wuštā gront* L 289b; *wuštā grönk* L 269b; **wilde grond**: *welā gront* Q 39, 111; *weljā grontj* L 322; *weldjā grontj* L 320a; *welā gronk* L 295; **zomp**: L 269, Q 35, 113; *zomp* L 270, 430; *zomp* L 269; *zömp* L 269a; **hemelvluchtige grond**: *himal-vløxtaxā-gront* P 175; **rusgrond**: *røsgront* L 360; **ruwe grond**: *ruwā grontj* Q 33; **onontgonnen grond**: *ununtgunā gront* L 420; **wrakke grond**: L 413; **bosgrond**: *bos-grönt* L 289; **schabberten-grond**: *šabartagront* L 360; **beemd**: *bēm* P 107a, 176, Q 80; **drift**: *drēft* P 50; **band**: *bēnt* Q 111; *bēnēt* Q 197, 197a; **vuile band**: *vulā benāt* Q 204a; **bunt**: *bynt* P 44; **wildernis**: L 288a; *weldārnās* K 318; *wildārnās* K 358; *wildārnis* Q 79a; *weljārnās* L 332; **wild stuk**: *weljij støk* L 290a; **stuk wilde grond**: *støk wēldā grönt* L 165; **stuk wildernis**: *støk weljārnās* L 321; **wild ding**: *weljij deŋk* L 318b; **ruw ding**: *ruw deŋk* L 318b; **meers**: *miās* Q 180; **dries**: *drēs* Q 204a, 247a; *drēs* Q 247; **stuk dries**: *støk drēs* Q 22; **bos**: *bōs* Q 11; **struweel**: *strywāl* Q 3; *strywāl* L 331; *strāvēl* K 361; *strāvel* Q 72; *strevōj* Q 2b; **gang**: *gōŋ* P 222; **woest stuk**: *wōst støk* L 290a; **hof**: *hoaf* Q 72; **goor**: *gurā* P 51; **op de los**: *op-dā los* Q 9; **mos**: *mōs* L 244b.

NIET AFGEGRAVEN HOOGVEEN

(N 27, 18b)

[Echt hoogveen is beperkt tot een paar gebieden in Nederland. Een aantal opgaven duidt zeker niet op hoogveen maar op een bepaalde grond waar het mogelijk is turf te steken.]

bovenveen: *bovāvēn* L 312; *bwovāvēn* Q 162; **hoogveen**: *huxvēn* P 45; *hūx-vēn* P 51; *hōxvēn* L 163, 163a; **peel**: *pīal* L 265, 269; **vaste peel**: *vōstā pīal* L 290; **turf**: L 290a; *tørf* L 269b; **turfwei**: *tørfwē* K 358; **turfgrond**: *tørfgrontj* L 321; **ongeturfde wei**: *ongatørfdā wa* K 353; **bolle turf**: *bōlān* *tørf* L 270; *bōlā* *tørf* L 322a; **berg**: *bōrāx* Q 71; **broek**: *bruk* K 354; **moerbroek**: *murbrok* L 352; **strouwsel**: *strōwsal* L 312; **hoge gracht**: *howgā* *grax* Q 80; **ongebroken grond**: *ongabrōkā gront* P 222; **reenvoor**: *rejanvoār* Q 72; **ongelijk gemaakt ven**: *ungələjk gāmākt ven* L 420; **drijfzand**: *drejifzant* Q 158.

UITGEVEENDE GROND

(N 27, 18c)

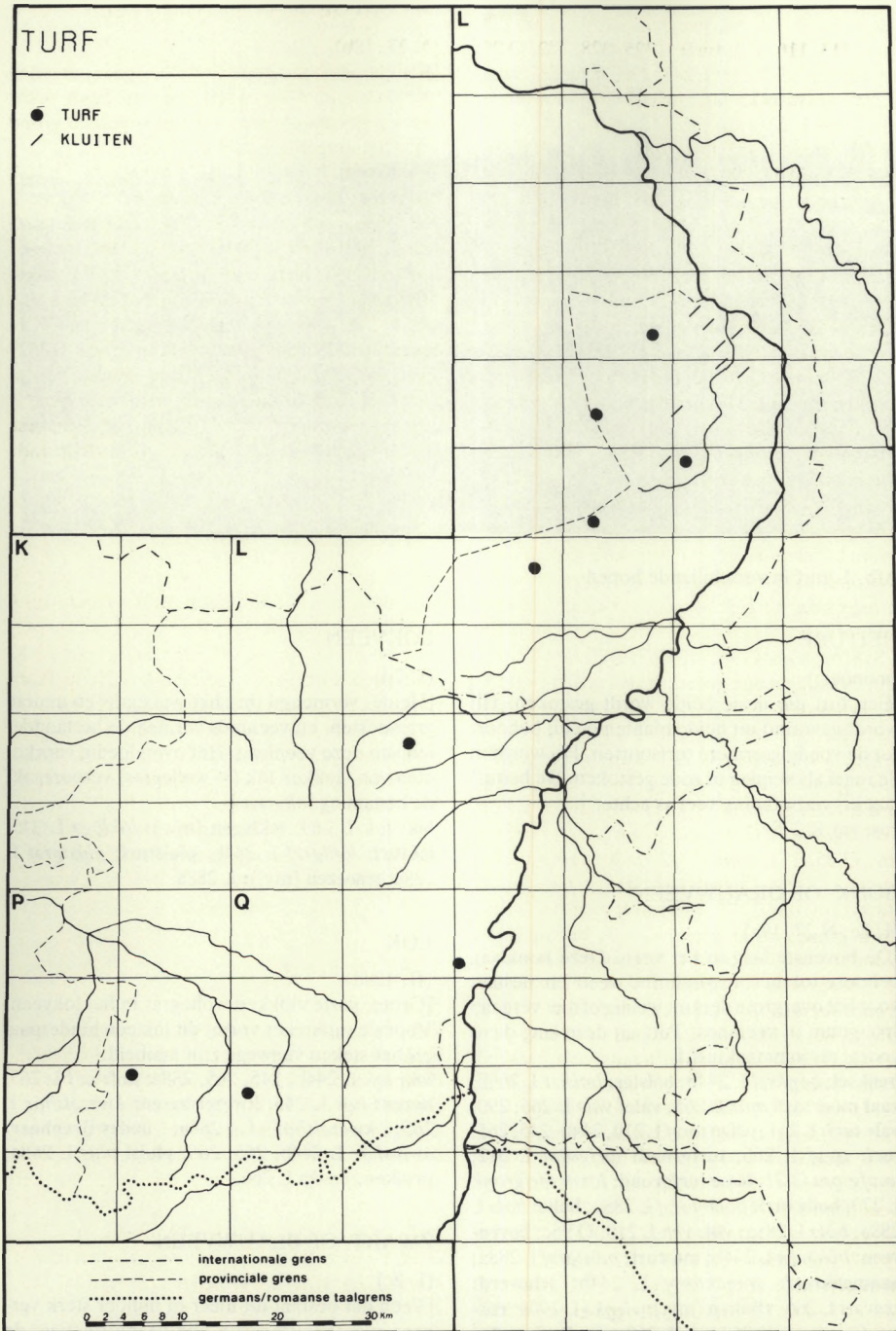
[Grond of plek waaruit het veen is weggehaald.] **turfkuil**: *tørfkøl* K 317, P 45; *tørfkowl* Q 162; *tørfkøl* K 318; *tørfkøal* Q 2b; *tørfkøla* (mv.) K 358; **peelkuilen** (mv.): *pelkøla* L 265; **turfkot**: *tørfkot* K 358; **turfputten** (mv.): L 413; **peel**: *pīal* L 318b; **overgraven peel**: *ōvārgrāvā pīal* L 290; **peelgrond**: *pīalgronk* L 269; *pīlgronk* L 290a; **ontveende grond**: K 315; **uitgeturfde grond**: K 361; **arme grond**: *erama-grönt* P 175; **venen** (mv.): *vīānān* L 312; **uitgeturfde wei**: K 353; **broek**: *brök* L 372a; **afgegraven broek**: *afgagrāvā* *brök* L 270; **leeg veen**: *līx vēn* L 269b; **leeg ven**: *lēx vēn* L 163, 163a; **heuveelen** (mv.): L 288a.

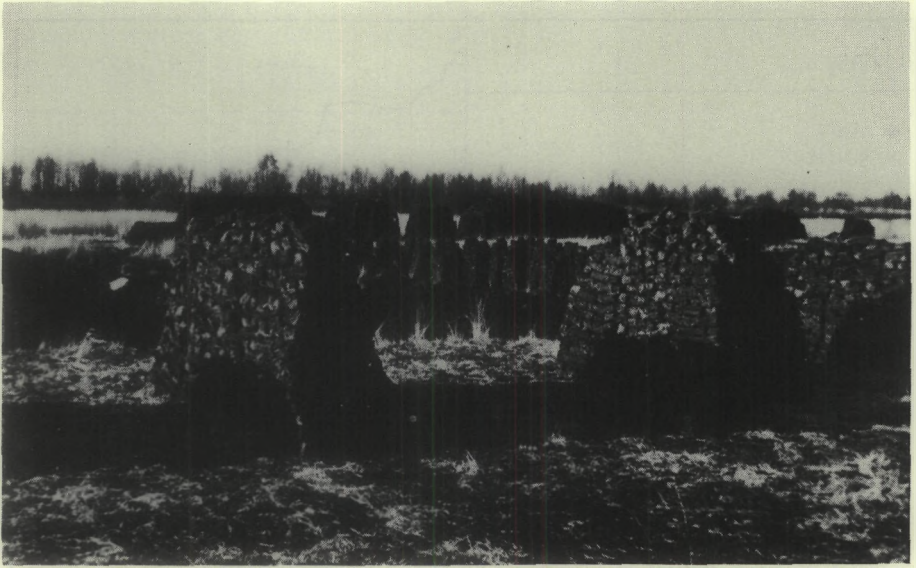
TURF (zie kaart)

(I, 1; monogr.)

[Met de benaming *turf* duidt men doorgaans een brok veen aan van een bepaalde vorm en grootte dat men door steken uit hoogveen of door baggeren uit laagveen verkrijgt. Verschillende bewerkingen worden op dat brok veen toegepast voordat het als brandstof kan dienen. Soms bedoelt men met *turf* veengrond of veen in het algemeen.]

turf: *tøraf* Q 156; *tøraf* L 210, 244b, 265, 266, 288a, P 176; *turaf* Q 12; *tøraf* L 360; **kluiten** (mv.): *klutā* L 266; *klūta* L 245; *klytā* L 214, 214a, 215, 217, 245b, 246a; **brand**: *brant* L 265

Afb. 1. turf in verschillende hopen

HEITURF

(monogr.)

[Een turf die in de heide wordt gestoken. Hij wordt gevormd uit heide planten en hij behoort tot de voedingsarmere turfsoorten. Hij wordt in de regel als heiplag of zode gestoken. De heiturf laat bij verbranding veel as achter.]

rus: *røs* K 278.

BONK- OF GRAUWVEEN

(I, 2e; N 27, 19a)

[De bovenste laag in het veen. Deze bonklaag behoort tot het voedselarme veen en bestaat voor het overgrote deel uit weinig of niet vergaan sphagnum of veenmos. Turf uit deze laag dient vooral als aanmaakturf.]

bonksel: *bojksæl* L 244b; **bolster:** *bolstær* L 269b; **vaal moer:** *vål mūr* L 265; **vale:** *vålø* L 266, 290; **vale turf:** L 211; *vålan tǫraf* L 210, 244b, 245, 265; **turf:** *tǫraf* L 266; **turfgrond:** *tǫrfgrǫnt* L 312; *tǫrafgrǫnt* Q 71; **losse turfgrond:** *losæn tǫrfgrǫnk* L 270; **bolle turf:** *bǫlantǫraf* L 288a; **bolle:** *bǫlø* L 288a; *bǫlø* L 288a; **vilt:** *velt* L 210, Q 96c; **bovenveen:** *bǫvævæn* L 244b; **mosturf:** *mǫstǫraf* L 288a; **aanmaakturf:** *ånmåktǫraf* L 244b; **schaverd:** *sxāvært* L 266; **vlinken** (mv.): *vlejkø* L 290a; **rus-** (mv.): *res* K 358; *ros* L 269; *resø* P 45; **zoden** (mv.): *zøj* L 269; **turfzoden** (mv.): *tǫrafzøj* L 269; **zool:** *zøl* L 321; **erf:** *erf* L 159a; **weigronde:** *wegrǫnt* K 358; **wei:** *wē* P 51; **moer:** *mør* L 382; **moergrond:** K 361; **humus:** *hymøs* L 163, 163a; *hørmøs* L 312; **humuszand:** Q 39; **bouwlaag:** L 413; *bolox* L 371a.

LOKVEEN

(I, 2d)

[Heide, vermengd met het wollegras en andere grassoorten, en veenmos vormen de bestanddelen van deze veenlaag. Het overvloedig voorkomen van vlokken lok (= wollegras) veroorzaakt de benaming lokveen.]

lok: *lok* L 266; **loklagen** (mv.): *lokløgø* L 245; **lokturf:** *loktǫraf* L 244b; **pluisturf:** *plǫstǫraf* L 288a; **smoezen** (mv.): L 288a.

LOK

(II, 128d)

[Grote, vaste vlokken wollegras in het lokveen. Voor de turfsteker vormt dit lok een hinderpaal bij het steken vanwege zijn taaheid.]

lok: *lok* L 244b, 245, 265, 288a; **kof:** *køf* L 265; **haren:** *hør* L 245; **kwezelsharen:** *kwezalshør* L 265; *kwēzalshør* L 288a; **oudewijvenhaar:** *åwivahør* L 244b, 265, 266; **pluis:** *plǫs* L 288a; **pruiken:** *prøkø* L 266.

ZWART- OF BLAUWVEEN

(I, 2c)

[Veen dat bestaat uit meer of minder sterk vergane plantenresten van alle veenformaties, de voedselrijke, de matig voedselrijke en de voedselarme venen. De turf hieruit behoort tot de best brandbare.]

zwarte turf: *zwartæn tǫraf* L 245, 288a; **zwarte:** *zwartø* L 210; *zwertø* L 288a; **kluit:** *klyat* L 288a; **ondergrond:** L 244b; **scherpe turf:** L 288a.

Afb. 2. wollegras of lok

HAVERSTRO OF PIJPERD

(I, 2b)

[Een lichtere veensoort dan het zwarteveen met veel overblijfselen van de moerasplant *Scheuchzeria erin.*]

pijperd: *pejpart* L 244b; *pipart* L 245, 266; *pipart* L 288a.

DARGVEEN

(I, 2a)

[De onderste laag veen. Ze is een mengsel van zand, veen en leem en is slijkachtig van aard.]

dargturf: *dārx̄tørf* L 288a; **pekkerd:** *pekart* L 265; **harde turf:** L 288a; **kluiten** (mv.): *klütə* L 266; **zand:** L 210; **zanderige turf:** L 288a.

DOORNATTE TURF

(II, 16e)

natte turf: *natən tōraf* L 244b; *nātə tōraf* L 266, 288a; **strontnatte turf:** *strontnātə tōraf* L 245.

VAST VEEN

(I, 16a)

[De goede, ongerepte veengrond.]

vaste peel: *vāstə piəl* L 265, 288a.

LOS VEEN

(I, 4a; I, 16b)

[Los veen staat tegenover het vast veen en is slecht van kwaliteit.]

bonksel: *boŋksəl* L 245, 266, 288a; **drabbik:** *drabək* L 265.

LOS, GEZEGD VAN VEEN

(I, 16b)

los: *los* L 265.

STUKKEN LOSSE MOERGROND

(I, 63)

brokken (mv.): *brøk* L 245; **brokkelen** (mv.): *brokələ* L 265; **knapperd:** *knopart* L 288; **lochte knapperd:** *loxtə knopart* L 288; **stukken** (mv.): *støkə* L 265, 266.

WEGGEBONKT VEEN

(I, 17)

[Veen dat eertijds is bewerkt en dat losse rommel is geworden.]

weggebonkt moer: *wexəboŋkt mūr* L 265; **verbonkt veen:** L 244b; **bonksel:** *boŋksəl* L 245, 288a; **omgeschoten moer:** *ømgəsōtə mūr* L 265; **vergraven veen:** *vəgrāvə vən* L 244b; **oversteken peel:** *øvərstēkə piəl* L 265.

AS MET GLOEIENDE STUKJES TURF

(I, 10c)

assen (mv.): *asə* L 288a; **de ameren** (mv.): *dōmələ* L 288a.

ZULTTURF

(I, 11b)

[Turven waarvan de gloeiende kolen in de stoof uitdoven.]

zultturf: *zøljitōraf* L 288a.

TURFSTEKEN

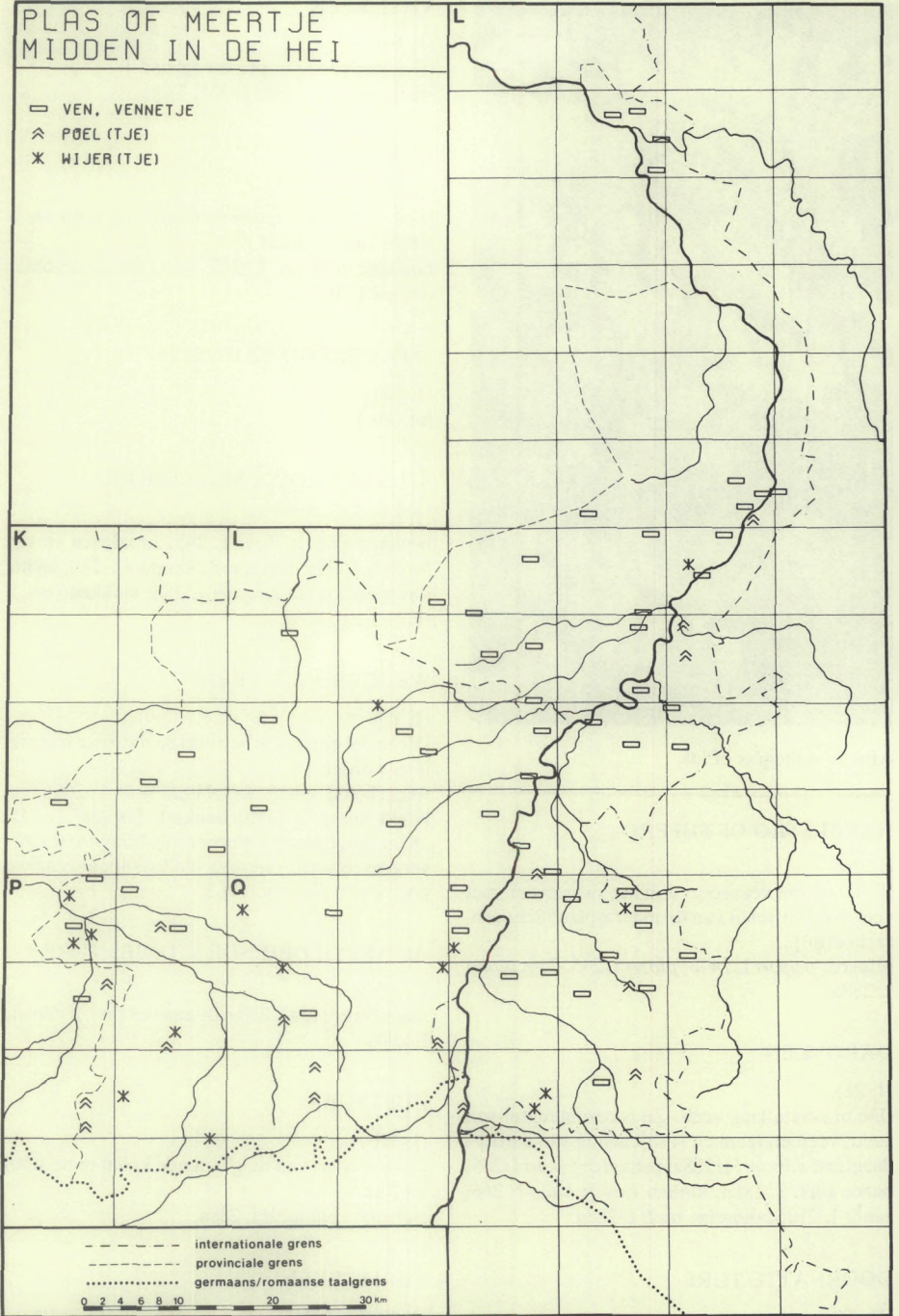
(I, 12; I, 14; N 27, 1)

[De algemene benaming voor het winnen van turf voor eigen gebruik.]

turfsteken: *tōraf stēkə* L 165; **turfgraven:** *tōraf grāvə* L 244b; **uitturven:** *ūtōrāvə* L 288a; **ontginnen van veengrond:** L 321, P 44; **veengrond ontginnen:** P 48, 49.

PLAS ØF MEERTJE
MIDDEN IN DE HEI

- ▭ VEN, VENNETJE
- ⋈ PØEL (TJE)
- * WIJER (TJE)

- internationale grens
 - provinciale grens
 - germaans/romaanse taalgrens
- 0 2 4 6 8 10 20 30 Km

VEENKUIL

(I, 15)

[De kuil waaruit men de turf haalt.]

kuil: L 244b; *kø!* L 265; *ky!* L 265; *ku!* L 266; **put:** *pø!* L 244b; **peelkuil:** *pīalkul* L 288a.

TURFVELD

(I, 117)

[Klein perceel waar de boeren turfsteken. De grootte ervan hangt af van de dikte van de turfslagen. In L 265 is zo'n perceeltje tien meter lang en vier meter breed.]

turfveldje: *tørafveltjā* L 210, 245, 265, 266; **veldje:** *veltjā* L 244b, 265, 266; **peelveld:** *pīalvelt* L 288a; **peelveldje:** *pīalveltjā* L 245, 288a; **plak:** *plak* L 210, 244b; **turfkuil:** *tørafkul* L 210; **kluitenkuil:** *klytākul* L 210; **put:** *pø!* L 244b; **peeldeel:** *pīaldejl* L 288a; **peeldeeltje:** *pīaldēlkā* L 288a.

VEENACHTIG

(I, 4b; II, 9; monogr.)

[Veenachtig, moerig, gezegd van grond.]

moerachtig: *mōrextāx* L 288a; **zompig:** *zompæx* Q 95, 101; **zompstig:** *zompatax* Q 95; **zo dik moer eropzitten:** men zegt van de grond – *dær zet zūā dek mōr* op L 288a.

UITGEVEENDE KUIL

(I, 36)

[Kuil waar de turf uitgehaald is.]

peelkuil: *pīalkul* L 266; **oude kuil:** *ōj kul* L 288a.

ZANDKOP

(II, 50)

[Zandbult hier en daar tussen het veen.]

zandheugel: *zanjthøvāl* L 288a; **zandbulten** (mv.): *zantbøltā* L 265.

OP ZAND UITLOPEN, GEZEGD VAN VEENGROND

(I, 18)

[Wanneer de veenlagen geleidelijk dunner worden, kan het veen op zand uitlopen.]

op zand uitlopen: *op zant utlūpā* L 266; *op zant øjtlūpā* L 265; men zegt – *æt løpt op zant øjt* L 244b; **op zand uitkomen:** *op zānt ytkomā* L 245; **op de zand zitten:** *op dā zanjtz zētā* L 288a; **uit zijn van de peel:** men zegt – *dā pīal es ŷt* L 288a; **heihorst** (zelfst. nmw.): *hejhōrst* L 288a.PLAS OF MEERTJE MIDDEN IN DE HEI
(zie kaart)

(N 27, 23a; I, 19; II, 10; II, 11)

Afb. 3. uitgegraven veenkuil

[N 27, 23a vroeg naar *plas of meertje midden in de hei*; I, 19 vroeg naar *plassen, gevormd na afgraving van de turf*; II, 10 vroeg naar *watergat, veenkuil* en II, 11 naar een *plas, vooral een halfdichtgegroeide veenplas*. Al deze vragen zijn in dit lemma versmolten.]

ven: K 353, L 265, 269, 269a, 269b, 271, 288a, 377, 420, Q 16, 22, 28, 30, 35, 39, 97, 111, 113, 117a, 204a; *ven* K 317, 318, L 163, 163a, 322a, 353, 362, 371a, 416, 427, 430, P 45, 48, 51, 55; *ven* L 165, 295, 312, 322, 420; *ven* Q 98; *ven* K 361, L 289, 289b, 290, 290a, 299, 312, 318b, 321, 322, 360, 371a, 382, 383, 387, 413, Q 3, 7, 9, 76; *fen* P 108; *vøn* L 372, Q 11; **veen:** *væn* Q 75; *væn* Q 20; **vennetje:** *venəkā* L 159a; *venəkā* L 211; *venkā* L 320a, 330; **poel:** *pōl* L 270, 331, 331b, Q 94b, 113, 198b, 204a; *pūl* Q 79a, 162; *pul* P 54, 107a, 174, 175; *pual* P 177; *powl* L 430; **poeltje:** *pylkā* Q 158; **groezepoel:** *grusapōl* Q 211; **wijer:** *wi-jər* L 299, Q 28; *wejər* Q 12; *wējər* Q 71; *wēər* P 222; *wejər* P 174; *wer* P 44, 48, 177; *wēər* P 49; *wirt* Q 197, 197a; **wijertje:** *wejərka* K 358, Q 96c; *wēərka* Q 2b; **waterkot:** *watərkot* K 358; **vijver:** *vivər* Q 39; **kuil:** *kul* L 312, 318b, Q 197, 197a; **bol ven:** L 381; **peeltje:** *pielkā* L 289; **zipp:** *zip* L 159, 165; **zoei:** *zø* Q 2b; **moertjes** (mv.): *mujərkaš* Q 7; **slak:** *šlak* L 432.

GEREEDSCHAP

(I, 13)

[De algemene benaming voor turfgeredeenschap.] **gereedschap:** *gæretšaxp* L 210; **gerei:** *gærēj* L 265, 266; **peelgerei:** *pelgærēj* L 244b; *piālgærēj* L 245, 288a; **getuig:** *gætuyx* L 288a; **graversgetuig:** L 244b.

Maaien van de hei en het afbonken

HEIDEGROUND OF HEIDE

(II, 123)

[Van de heide worden plaggen of zoden gestoken die ook als brandstof gebruikt kunnen worden.] **hei:** *hēj* L 244b, 245, 265, 266, 288a.

DOPHEIDE

(I, 123b)

[Erica.]

dopheide: L 244b; **dophei:** L 288a; **tamme hei:** *tām hēj* L 245, 266; **toothei:** *tōthēj* L 288a.

STRIUKHEIDE

(II, 123c)

[Calluna.]

bokhei: *bokhēj* L 265; **wilde hei:** *weldā hēj* L 245, 266; **bezemhei:** *besamhēj* L 245; **peelhei:** *piālhēj* L 288a; **stekhei:** *stekhēj* L 244b; **rauwe hei:** *røw hēj*

L 244b; **grove hei:** *grōf hēj* L 288a.

TURFMOLM

(I, 32; S 24)

[Afvat van turf, losse rommel, boomaarde.]

In dit lemma zijn de opgaven van de enquête S samengevoegd met de opgaven van de enquête-vraag I, 32. Men moet wel beseffen dat hierdoor verschillende soorten molm aangeduid kunnen worden. Maar in beide enquêtes werd duidelijk gevraagd naar de „turfmolm”; vandaar dat beide vragen hier verwerkt zijn.]

molm: L 249, 267, 269, 295, 320, 327, 378, 425, 431, Q 29, 32, 35, 187, 196, 198; *mōlm* Q 105; *mølm* L 296, 327, 374; *mølm* L 330; *mulm* L 387; *mlom* L 323; *mōlm* L 248, 250, 268, 385, Q 97; **malm:** *malm* L 299; **melm:** *mēlm* L 290, 300, 328, 331, 377; **turfmolm:** *tørfmølm* L 164; **turfmelm:** *tørfmēlm* L 328; **olm:** *olm* L 291; *ōlm* L 246; **mul:** *møl* L 244b; *møl* L 217, 434a, Q 111; *møla* L 382; **meel:** *mēl* L 430; **gemul:** *gāmøl* L 209, 210, 211, 216, 266, 288a, 325; *gāmøl* L 289, 298; *gāmøl* L 237; **turfsgemul:** *tørfsgāmøl* L 213, 215a; **turfsgemul:** *tørfsgāmøl* L 215; *tørfsgāmøl* L 288; **bonksel:** *bonksal* L 244b, 245, 265, 266, 288a; **vilt:** *velt* L 210; **snuif:** *šnūf* Q 22, 30, 35, 98, 116, 118, 208; **bocht:** *baxt* Q 30; **ruim:** *rūm* Q 101; **rommel:** *romal* L 245; **houtstub:** *hōtštøp* Q 203; **boomaarde:** *bøwmært* Q 20.

VORST IN HET BONKVEEN

(I, add.)

bonkgevroor: *bonkgævrør* L 288a.

HEIZODE

(I, 29a)

[De afgestoken heidezode, vaak als brandstof gebruikt.]

In dit lemma zijn alleen de benamingen voor „heizode” verwerkt die opgegeven zijn als antwoord op vraag I, 29a.]

zoden (mv.): *zōj* L 210, 245, 265; **ris:** *res* L 265; **heiris:** *hējres* L 288a; **vlikken** (mv.): *vļekān* L 416; **vlinken** (mv.): *vļenkā* L 266; **schabberten** (mv.): *šabærtā* L 417.

HEISTROOISEL

(I, 26a)

[Strooisel van hei en smelen, vooral voor de stallen gebruikt.]

heistrouwsel: *hējstrøwsal* L 210, 265, 266, 288a; **strouwsel:** *strøwsal* L 265.

AFBONKEN VAN DE HEI

(I, 28)

[Het verwijderen van de hei of de bovengrond in het veen in plaggen afsteken. Voordat men overgaat tot het maaien van de heide, moet men eerst ook het aanwezige gemul of de modder verwijderen.]

bonken: *boŋkə* L 245, 265, 266, 288a; **afbonken:** L 210; **de vilt afbonken:** L 210; **klare boel maken:** *klōrən bul mākə* L 266; **laphei maaien:** *laphēj mējə* L 288a.

BONKEN STEKEN

(I, 64g)

[Grote stukken heide of veen ineens steken.]

grote bonken uitsmakken: *grūətə bōŋk ūtsmakə* L 288a.

SLECHTEN

(I, 27a)

[Het verwijderen van gemul en modder om turf te kunnen steken.]

bonken: *boŋkə* L 245; **afbonken:** *āfboŋkə* L 288a; **klarigheid maken:** *klōraxhejt mākə* L 265; **klare boel maken:** *klōrən bul mākə* L 266; **terugschieten:** *tərxōsītə* L 265.

HEI MAAIEN

(I, 25)

[Het heide maaien had in de vroege landbouweconomie van de zanddorpen van de Peel een belangrijke betekenis in verband met bemesting. Heizoden worden soms ook opgestoot.]

hei maaien: *hēj mējə* L 245, 265, 288a; **hei houwēn:** *hēj hōwə* L 210, 245, 266; **strouwsel maaien:** *strōwsəl mējə* L 244b, 265; **hei snijden:** *hēj snējə* L 210; **voerhei snijden:** *vorhēj snējə* L 210.

HEIPLAGGEN NEERLEGGEN

(I, 31)

[Bij het steken van plaggen deze achter de steker zelf neerleggen.]

zoden afzetten: *zōj afzētə* L 265; **rissen afzetten:** *res afzētə* L 288a; **weggooien:** de plaggen worden – weggegooid L 245.

HEIZICHT, HEIZEIS (zie kaart)

(N 18, 77; I, 26b)

[Gereedschap om hei te maaien.]

In dit lemma zijn verwerkt de gegevens van de enquêtevraag naar *de zeis om hei te maaien* (I, 26b) en de vraag naar *de zeis speciaal voor hei te maaien en russen te steken* in N 18, vraag 77. Van Vessem wijst op pag. 99 ook al op het probleem

dat veel informanten de *zicht-* en *zeis-*benamingen door elkaar heen gebruiken, omdat de overeenkomst tussen beide werktuigen erg groot is. Ook in dit lemma komen de *zicht-* en *zeis-*benamingen door elkaar heen voor. Men mag er niet van uitgaan dat de verschillende woordtypen steeds hetzelfde gereedschap aanduiden. Gemeenschappelijk is wel de gebruiksmogelijkheid van dit gereedschap, namelijk om er hei mee te maaien. Een verschil tussen heizicht en heizeis kan zijn dat de heizicht twee handvaten heeft, terwijl de heizeis één handvat heeft. Het blad van de heizicht kan ook kleiner zijn en vooral korter dan dat van de heizeis.]

heizicht: L 214, 268, 270, 271, 288a, 289, 289b, 292a, 295, 318b, 320a, 321, 322, 322a, 324, 326, 329, 332, 369, 386; *hejzēxt* L 247, 288a, 291; *hejzēx* K 278; *hejzēxt* L 331, 331b, 422; *hejzēx* L 270, 299, 331, 372, 383; *hejzēxt* L 290; *hejzēx* L 268; **heidezicht:** *hejt-zēxt* L 244c; *hetzēxt* L 211, 245; *hetzēxt* L 266; *hejtzēxt* L 244c, 265; *hejtzēxt* L 210; *hetjzēxt* L 265; *hetzēx* L 266; *hetjzēxt* L 265; **heizeis:** *hējzējs* L 266; **heizeisen:** *hējzējsə* L 265; *ējzējsə* L 422; *hezesə* Q 3a; **heizeisie:** *hejzējsi* L 282, 360, 416; *hējzējsi* L 286, 317; *hējzēsi* K 278; *hēzēsi* L 355; *hējzēsi* L 368b; *hejzējsi* L 368; **vlagzeisie:** *flōx-zēsi* K 357, 358; *flax-zējsi* K 361a; **vlagzeisen:** *vlōx-zējsə* P 51; *vlōx-zēsəm* P 48; *vlax-zēsə* P 44; **lapzeis:** L 288a; *lep-zējs* Q 96c; *lwopzēs* Q 2b; **lapzeisen:** *lōp-zēsəm* Q 2; *lepzēəsəm* P 51; *lōpzēsən* Q 71; *lōp-zējsəm* Q 78; **heikoens:** L 159a, 163, 163a, 164, 165, 268; **houwer:** L 288a; **laphak:** *lōpōk* L 371; **hakzeisen:** *hōkzēəsəm* P 55; **lappenkloeter:** *lōpaklutər* L 372; **zweeloor:** *zvēlōər* L 294; *zvēlūr* L 271; **zweetoor:** *šwētūr* L 291.

HANDVAT VAN DE HEIZEIS

(I, 26c)

knab: *knap* L 265; *knabə* (mv.) L 210, 245, 265, 266; **krukken** (mv.): *krōkə* L 288a.

BOVENSTE HANDVAT VAN DE HEIZICHT

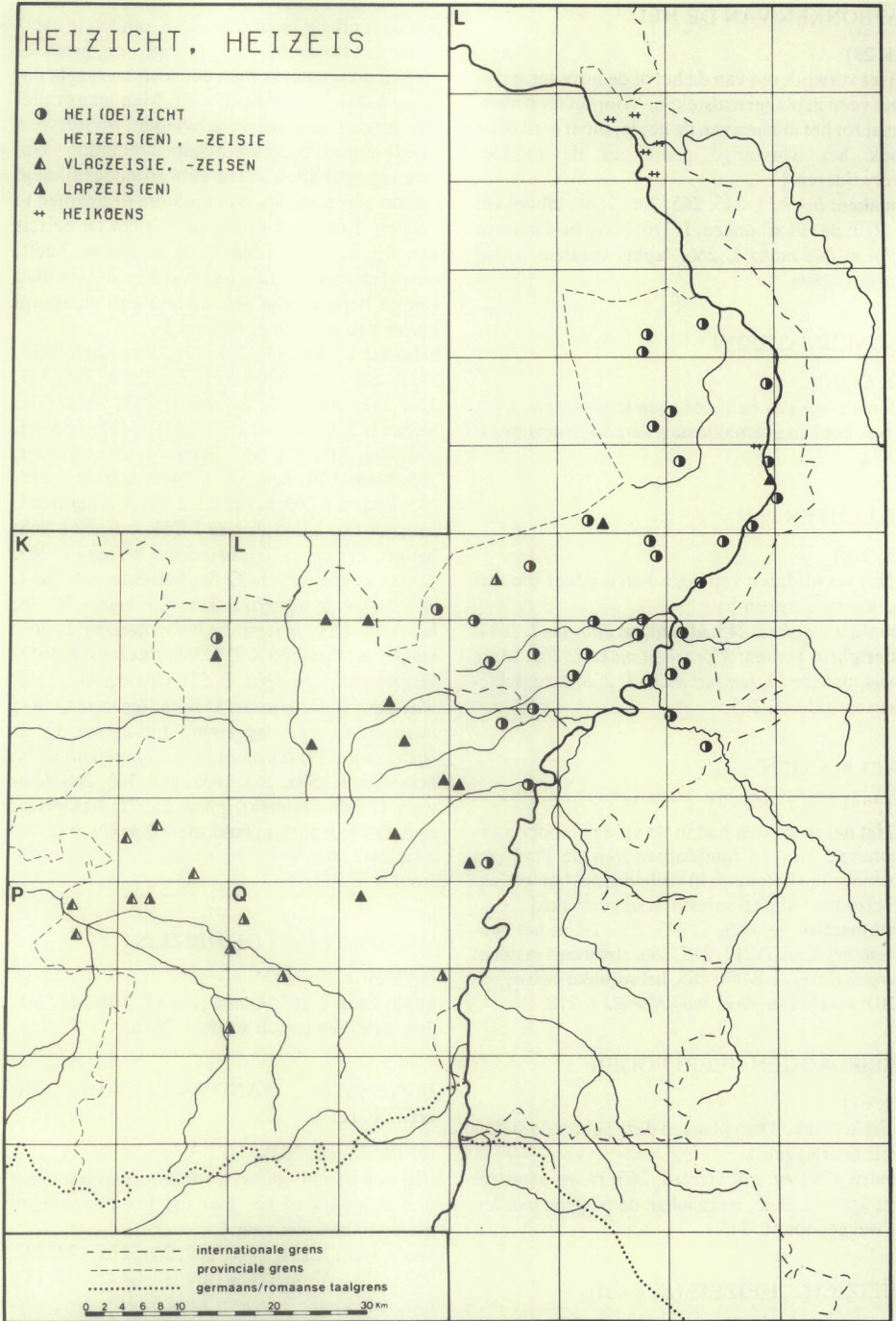
(N 18, 77 c; I, 26d)

[Bij een aantal opgaven van informanten is het niet duidelijk of het hier om het bovenste of onderste handvat gaat.]

knab: *knap* L 211, 244c, 265, 268, 270, 290, 322, 322a, 331, 332; **knakken** (mv.): *knakə* L 164, 165; **bovenste knak:** *bōvənstə knak* L 163, 163a; **bovenste knab:** *bōvənstə knap* L 282; *bōvənstə knap* L 295; *bōvastə knap* L 383; **handvat:** L 369; *hōnt-vat* L 372; *hantjvat* L 318b; **handhaaf:** *hōntaf* L 368b, 416; *hantaf* L 360; **bovenste handhaaf:** *bjvəstə hōntaf* L 416; **bovenste handvat:** *bōvastə hōntvōt* L 422; *bōvəstə hōnt-vōt* L 360; *bōvastə hantjvat* L 324; *bōvastə hōnt-vōvat* P 55; *bovastə*

HEIZICHT, HEIZEIS

- HEI (DE) ZICHT
- ▲ HEIZEIS (EN), -ZEISIE
- ▲ VLAGZEISIE, -ZEISEN
- ▲ LAPZEIS (EN)
- ++ HEIKOENS

- - - - internationale grens
 - - - - provinciale grens
 germaans/romaanse taalgrens
 0 2 4 6 8 10 20 30 km

hønt-vøt K 357; **kruk**: *krøk* K 361, L 318b, P 44; *krøk* L 289b; *krøk* Q 3a; *krøka* (mv.) L 386; *krøka* L 291; **bovenkruk**: *bøvækkrøk* L 270; **bovenste kruk**: *bøvæstæ krøk* L 268; **rechter greep**: *rextær grêp* L 326; **sluif**: *sløf* Q 78; *sløwf* P 51; **slagers**(mv.): *sløgærs* L 317.

ONDERSTE HANDVAT VAN DE HEIZICHT

(N 18, 77d)

[Bij een aantal opgaven van informanten is het niet duidelijk of het hier om het bovenste of onderste handvat gaat.]

knab: *knap* L 211, 244c, 265, 266, 268, 270, 290, 322, 322a, 331, 332; **onderste knab**: *ondarstæ knap* L 382; *øgarstæ knap* L 295; *ønarstæ knap* L 383; **knak**: *knak* L 163, 164, 165; **onderste knak**: *øndarstæ knak* L 163, 163a; **kruk**: *krøk* K 361, L 318b, P 51; *krøk* L 289b, 291; **middenkruk**: *medækrøk* L 270; **onderste kruk**: *øndarstæ krøk* L 268; **korte kruk**: *kortæ krøk* K 358; **handvat**: *høntvøt* P 44; *hantjvat* L 318b; **onderste handvat**: *onarstæ hønt-vøt* K 357; *onarstæ hønt-vowæt* P 55; *øndarstæ hønt-vøt* L 422; *øndarstæ hønt-vøt* L 360; *ønjælstæ hantjvat* L 324; **handhaaf**: *hontaf* L 368b; *hantaf* L 360; *høntaf* Q 3a; **onderste handhaaf**: *ünarstæ høntaf* L 416; **sluif**: *sløf* Q 78; **slagers** (mv.): *sløgærs* L 317; **linker greep**: *lenjær grêp* L 326.

BLAD VAN DE HEIZEIS EN HEIZICHT

(I, 26e; N 18, 77a)

[Het blad van de heizicht is kleiner en vooral korter dan het blad van de heizeis.]

zicht: *zext* L 245, 268, 289b, 318b, 322, 322a, 332, 386; *zêxt* L 265, 266, 291; *zex* L 331; **heizicht**: L 288a, 369; *hejzex* L 383; **heidezicht**: *hejsisæx* L 244c; **blad**: *blat* L 163, 163a, 164, 165; *blæt* L 270, 317, 318b, 326, 329, 360; *bløt* K 361a; **metalen blad**: *mætälæ blæt* L 422; **zeis**: K 361, L 245, 265, 372; *zejs* L 416; *zês* K 358; **zeissie**: *zësi* L 355; *zejsi* L 360, 368b, 416; **zeisen**: *zêsæ* P 44, Q 3a; **heizeisen**: *hezeisæ* Q 4; **mes**: *mæs* K 357; *mæs* P 55; **heikoens**: L 159a; **hak**: *høk* Q 96c; **heizichtesnade**: *hejzextæsnøt* L 383; **schotel**: *šotæl* L 295.

STEEL VAN DE HEIZICHT

(N 18, 77b; I, 26g)

steel: K 357, 358, 361, 361a, L 210, 211, 282, 289b, 295, 318b, 369, 422, P 44, Q 96c; *stæl* L 360; *stêl* L 266; *stêl* L 270, 324, 329; *stel* L 372; *stêal* P 51, 55; *stæl* L 360; *stæl* L 317; **snade**: *snæt* L 416; *šnøt* L 291, 386; *snøt* L 318b, 368b; *snøt* L 416; *snoat* Q 78; *snot* Q 3a; *snøt* Q 4; *sno* L 265; *snøj* L 268; *snaj* L 245; *snatj* L 244c; **heidezichtesnade**: *hetzextæsnæ* L 266; **zeisensnade**: *zejsæsnøt* L 288a; **snaar**: *snør* L 326; *šnør* L 270; **heizichtesnaar**:

hejzextæsnør L 322, 322a; **boom**: *bom* 163, 163a, 164, 165; *bawm* L 331.

LIJNIJZER

(I, 34)

[Gereedschap om af te bonken. Een schop met een groot blad en een korte steel met dubbele handgreep.]

lijnijzer: *linizær* L 288a.

BLAD VAN HET LIJNIJZER

(I, 54b)

mes: *mæs* L 265.

TURFBIJL

(I, 23; N 18, 45)

[Bijl waarmee men veenpuisten doorhakt. Ze wordt ook wel eens gebruikt om turven uit de turfgrond te slaan.

Uit N 18, 45 zijn alleen die opgaven verwerkt die op het loshakken van turf of zoden slaan of op turf betrekking hebben.]

turfbijl: L 360, 372; *tøræfbil* L 289; *tørfbøjel* L 422; *tørfbøjel* Q 179; *tøræfbil* L 416; *tørfbil* Q 9; *tørfbil* L 286, 384; *tørfbil* L 163, 163a; **klotbijl**: L 282; **turfhak**: *tørfhak* L 268; *tørfhøk* K 278; *tørfhøk* Q 4; *tøræføk* Q 2; *tøræfhøk* K 278; **aks**: *aks* L 265, 266; *åks* L 288a; **peelaks**: *pælaks* L 244b; **rusbijl**: *røs-bøjel* K 314; *røsbial* K 357; **risbijl**: *resbøjel* K 358; *resbejal* K 358; **turfmes**: *tøræfmæs* P 44.

MODDERSCHOP

(I, 27b)

[Schop om de modder te verwijderen.

De varianten in dit lemma zijn beperkt tot de opgaven van de enquêtevraag I, 27b, omdat hierin specifiek gevraagd wordt naar een *schop die modder in het veengebied verwijdert*.]

spade: *spāj* L 288a; **modderschop**: *modæršøp* L 265; **schoep**: *sxüp* L 266; **schuif**: *šüt* L 265.

BONKSCHOP

(I, 29c; I, 34; I, 35)

[Schop om plaggen af te steken of om de bovenlaag van het veen te steken.]

bonkschop: *bojksxøp* L 210, 245; *bojksøp* L 265; **afbonkschop**: *åfbojksxøp* L 266; **bolle spa**: *bøla spāj* L 288a; **vlinkenspade**: *vlenjæspāj* L 266.

HUIS VAN DE SCHOP

(I, 29d)

[IJzeren koker of ring waarin de steel van de schop sluit.]

huis: *hys* L 210; *hūs* L 266, 288a; **huist**: *hust* L 245, 265.

II.4

HANDVAT VAN DE SCHOP

(I, 29e)

[Met de *schop* wordt hier vooral de „bonkschop” bedoeld.]

kruk: *krøk* L 210, 245, 265, 266, 288a.

STEEL VAN DE SCHOP

(I, 29f)

steel: *stēl* L 210, 245, 265, 266; **schuppesteel:** *sxøpastēl* L 288a.

PLAGGENHAK

(I, 30; N 18, 38)

[Hak, vooral gebruikt om er plaggen mee te hakken.]

vlikkenhak: *vekəhak* L 360; *vekəhøk* L 317; *flekəhak* L 322; **vlinkenhak:** *vleŋkəhak* L 331, 331b, 332, 384; **vlikkenschup:** *flekəsøp* L 321; **zodenhaak:** *zōjanhøk* L 269; **hak:** *hak* L 265; *høk* K 278; **russenhak:** *røšəhak* L 329; **rushak:** *røshak* L 368; **heihak:** L 432; **baggerhak:** *bagərhak* L 265; **slijkhak:** *šlikhak* L 291; **laphak:** *laphak* L 324; **lappenhak:** *lapənhak* L 369; **plaggenhak:** *plagəhak* L 289; *pløgəhøk* L 372; **heizeisie:** *hejzējsi* L 317; **lappenhouwer:** *lapəhøwər* L 294; **drietop:** *drētop* K 358; **risschup:** *ressøp* L 321; **strooiselhak:** *strøjsəlhak* L 322a.

HEIGAFFEL

(I, add.)

[Soort riek om de heiplaggen op de kar te laden.]

heigaffel: *hejgafəl* L 288a.

Steken van de vlikken

PLAATS WAAR DE VLIK GESTOKEN WORDT

(N 27, 39h; N 27, 39g; monogr.)

vlikhei: *vlekhej* L 290; **vlik:** *vlek* L 360; *vlekə* (mv.) L 318b; **rusgrond:** *resgront* P 48, 49; **vlikkendelletje:** *vlekədelkə* L 288a.

VLIK

(N 27, 39h; I, 37)

[Een dun afgestoken stukje veen of heigronde of een zode van buntgras met losse turf vermengd. Vergelijk het lemma HEITURF.]

vlik: *vlek* L 265, 288a, 289, 289b, 318b, 320a, 321, 322a, 331, 332, 432; *vlekən* (mv.) L 288a, 318, 360, 366, 368, 371; *vlekə* (mv.) L 288a, 321a; **vlinken** (mv.): *vleŋkə* L 245, 265, 266, 268; *vleŋkə* L 244c; **flok:** *flok* K 358; **bulten** (mv.): L 244c; *bøltə* L 210; **vliezenturf:** *vlēzantørf* L 288.

HAREN VAN DE VLIK

(I, 37b)

[De smelen en hei aan de bovenkant van de vlik.]

haren: *hør* L 265.

VLIKKEN STEKEN

(N 27, 39g; N 27, 1; N 27, 1 add.; I, 38)

[Steken van vlikken en graszoden of heilappen losmaken.]

vlikken: *vlekən* L 288a, 321, 331, 432; *vlekə* L 265, 318b, 360, P 48, 49; **vlikken steken:** *vlekə stēkə* L 288a, 322a; *vlekə stēkə* L 289b; *vlekə štēkə* L 330; **vlinken steken:** *vleŋkə stēkə* L 244b, 245, 266; *vleŋkə stēkə* L 294; **vlinken spaaien:** *vleŋkə spājə* L 265; **bulten hakken:** *bøltə hakə* L 210; **schabberten steken:** *šabərtə stēkə* L 360.

OP DE KOP STEKEN

(I, 38)

[Bij het vlikken steken recht naar beneden gaan met de schop.]

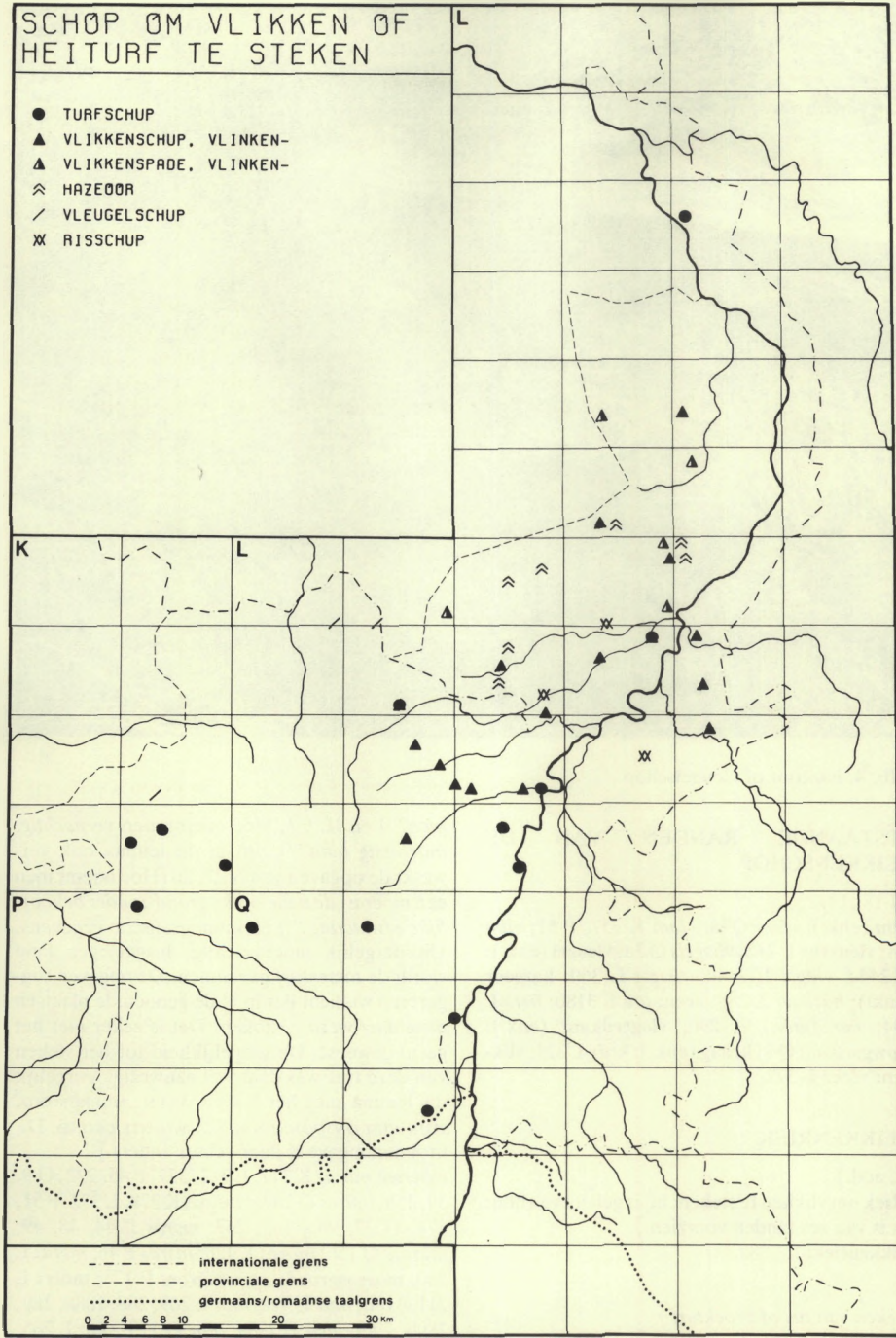
op de kop steken: *op də kop štēkə* L 288a.

SCHOP OM VLIKKEN OF HEITURF TE STEKEN (zie kaart)

(N 18, 13; I, 39; monogr.)

[Schop met twee opstaande randen of vleugels aan de zijkant. Het blad is meestal hartvormig.]

turfschup: *tørfsxøp* P 51; *tørəfsxøp* K 357, 358, 361; *tørəfsøp* L 317, 372, Q 96d; *tørfsøp* L 322, Q 179; *tørfsøp* L 420; *tørfsøp* Q 4; *tørəfsøp* L 423; *tørəfsxøp* Q 2b; *tørfsxøp* L 191; **turfspade:** *tørfs pāj* L 159a; **vlikkenschup:** *vlekəsøp* L 317, 322, 372; *vlekəsøp* L 318b, 324, 362; *vlekəsøp* L 368, 368b, 416; *flekəsøp* L 321, 384; *vlekəsøp* L 360; **vlinkenschup:** *vleŋkəsøp* L 291, 331, 333; *vleŋkəsøp* L 265; *vleŋkəsøp* L 245; **vlikkensteker:** *vlekəstēkər* L 288; *vlekəstajkər* L 288; **vlinkensteker:** *vleŋkəstēkər* L 265; **vlikkenspade:** *vlekəspāj* L 289b; **vlinkenspa(de):** L 266; *vleŋkəspā* L 290; *vleŋkəspāj* L 294; **vlinkenspadetje:** *vleŋkəspāj kə* L 244b; **hazeoor:** *hāzəuar* L 265; 288a; *hāzənuər* L 288a; *hāzənuər* L 288, 290, 291; *hāzənuər* L 290; *hāzəūr* L 318, 318b; **vleugelschup:** *vløgəlsxøp* L 286; *vløgəlsxøp* K 318, L 282, 286; *vliēgəlsxøp* L 360; **vleugelspade:** *vløgəls pāj* L 244c; **vliegerd:** *vliēgərt* L 211; **vlogerd:** *vløwgərt* Q 9; **vapeur:** *vəpør* K 278; *vøpør* K 278; **risschup:** *ressøp* L 292; *ressøp* L 321; *ressxøp* L 382; **russteker:** *røstēkər* L 163; **vlaggenschup:** *vlagəsxøp* L 247; *flakəsøp* L 295; **vlokkenschup:** *vløkəsxøp* L 360; **vliikkenaar:** *vlekənør* L 292a; **schabbenschup:** *šabəšøp* L 360; **schabbertenschup:** *šabərtəšøp* L 360; **schavertenschoep:** *šəvərtəsxøp* L 318; **schabbertenvliik:** *šabərtəflək* L 364; **bultenschup:** *bøltəsxøp* L 210; **vlimmenschup:** *vliməšøp* Q 4.

Afb. 4. hazeoor of vleugelschop

OPSTAANDE RANDEN VAN DE VLIKKENSCHOP

(N 18, 13)

vlim (enk.): *vlem* Q98; *vløm* K 357, P 51; *vlim* Q4; **vleugels**: L 282; *vlægels* Q 3a; **vleugel** (enk.): L 244c; *vløgal* L 244c; *vlægæl* L 360; **hazeoor** (enk.): *hāzəuār* L 288; **oren**: *ūrā* L 318b; *ōārā* L 294; *ūr* (enk.) L 290; **vlogerdkant** (enk.): *vløwgərtkant* Q 9; **kraag** (enk.): *krāx* L 324; **vlikken**: *vlekā* L 372.

VLIKKENRIEK

(I, add.)

[Riek om vlikken te steken; hij is geheel van hout en is van zes tanden voorzien.]

vlikkenriek: L 288a.

Steken van tus of broekturf

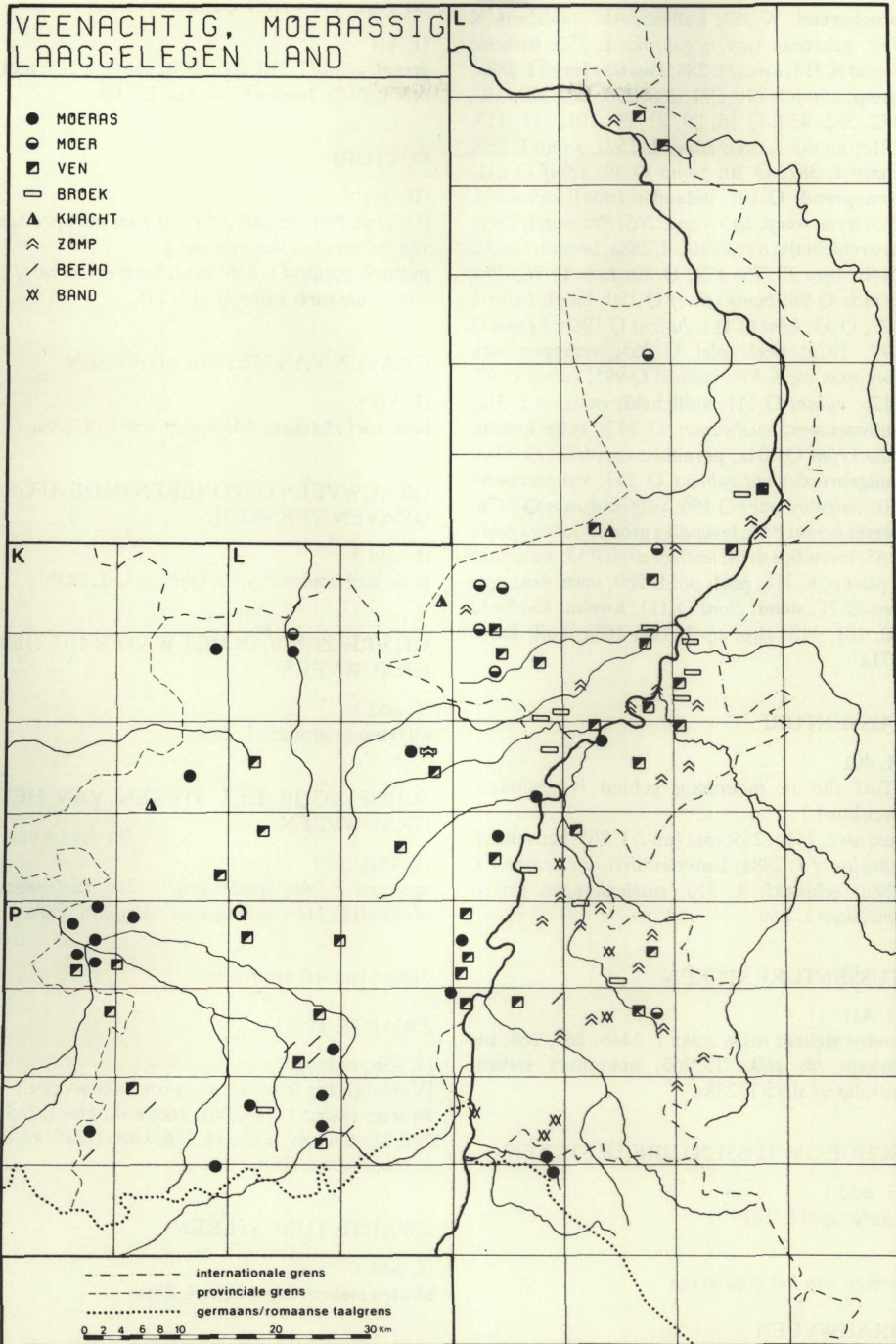
VEENACHTIG, MOERASSIG, LAAGGELEGEN LAND (zie kaart)

(I, 4; II, 9; N 27, 20; monogr.)

[Naast de enquêtevragen I, 4 („Hoe noemt men een moerassig wildernis met struikgewas en bo-

men?") en II, 9 („Hoe noemt men veenachtig, moerassig land?") zijn in dit lemma ook verwerkt de opgaven van N 27, 20 (Hoe noemt men een moeras, de natte, weke grond zonder behoorlijke afwatering?") en monografische gegevens. Uit dergelijk moerasachtig, laaggelegen land wordt de tussenturf gewonnen. De opgaven suggereren wellicht dat in al de genoemde plaatsen tussenturf werd gestoken. Dat is zeker niet het geval geweest. De mogelijkheid tot het steken van deze turf was daar wel aanwezig. Vergelijk dit lemma met het lemma VEEN, MOERGROND, STUK NIET ONTONGNEN HEI OF WOESTE GROND. De bronnenopgave is daar echter anders.]

moeras: *muras* K 317, L 312, 377, P 45, 222, Q 9, 39, 158; *mūras* Q 247a; *murops* K 278, L 372, P 51, 174, Q 77, 96c, 162, 247; *mərops* P 44, 48, 49; *muraəs* Q 156; *mərops* L 420; *mərops* P 46; *məras* L 360; **moerasgrond**: *murops-gront* P 175; **moer**: L 211, 318b; *mūr* L 312; *mör* L 269, 288, 288a, 289, 289b, 290; *mōər* L 288a; *mur* Q 113; **ven**: L 265, 269, 332, 377, 420, P 176, Q 3, 35; *ven* K 361, L 163, 163a, 289, 295, 320a, 352, 372a, 416, 432, P 48, Q 12, 96c; *ven* L 322, P 107a, Q 72; *ven* L 289, 290a, 318b, 330, 362, 382, 383, 413, P 49, Q 2b, 3, 7, 80, 97, 113, 162; *vøn* Q 11; **veen**: *vēn* Q 28; **broek**: *bruk* Q 156; *brök* L 269b, 321, 321a, 322a,

II.4

331, 331b, 332, 360, 371a, 427, Q 39; *brøwk* Q 20; **broekgrond**: K 353; **kuilenbroek**: *køalabrok* K 358; **gebroeks** (mv.): *gabrøks* L 332; **kwacht**: *kwaxt* K 318; *kwāxt* L 288; *kwaxtən* (mv.) L 288a; **zomp**: *zomp* L 270, 271, 288, 290, 326, 329, 330, 332, 382, 430, Q 16, 20, 22, 39, 101, 111, 113, 121c; *zo.mp* L 360; *zōmp* L 159a; *somp* L 269; *zump* L 387, Q 30; *zamp* Q 39; *zōmf* Q 211; **zompgrond**: Q 101; **onlanden** (mv.): *orlandə* L 265; **leren woep**: *lēra wup* L 265; *lēra wup* L 288a; **heuveldelletje**: *høvaldēlkə* L 288a; **beemd**: *bēmt* L 244b; *bēm* P 175, 178, Q 80; *bem* Q 76, 79a; *bēmda* Q 98; *bēmə* (mv.) Q 180; **band**: *bēntj* L 427, Q 33; *bēnt* Q 111; *bi-jent* Q 198b; *bēnət* Q 197, 197a; **peel**: *pīal* L 265; **verzopen wei**: *værzōpan wē* K 358; **vuilnis**: Q 99*; *vulnes* Q 97, 112a; *vylnes* Q 111; **vuiligheid**: *vuləxhēt* L 312; **vuilwammes**: *vūəlwamas* Q 113; **vuile kraam**: *vūlə krōm* Q 204a; **gevuilnis**: *gəvōlanes* Q 204a; **vuilgebroeds**: *vul-gabrōts* Q 247; **vuilgebroedenis**: *vulgabrōtanes* Q 196; *vūlgabrōtanas* Q 247a; **berm**: *berəm* P 54; **levendige grond**: *lēəftegə gront* P 55; **levendige drift**: *lēəftegə drefi* P 55; **waterkot**: *wōtarkot* K 318; **poel**: *pōl* L 289; **natte ven**: *nōtə ven* Q 71; **slond**: *slont* Q 111; **kwelm**: *kwelm* Q 20, 101, 113; **zijp**: *sip* L 163, 163a; **kuil**: *kūl* L 371a.

TUSSENTURF

(I, 40)

[Turf die in moerassig gebied is gestoken, broekturf.]

tus: *tōs* L 244b, 265; *tōsə* (mv.) L 265; **heuvelturf**: *høvaltōraf* L 288a; **heuvelturf**: *høvaləntōraf* L 288a; **schilturf**: L 210; **smelenkoppen** (mv.): *smēləkōp* L 266.

TUSSENTURF STEKEN

(I, 42)

tussen steken: *tōsən stēkə* L 244b, 265, 266; **tus steken**: *tōs stēkə* L 265; **heuvelturf steken**: *høvaltōraf stēkə* L 288a.

SCHOP OM TUSSENTURF TE STEKEN

(I, add.)

spade: *spāj* L 210.

Steken van het grauweven

GRAUWVEEN

(I, 42b)

[Bovenste laag in het veen. In de herft en winter gaat men hieruit de grauwe turf of vale steken. Vergelijk het lemma BONK- OF GRAUWVEEN.]

vale: *vāle* L 265, 266; **vale turf**: *vālən tōraf* L 210, 244b.

AFVAL VAN HET GRAUWVEEN

(I, 44)

gemul: *gəmøl* L 210, 266, 288a; *gəmøl* L 265; **mul**: *møl* L 244b; **bonksel**: *boŋksəl* L 244b.

PUTTURF

(II, 45)

[Grauwe turf speciaal gebruikt voor het opzetten van de wanden van een put.]

putturf: *pōttōraf* L 266; **lichte turf**: *lēxtən tōraf* L 288a; **vale turf**: *vālən tōraf* L 245.

GRAVEN VAN HET GRAUWVEEN

(I, 42)

bolle turf afsteken: *bōləntōraf əfstēkə* L 288a.

GRAUWVEEN DEPONEREN IN DE AFGE- GRAVEN VEENKUIL

(I, add.)

in de kuil bonken: *en də kōjl boŋkə* L 244b.

UITVRIEZEN VAN HET WATER UIT HET GRAUWVEEN

(I, add.)

uitvriezen: *øjivrēžə* L 265.

SCHOP VOOR HET STEKEN VAN HET GRAUWVEEN

(I, 45a)

spa: *spā* L 266; **spade**: *spāj* L 210; **turfspade**: *tōrafspāj* L 244b; **bollespade**: *bōləspāj* L 288a.

Steken van het zwartveen

ZWARTE TURF

(I, 45b; monogr.)

[Vergelijk het lemma ZWART- OF BLAUWVEEN.]
zwarte: *zwartə* L 245, 265, 266; **klot**: *klot* L 265, 288; **kluiten** (mv.): *klūtə* L 266; *klūtə* L 245; *klytə* L 210; *kljət* L 288a.

ZWARTE TURF STEKEN

(I, add.)

kluiten steken: *kljət štēkə* L 288a.

SLECHTEN

(I, 50)

[Modder verwijderen, voordat men de zwarte turf gaat steken.]

slechten: *slextə* L 244b; **afbonken**: *əfboŋkə* L 288a.

Afb. 5. turf uit de bank lichten

Afb. 6. de lengte van de turf steken

II.4

DRIEHOEKIGE TURF

(I, add.)

[In L 288a begint men het turfsteken met het maken van een gat. Bij dit zogenaamde inkuilen worden de eerste turven in driehoeksvorm gestoken.]

kuilekop: *kulækop* L 288a.

BANK

(I, 52)

[Laag turf van één turf lang en diep tot op de bodem over de breedte van de veenkuil.]

bank: *banj* L 210, 244b, 288a; **bankje:** *bejkskə* L 245, 265, 266.

STIEPEL

(I, add.)

[Bank van ongeveer zes turven omlaag met de breedte van een turf.]

stiepel: *stiapəl* L 288a.

BANK MAKEN

(I, 53)

[Het snijden van een bank turf.]

bank maken: *banj mākə* L 265; **bankje(s) maken:** *bejkskə mākə* L 245, 266; *bejkskas mākə* L 265;

bankje aansnijden: *bejkskə ansnejə* L 244b; **banken snijden:** *bejk sniəjə* L 288a; **stiepelen:** *stiपाल* L 288a; **afkorten:** *əfkørtə* L 288a; **bank korten:** *banj kortə* L 210.

MAAT AAN DE TURF GEVEN

(I, 56)

[Al wordt er door de boer/kleingebruiker niet precies op de maat van een turf gelet, toch probeert hij bij het steken een bepaalde maat aan te houden.]

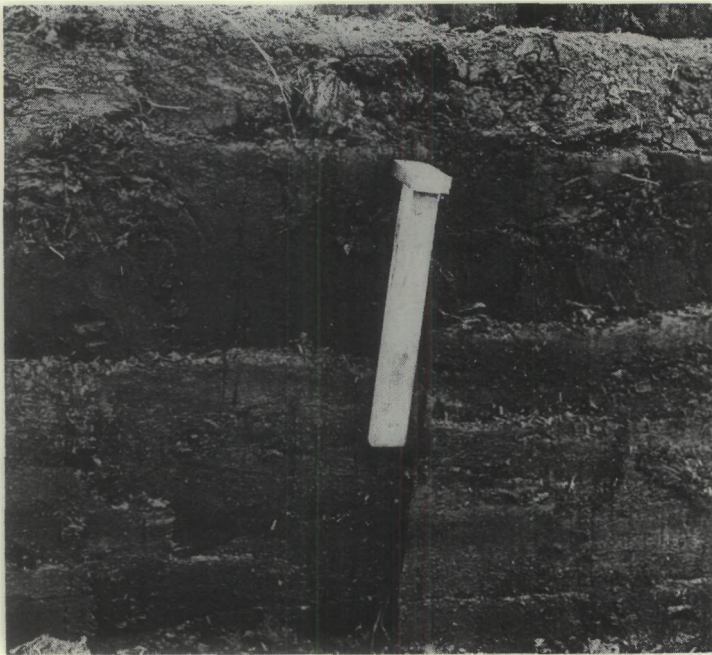
maat geven: *mōt gēvə* L 245, 265; **turf snijden:** *tørəf sniəjə* L 288a; **afschroden:** *əfsxrōjə* L 266; **afmeten:** *əfmētə* L 266; **korten:** *kørtə* L 288a.

MAATSTOK

(I, 59)

[Sommige kleingebruikers hebben een maatlat. In L 265 meet die 42 cm in de lengte. Breedte en dikte worden bepaald door de ervaring in het steken. In L 244b hanteert men wel een vaste maat van 28 × 9 × 9 cm. In het algemeen streeft de steker voor eigen gebruik toch wel naar een turf van ongeveer 30 cm lengte, een dikte van ongeveer 12 cm en een breedte van ongeveer 18 cm.]

maat: *mōt* L 265; 288a; **turfmaat:** *tørəfmōt* L 288a.

Afb. 7. maatlat

WILLEKEURIG, VAN DE MAAT GEZEGD

(I, 57)

[Wanneer men de maat van de turf niet zo nauw neemt, steekt men de turf op het oog.]

op het oog: *op at dawx* L 288a; **op het oog af:** *op at duax āf* L 266; **op het heilig oog:** *op at hēlax uax* L 245; **op goed oog:** *op guj uax* L 265.

INKUILEN

(I, add.)

[Begin maken bij het turfsteken.]

inkuilen: *enkūla* L 288a.

SCHEEF SNIJDEN

(I, add.)

[Slechte stekers kunnen wel eens scheef gaan.]

onderholen: *oŋarhōla* L 288a.

GRONDWATER

(I, 47)

[Wanneer men steeds dieper graaft in een veenkuil, komt men bij het grondwater uit.]

grondwater: L 210; *grontwatər* L 244b, 265; *gronkwātər* L 266; **peelwater:** *piəlwātər* L 288a.

OPBORRELEN VAN HET GRONDWATER

(I, 46a)

[Grondwater kan op een gegeven moment bulten vormen in de put.]

opbortelen: *opbortalə* L 265; **opkoken:** *opkōkə* L 288a; **omhoogkomen van het water:** men zegt – *ət wātər kōmt omhuax* L 266.

HET OMHOOGKOMEN VAN HET GRONDWATER

(I, 46b)

opborteling: *opbortaləŋ* L 265; **sprong:** *spronŋə* (mv.) L 244b.

BULTEN IN DE VEENKUIL

(I, 48)

[Bulten in de veenkuil veroorzaakt door het opkomende grondwater.]

bulten: *bōlta* L 265; *bōljij* (enk.) L 288a.

DOORBREKEN VAN DE BULTEN

(I, 49)

[Op een gegeven moment breken de bulten door en loopt de veenkuil waar men aan het steken is

Afb. 8. linieijzer of greef

II.4

vol water.]

doorbreken: *dørbrēka* L 210, 244b, 265; **losbreken:** *losbrēka* L 266.

TE DIEP GRAVEN

(I, 68)

[Te diep naar het zand toe steken, zodat er bulten ontstaan.]

te diep graven: L 288a; **te scherp naar het zand steken:** *tā šerap nō at zant stēka* L 265.

LINIEIJZER

(I, 54a; N 18, 15)

[Een halve-cirkelvormige ijzeren schijf aan een steel met dubbele handgreep, waarmee men de dikte van de turf aansnijdt.]

linieijzer: L 244b; **lijnijzer:** *lenježar* L 265; *lejnežar* L 265; *lianīžar* L 288; **stikker:** *stekar* L 288a.

KORTIJZER

(I, add.)

[Een linieijzer met een korte steel.]

kortijzer: *kortežar* L 265.

Afb. 9. kort linieijzer of kortijzer

Afb. 10. turfspa

STIKKER

(N 18, 4)

[Soms wordt de stikker als middel gebruikt om de turf los te steken.]

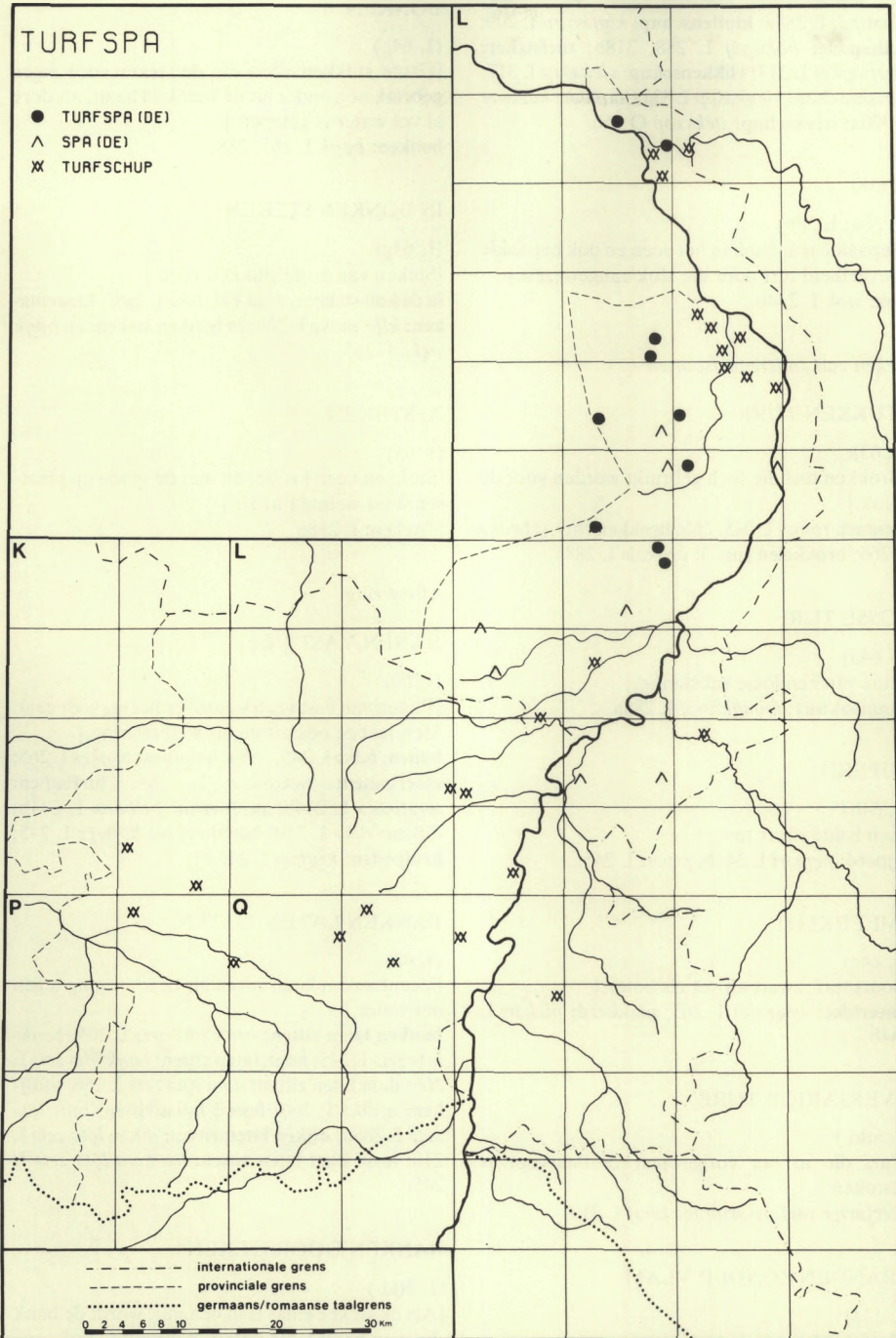
stikker: L 265, 266, 294; *štekar* L 291; **snij-ijzer:** *snejžar* L 288.

TURFSPA (zie kaart)

(N 18, 17; I, 55; monogr.)

[Afhankelijk van de plaats de gebruikelijke schop om turf te steken. In het algemeen een schop met een blad zo breed als een turf breed is en lang als een turf lang is of kan zijn.]

turfspa(de): L 266; *tørfspā* L 290, 291; *tørāfspā* L 266; *tørfspāj* L 159a, 211; *tørāfspāj* L 244b, 245, 265; *tørfspōj* L 163; *tørfspāj* L 210; **spa(de):** L 266; *spā* L 293; *spāj* L 244c, 265, 268, 289, 318b, 381, 381a; **turfschup:** *tørfsxøp* K 357, 361a, P 51, Q 9; *tørfsxøp* L 163, 164, 165, 214, 214a, 215, 217, 245b, 246a, 247; *tørfsøp* L 324, 384; *tørfsøp* L 321, 423; *tørāfsøp* Q 3a; *tørfsøp* Q 98; *tørfsøp* L 368, 368b; *tørfsøp* Q 3; *tørfsøp* Q 5; *tørāfsxøp* Q 2; **turfschoep:** *tørfsøp* L 321; **peelspade:** *pēlspāj* L 211; *pilspāj* L 318b; **moerspade:** *mūrspāj* L 420; **moerschup:** *mūršøp* L 422, Q 179; *mōrsxøp* L

II.4

269; **kluitenspade:** *klutaspā* L 268; **klootspade:** *kluatspāj* L 288a; **kluitenschup:** *klytasxøp* L 209; **hollespade:** *bōlaspāj* L 288, 318b; **turfsteker:** *tørāstējkar* L 317; **vlikkenschup:** *vlekāšøp* L 317; **vlinkenschup:** *vleŋkāšøp* L 331; **hazeoor:** *hāzauər* L 320a; **steekschup:** *stēksxøp* Q 96d.

STOK

(I, 58a; I, 58b)

[Bepaalde maatstok in het veen en ook bepaalde hoeveelheid turf door die stok aangewezen.]

stok: *stok* L 244b.

Steken van andere turfsoorten

STUKKEN TURF

(I, 63)

[Brokken turf die toch gebruikt worden voor de stook.]

rommel: *roməl* L 245, 265; **brokken** (mv.): *brokə* L 266; **brokkelen** (mv.): *brokələ* L 288a.

LOSSE TURF

(I, 64a)

[Turf van een losse substantie.]

aanmaakturf: *ānmāktørāf* L 288a.

PIJPERD

(I, 64b)

[Een lichte soort turf.]

pijperd: *pejpart* L 244b; *pipart* L 245.

SMEERKLOT

(I, 64c)

[Soort turf, zwart en vet als boter.]

smeerklot: *smērklot* L 265; **plakkerd:** *plekart* L 244b.

OVERJARIGE TURF

(I, add.)

[Turf die in het vorige jaar of daarvoor is gestoken.]

overjarige turf: *ovərjōrāgə tōrāf* L 210.

BRANDEN ZONDER VLAM

(I, 11a)

[Het branden van de turf is vaak een soort smeu-
len zonder dat hij vlam vat.]

zulten: L 288a; *zøltə* L 244b; **smoken:** *smōkə* L 244b.

BONKEN

(I, 64g)

[Grote stukken veen die de steker voor eigen gebruik nog onder uit de veenkuil haalt, als deze al vol water is gelopen.]

bonken: *bøŋk* L 265, 288a.

IN BONKEN STEKEN

(I, 64g)

[Steken van grote stukken veen.]

in de kuil steken: *en dā kũl stēkə* L 288a; **klaarma-
ken:** *klōr mākə* L 266; **in bonken steken:** *en bøŋk
stēkə* L 265.

AFSTEKEN

(I, 65)

[Stukken veen los steken met de spade op plaat-
sen waar weinig turf zit.]

afsteken: L 288a.

Afwatering

BANEN VAST VEEN

(I, 60)

[Banen van vast veen waarover het vervoer gaat.
Men laat ze ook zitten als waterwering.]

banen: *bānə* L 245, 288a; **baantjes:** *beŋkəs* L 265; **moerbanen:** *murbānə* L 265; **turfbanen:** *tōrāfbānə* L 244b; **peelbanen:** *pelbānə* L 244b; **dijken:** *dikə* L 210; **hoofdwegen:** *hōfwēx* L 245; **kruipaden:** *kryjpej* L 245.

BANKEN LATEN ZITTEN

(I, 62)

[Veenbanken laten zitten als bescherming tegen
het water.]

banken laten zitten: *beŋk lōtə zətə* L 265; *beŋkə
lōtə zətə* L 245; **bank laten zitten:** *baŋk lōtə zətə* L 266; **afdi-
jken:** *afdikə* L 266; **boord laten zitten:** *bōrt lōtə
zətə* L 288a; **dijken laten zitten:** *dikən lōtə zətə* L 210; **losse kant laten zitten:** *los kant lōtə zətə* L 245.

BANKEN DOORSTEKEN

(I, add.)

[Als de steker klaar is in een put, wordt de bank
die men heeft laten zitten, doorgestoken.]

boord doorsteken: L 288a

Afb. 11. greppel voor waterafvoer

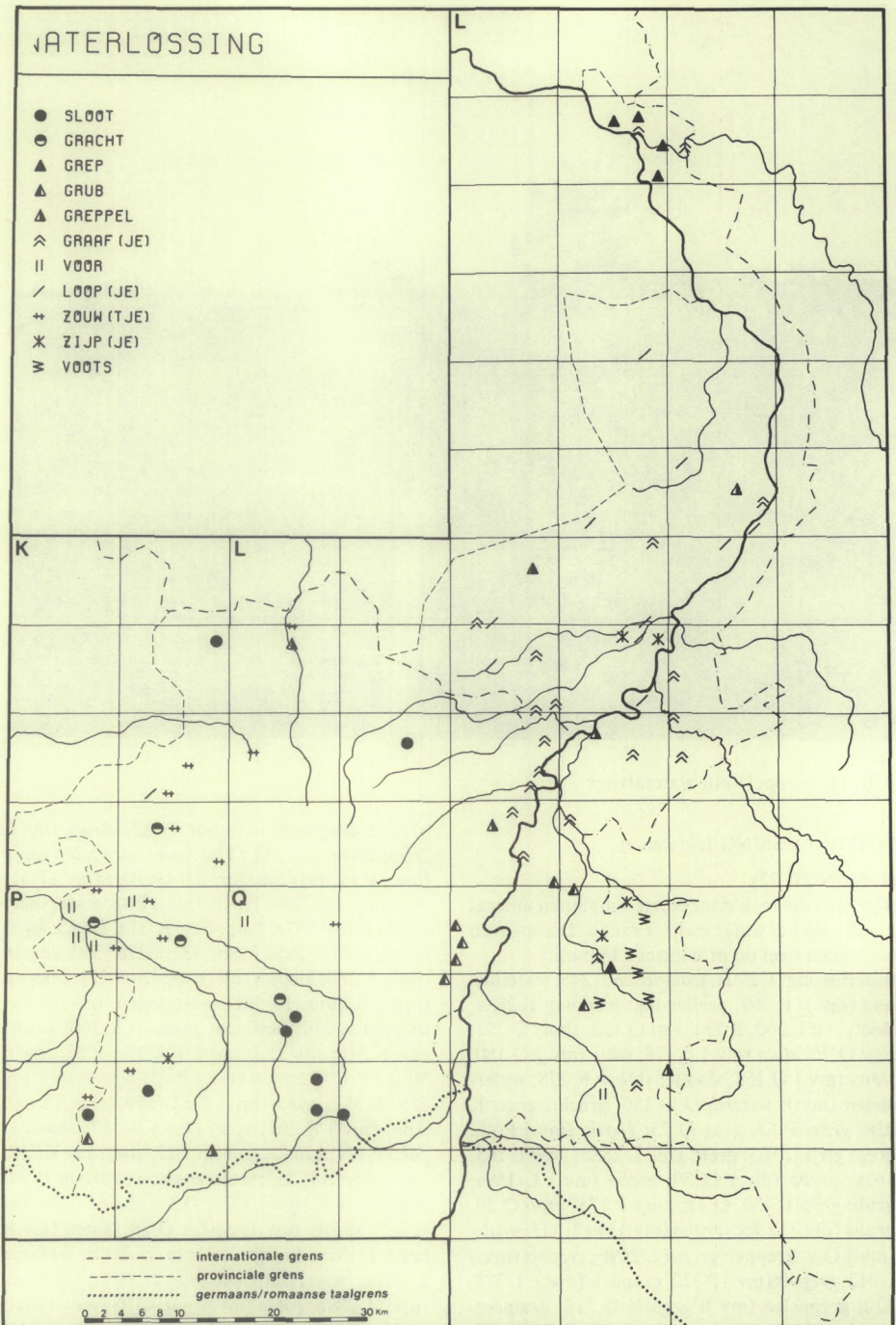
WATERLOSSING (zie kaart)

(I, 61; N 27, 22)

[Greppel die men door een te ontginnen moeras graaft, om het water kwijt te raken. De opgaven bestrijken heel de provincies Limburg.]

waterlossing: L 290a; *watərloseŋ* L 245; **waterlosers** (mv.): L 269; **peellossing:** *piälloseŋ* L 288a; **sloot:** *slut* L 360, P 174; *slōt* Q 162; *slōwt* Q 79a; *slējt* Q 75; *slutā* (mv.) P 178; *slōtā* (mv.) Q 180; *slōjtā* (mv.) Q 158; **slootje:** *slōkən* K 278; **watersloten** (mv.): *wetərslōtā* Q 156; **gracht:** *graxt* K 358; *grōxt* P 55; *grāx* Q 75; *grōxtā* (mv.) P 46; **grepp:** *grep* L 165; **greb:** *grēb* L 288a; *greb* L 163, 163a; *grēbā* (mv.) Q 39; *grebā* (mv.) L 159a; **grub:** *grōp* L 430, Q 11; *xrōp* P 175; *grōb* Q 20; *grōbā* (mv.) Q 96c; *grōbā* (mv.) Q 12, 111; *grybā* (mv.) Q 9; **greppel:** *grepāl* L 269b; *grepāls* (mv.) L 312; *grepāls* (mv.) P 222; **greppels** (mv.): L 377, 420; **greppelen** (mv.): *grepālā* Q 211; **draineergrubben** (mv.): *drēnēgrōbā* Q 97; **drain:** *drē* Q 247; **graaf:** *grāf* L 163, 163a, 269, 321a, 382, 420, Q 39; *grēāf* Q 39; *grōf* L 432; **graven** (mv.): L 289, 372a; *grāvā* L 290, 320a, 332, 427, Q 211; **graver** (mv.): *grāvār* L 269; **graafje:** *grēfkā* L 289; *grēfkā* L 371a; *grēfkās* (mv.) L 269, 383, 387; *grājfkas* (mv.) L 332; *grēfkās* (mv.) L 321; *grēfkās* (mv.) L

372; **vloedsgraaf:** *vlōtsgrāf* Q 22; **sleuf:** *slōf* L 269b; *slōvā* (mv.) Q 117a; **voor:** *vōr* Q 2b; *voərə* (mv.) P 44, 49; *vōərə* (mv.) P 48; *vōrā* (mv.) P 51; *vōrā* (mv.) Q 204a; *vōwrā* (mv.) P 48; **watervoor:** *wetərvowr* P 107a; **loop:** *luap* K 318, L 265; *lōjpā* (mv.) L 270, 295, 318b, 322, 322a, 330; *lōjpan* (mv.) L 289; **loopjes** (mv.): *lōpkās* L 211; **aflopen** (mv.): *āflupā* K 361; **waterlopen** (mv.): *wāterlōjpā* L 270; **peelloop:** *piälluap* L 266; **zouw:** *zow* K 318; *zōw* Q 3; *zaw* P 176; *zōw* P 54; *zōw* P 50; *zā* P 174; *zowān* (mv.) P 45; *zōwān* (mv.) K 358, L 352; *zōwā* (mv.) P 51; *zuwā* (mv.) P 50; *zawā* (mv.) K 361; *zōwā* (mv.) K 317; **zouwtje:** *zākā* P 174; *zawkās* (mv.) L 312; **zoeg:** *zux* K 318; *zugān* (mv.) K 353; **waterzouw:** *wetēarzōw* Q 71; **zijpen** (mv.): *zipā* L 322a, Q 33; *zēpā* P 177; *zipā* L 322; **zijpjes** (mv.): *zipkēs* Q 28; **beken** (mv.): *bēkā* L 265; **beekje:** *bēkskā* L 269b; *bēkskās* L 269a; **waterlaat:** *wātārlōt* L 318b; *wātārlōtā* (mv.) L 289b; **goten** (mv.): *gōtā* Q 98; **voots:** *vuātš* Q 39, 113; *vutš* Q 112a; *vōātšā* (mv.) Q 111; *vuātšā* (mv.) Q 30; **afwetering:** *āfwetārēŋ* L 371a; *āfwitārēŋ* L 362; **slak:** *slak* Q 20; **slakje:** *šlekskā* Q 20; **sluizen** (mv.): *slajza* Q 80; **talud:** *tārly* L 331, 331b; **slondetjes** (mv.): *šlōnjtjās* L 430; **kanaaltjes** (mv.): *knaālkās* Q 80; **rabatjes** (mv.): *rābetšās* Q 7; **kot:** *kut* Q 80; **wijken** (mv.): *wikā* L 265.

Afb. 12. stuiken

Opstapelen en drogen van de turf

DROGEN VAN TURF

(I, 83)

[Het drogen van turf begint spoedig na het steken van de hoeveelheid turf die men nodig heeft voor de winter.]

drogen: *dryəgə* L 210, 245, 265, 266, 288a.

STUIKEN

(I, 80)

[Opzetten van de turf twee aan twee tot vier turven dik hoog.]

opstuiken: *opstuka* L 245; *opstukən* L 244b; **op stuiken zetten:** *op stukə zətə* L 245.

ZETTEN VAN LANGE RIJEN TURF

(I, add.)

in rijen zetten: *en ri-jə zətə* L 266.

OMZETTEN

(I, 84)

[Het verleggen van de turven. De onderste worden boven en de bovenste worden onder gelegd.]

omzetten: *əmzətə* L 210, 245, 288a; **omrijen:** *əmri-jə* L 266; **turf verwerken:** L 288a.

HOOPJE TURF

(I, 76; A 44, 21g; monogr.)

[De grootte van een kleine hoop turf is van plaats tot plaats veranderlijk. In het algemeen kan men zeggen, dat het in dit lemma gaat om een hoop van ongeveer dertig tot vijftig turven.]

schränk: *sxraŋk* L 288a; *šraŋk* L 265, 370; *sxreŋ* (mv.) L 210; *sxreŋk* (mv.) L 266; **schränkje:** *sxreŋkskə* L 288; *sxreŋkskəs* (mv.) L 244b; **kegel:** *kəgəl* L 244b, 245, 266; **watermannen** (mv.): *wätərmanə* L 244b; **tijltje:** *tilkə* L 288a.

IN HOOPJES ZETTEN, VAN TURF GEZEGD

(I, 77)

schranken: *sxraŋkə* L 244b; **in schranken zetten:** *en šreŋk zətə* L 265; *en sxraŋkən zətə* L 288a; *en sxreŋ zətə* L 210; **op kegels zetten:** *op kəgəls zətə* L 245, 266; **in tijltjes zetten:** *en tilkəs zətə* L 288a.

GROTE HOOP TURF

(I, 79a: A 44, 21g)

[Een hoop van ongeveer tweehonderd turven en meer.]

grote schränk: *gruətə šraŋk* L 265; **grote schranken** (mv.): *gruətə sxreŋk* L 288a; **grote hoop:** *gruətə huap* L 266; **hoop:** *huap* L 210, 245; **tijl:** *tejl* L 288a; **vijm:** *viəm* L 270.

Afb. 13. turfschrank

IN EEN GROTE HOOP ZETTEN

(I, 79b)

grote schranken zetten: *gruata sxrenk zetā* L 288a; **in een grote schrank zetten:** *en ɛnə gruata šranġ zetā* L 265; **een grote hoop turf zetten:** *ɛnə gruata huap tɔraf zetā* L 266; **in een hoop zetten:** *en ɛnə huap zetā* L 210; **hoop kluiten zetten:** *huap klūta zetā* L 245; **in een bult zetten:** *en ɛnə bɔlt zetā* L 244b.

IN RINGEN ZETTEN

(I, 81)

[De turf op ringen zetten geschiedt bij het steken voor eigen gebruik minder dan bij de georganiseerde turfwinning.]

op ring zetten: *op rey zetān* L 244b.

TURFHOOP, BESTEMD VOOR DE VERKOOP

(I, 82)

mijt: *mīt* L 288a; **turfhoop:** *tɔrafhuap* L 266; **bult:** *bɔlt* L 245.

KRACHT VERLIEZEN DOOR DE ZON, GEZEGD VAN TURF

(I, 85)

krimpen: *krempə* L 288a.

Afb. 14. turf in slag, stuiken en schranken

Afb. 15. kruien naar ligveld

Vervoer van de turf

KRUIEN

(I, 69)

[Turf vervoeren met de kruiwagen.]

kruien: *krøja* L 265, 288a; *kryja* L 210, 245; *krawa* L 266; **afvaren:** *āfvārə* L 288a.

STRO DRAAIEN ROND HET RAD VAN DE KRUIWAGEN

(I, 71)

[Stro draaien om het rad van de kruiwagen. Dit doet men om beter te kunnen rijden in het veen.]

stro omdraaien: *strua ðmdrēja* L 210, 265, 266, 288a; *struj ðmdrēja* L 245.

AFSTOTEN VAN TURF

(I, 72)

[Vervoeren van turf van het turfveld naar de rand van de weg.]

afstoten: *afstuatə* L 265; **afzetten:** *āfzətə* L 288a; **uitkruien:** *ūtkryja* L 245; **uitschurgen:** *ūtsxørəgə* L 266; **turf uitdoen:** *tørəf ūtdōn* L 288a; **uitvaren:** *ūvārə* L 245; **afrijden:** *āfri-ja* L 288a.

VERVOEREN VAN DE TURF

(I, 75)

[Turf met de kar naar huis vervoeren.]

varen: *vārə* L 245; *vørə* L 265; **heemwaarts varen:** *hejvərs vārə* L 288a.

VIER TURVEN

(I, add.)

[Hoeveelheid van vier turven bij het laden.]

garf: *gørəf* L 192.

KRUIWAGEN

(I, 70)

[Een kruiwagen die aangepast is aan het turfsteken en het vervoer van turven. Een voorkomend model heeft een rad van 8 cm breedte, van hout gemaakt en met een ijzeren band er rondom heen. Het rad heeft 9 spaken van 12 cm lengte. Het hoofd is ongeveer 37 cm breed, d.w.z. ongeveer de lengte van een turf, en ongeveer 25 cm hoog vanaf het draagvlak gemeten, d.w.z. ongeveer twee turven hoog. Het draagvlak heeft een lengte van 110 cm en is voor bij de burries 48 cm breed en achter bij het hoofd nog 38 cm. De burries zijn 35 cm lang. De totale lengte van zo'n veenkruiwagen is 196 cm. Andere modellen kruiwagens kunnen er ook geweest zijn.]

Afb. 16. pealkruiwagen

Afb. 17. kienhout of peelpuist

kruigen: *krøjgə* L 265; **kruiwagen:** *kruwāgə* L 210, 245; *krawāgə* L 266; **kruikar:** *krøker* L 288a; **peelkruikar:** *pialkrøkər* L 288.

DRAAGBERRIE

(I, 73a)

[Een draagberrie bestaat doorgaans uit twee stokken waaraan een zak of kippedraad is bevestigd, of uit twee stokken met daaraan dwars bevestigd een aantal latten. Met de berrie wordt uitsluitend droge turf vervoerd.]

berrie: *børi* L 210, 244b, 245, 265, 266, 288a; **turfzeef:** *tøræfzēf* L 288a.

MAND

(I, 73a)

[Mand waarin turf gedragen wordt.]

mand: *maŋ* L 288a.

KAR

(I, 74)

[Kar waarmee de turf naar huis vervoerd wordt. Opdat men de turf goed kan vervoeren en hem droog op kan stapelen, worden er aparte hekken geplaatst, vóór, achter en opzij.]

kar: L 245, 266; *ker* L 210, 288a; *kār* L 265; **turfkar:** *tøræfker* L 288a.

VOORHEK OP DE KAR

(I, add.)

voorhek: *vørhek* L 244b; *vørhekə* (mv.) L 288a; **hekkē** (mv.): *hekə* L 288a; **hortje:** *hørtjə* L 245; **bredje:** *brejtə* L 266; **hoogsels** (mv.): *høxsəls* L 266.

ACHTERHEK OP DE KAR

(I, add.)

achterste hekken (mv.): *āxtərstə hekə* L 288a; **hoogsels** (mv.): *høxsəls* L 266.

ZIJHEK

(I, add.)

karleiers (mv.): *kerlejšərs* L 288a; **karleren** (mv.): *karlirə* L 266; **leiers** (mv.): *lejšərs* L 288a.

ZAK ONDER DE KAR

(I, add.)

[Onder de kar hangt een zak die wordt volgelden met spullen van de turfsteker/boer.]

rosdoek: L 288a.

KARRESPOOR

(I, add.)

[Om het rijden met de kar te vergemakkelijken over de lang niet altijd goed berijdbare wegen, houdt de boer het karrespoor aan.]

vaarleis: *vārlejs* L 288a.

TURFSCHUURTJE (zie kaart)

(I, 8; N 5AII, 80b)

[Turfschuur of turfschop bestemd voor de berging van turf. Uit de vraag N 5AII, 80b „Hoe noemt u het *gebouwije, afdak of hok voor brandhout of turf*”? zijn in dit lemma die antwoorden verwerkt die speciaal duiden op een turfschop.]

turfschop: L 244d; *tøræfsxop* L 244b, 288a; *tøræfsxop* K 353, L 286; *tøræfsop* L 290; *tøræfsop* L 265; *tørfsop* L 265; *tøræfsxop* L 266; *tyrfsxöp* L 312; *tøræfsxop* K 358; *tørfsop* K 278; *tørfsxup* K 317; **schop:** *sxop* L 210; **kluitenschop:** *klutəsxop* L 245; **turfhok:** *tørfhok* Q 4; **turfkot:** *tørfkot* K 278; *tøræfkot* K 314; *tørfköt* K 361, P 51; *tøræfkōət* L 312; **turfhuis:** *tøræfhōs* K 361a; *tøræfhōws* K 361a; *tørfhys* L 163, 163a; **russchop:** *røssxop* L 352.

BRANDIJZER

(I, 10d)

[Een ijzer bij de open haard waartegen de turven op hun zijde worden gelegd.]

vuurijzer: *vūrīzər* L 210; *vyrizər* L 266; *vørīzər* L 288.

TURFBAK

(I, 10e)

[Bak in een van de hoeken bij het haardvuur waarin turf geborgen wordt.]

turfbak: *tøræfbak* L 210, 244b, 245, 266, 288a.

TURFHOEK

(I, 10f)

[Hoek waar de turfbak staat.]

turfhoek: *tøræfhök* L 288a.

Bereiding van baggerturf

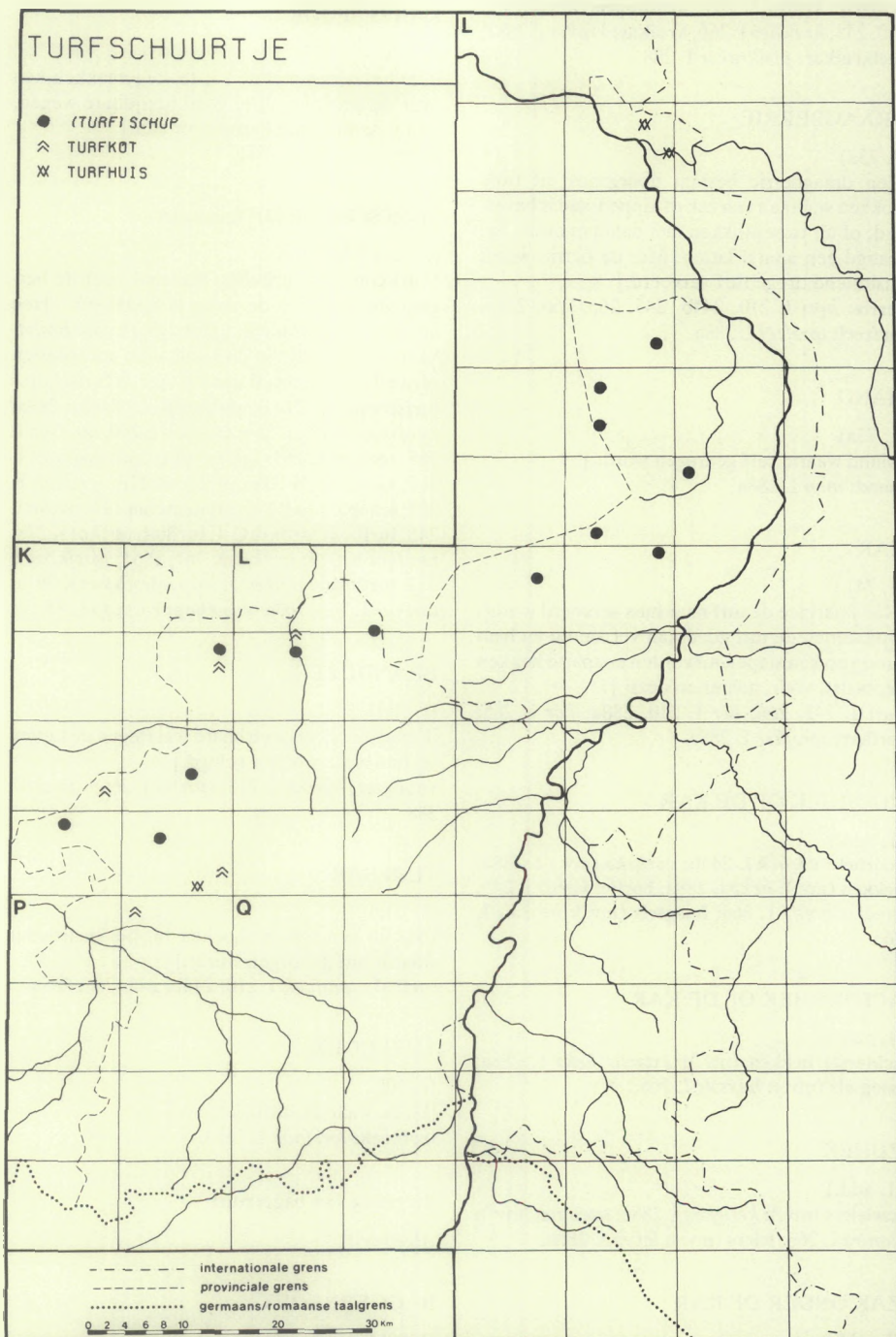
Algemeen

BAGGERBROEK

(I, 88b)

[Vanwege het geploeter in het veenwater draagt men bij het baggeren van turf een slechte broek.]

baggersboks: *bagərsboks* L 265, 288a.

BARREVOETS

(I, add.)

[Op sommige plaatsen wordt barrevoets gebaggerd.]

barrevoets: *berāvuts* L 266.

BOERENKIEL

(I, 88d)

[Meestal heeft men bij het baggeren het bovenlijf ontbloot, anders draagt men wel een kiel, een kledingstuk van blauw linnen gemaakt.]

kiel: *kil* L 265; *kēl* L 265, 266, 288a.

BAGGERHUT

(I, add.)

[Om eventueel te schuilen tegen onweer of om te overnachten heeft men een keet of schuilplaats gemaakt.]

keet: *kiāt* L 288a; **schuilplaats:** *sxulplāts* L 288a.

BAGGERTURF

(I, 86; B 27, add.)

[Baggerturf zit onderaan in het veen en is nage-noeg modder. In L 210 wordt deze turf uit sloten gegraven. Steken is in de regel niet mogelijk. Met een baggerbeugel of een schepper wordt het slijk op de kant gebracht waarna het na een korte indroging als steekturf verder verwerkt kan worden.]

baggerd: *bagārt* L 210, 265, 288a; **bagger:** *bagār* L 288a; **baggerdkluiten** (mv.): *bagārklūtā* L 266.

DARG

(N 27, 39g)

[De onderste laag van laagveen en ook wel modder.]

derring: *deriņ* K 358.

BAGGERSLIJK

(I, add.)

[De vormloze massa slijk voordat die tot turf wordt verwerkt.]

bagger: *bagār* L 288a; **baggerslijk:** *bagārslik* L 265; **baggerdslijk:** *bagārslik* L 210; **baggerbrij:** *bagārbrēj* L 288a; **moer:** L 266; *mōr* L 288a; **glibber:** *glebār* L 288a; **bras:** *bras* L 265.

KLEINE PLEK MET DIEP VEEN

(I, add.)

[Een kleine plek met diep veen op de heide.]

vennetje: *venkā* L 288a.

OVERGEBLEVEN STUK GROND

(I, add.)

[Een smalle strook land, overgebleven tussen twee baggerplassen.]

boord: *bōrt* L 288a.

LIGVELD VOOR HET BAGGERSLIJK

(I, 90)

[Op de heide wordt een plek mooi glad afge-maaid als ligveld voor het baggerslijk.]

ligveld: L 210, 265, 288a; **veld:** *velt* L 266; **bag-gerskuil:** *bagārskul* L 288a; **baggerbad:** *bagārbat* L 265.

BAGGEREN

(I, 87; N, 27, 1 add.)

[Het baggeren gebeurt op verschillende manie-ren. Soms bereidt men de veenspecie in de put waaruit ze naar het ligveld wordt gebracht, soms wordt naast de kuil waaruit men de bagger wil graven, een vierkante bak geplaatst waarin het slijk wordt geworpen.]

In P 46 gebeurt het turven of baggeren op slechts enkele plaatsen. Als men de graszoden heeft verwijderd en de turf heeft gevonden, wordt de zwarte brij uitgespreid. In L 352 wordt voor het baggeren de graslaag eveneens afgestoken en wordt de bovenlaag ook verwijderd. Men maakt een plek van ongeveer één are grasvrij. Vervol-gens graaft men een kuil van vier meter lengte en één meter breedte. De moer wordt uitgespreid op het vooraf klaargemaakte plaatsje tot een spreij van ongeveer 20 cm dik.]

baggeren: *bagārā* L 288a; **baggerd maken:** *bagārt mākā* L 210, 265, 266, 288a; **ontginnen van veen-grond:** L 352; **ontginning van veengrond:** K 318.

VEEN OF MODDER OPHALEN

(I, 91)

trekken met de netring: *trēkā met dā netreņk* L 288a.

OPSTOTEN VAN HET BAGGERSLIJK

(I, 99)

[Het opstoten van het baggerslijk op het ligveld.] **baggerd opstoten:** *bagārt opstuatā* L 265; **leeg-schuppen:** *lēsxōpā* L 288a.

VOLWERPEN VAN DE KARBAK

(I, 96)

[Als men bij het baggeren een korte kar ge-bruikt, wordt deze volgegoten met het slijk en wordt het slijk op het ligveld gestoten.]

volschieten van de karbak: *volsītā van dā karbak* L 265; **volschieten:** *volsxētā* L 288a.

II.4

WATERDOORGANG

(I, add.)

[Een door de baggeraar gemaakte sloot om een schuit vanuit de baggerkuil naar het ligveld te kunnen vervoeren.]

schuitgang: *sxýtganĵk* L 288a.

BAGGERBEUGEL

(I, 92; N 18, 148)

[Het meest geijkte gereedschap om het slijk vanuit het water omhoog te halen. Het principe van zo'n baggerbeugel is een ijzeren boog met een schepnet, bevestigd aan een lange steel.]

baggerbeugel: *bagərbøgal* L 288a; *bøgərbøgal* K 278; **netring:** L 288a; *netreĵk* L 265; *netrēĵk* L 318b.

BAGGERSCHOP

(I, 94)

[Met een baggerschop spreidt men de brij uiteen.]

baggerschup: *bagrsxøp* L 288a; **schup:** *sxøp* L 266; **schoep:** *sxöp* L 288a; **houteren bats:** *høltərə bats* L 210; **denschoep:** *deŋšüp* L 265.

KAR BIJ HET BAGGEREN GEBRUIKT

(I, 95)

korte kipkar: *kortə kipkār* L 265; **slagkar:** *slāx-ker* L 288a; **mestkar:** *mēstkār* L 265.

KARBAK

(I, 95b)

[Op de karbak wordt de baggerbrij geworpen.]

karbak: *kārbak* L 265; *kerbak* L 288a.

VOORSTE SCHOT VAN DE KAR

(I, 95c)

voorsteschot: *vørstə šot* L 265; **schot:** *sxot* L 288a.

ACHTERSTE SCHOT VAN DE KAR

(I, 95d)

[Door middel van scharnieren kan men het achterste schot omhoog laten gaan.]

achterste schot: *āxtərstə šot* L 265; **los schot:** *los šot* L 288a.

SCHARNIEREN

(I, 95e)

[De scharnieren waarin het achterste schot draait.]

gehangen: *gəheŋə* L 265; *gəheŋə* L 288a.

SLUITPIN

(I, 95f)

[De sluitpin in het midden van het achterste schot. Door deze pin omhoog te trekken kan men het slijk ergens op de heide laten neerschieten.]

sluitpin: *sløtjpen* L 265; *slütpen* L 288a.

Hakken van de bagger

HAKKEN VAN HET BAGGERSLIJK

(I, 103a)

[Als de baggerbrij eenmaal op het ligveld ligt, gaat men eerst de specie gelijkmaken en fijnhakken.]

hakken: *hakə* L 266, 288a; **baggerd hakken:** *bagərt hakə* L 265; **baggerd kortmaken:** *bagərt kortmākə* L 210; **klein maken:** *klejn mākə* L 266.

GEREED OM AAN TE SNIJDEN, GEZEGD VAN HET BAGGERSLIJK

(I, 103g)

[Is het slijk gehakt en kan men het ofwel vervoeren naar een ligveld ofwel verder bewerken op het veld waar het gehakt is, dan is het gereed om gesneden te worden.]

bouwklaar: *bøwklør* L 265.

BAGGERSCHUIT

(I, 97)

[Drie meter lange en één meter brede schuit waarin men het baggerslijk kan schieten.]

baggerschuit: *bagərsxýt* L 288a; **schuit:** *sxýt* L 288a; **schuitje:** *šøtjə* L 265; **bak:** *bak* L 288a.

BAGGERSCHOP

(I, 103c)

[Schop speciaal om te roeren.]

baggerbats: *bagərbats* L 288a.

BAGGERHAK

(I, 103d; I, 103e)

[Hak waarmee men het baggerslijk fijn- en kapotmaakt. Naast een hak gebruiken de boeren ook wel een hooivork, riek of mesthaak.]

haak: *høk* L 210, 266; **baggerhak:** *bagərhak* L 265, 288a; **hak:** *hak* L 288a.

Treden of trappen van het baggerslijk en het verdelen

TRAPPER VAN HET BAGGERSLIJK

(I, 106b)

[Trapper die het baggerslijk gelijk en glad trapt.]
baggertrappers (mv.): L 288a; **aantreder**: *ātrējār* L 288a.

UITGESPREID BAGGERSLIJK

(I, 104b)

[De uitgespreide oppervlakte baggerslijk die getrapt wordt. In L 265 kan deze spreï variëren van tien tot dertig meter lengte. De dikte kan verschillend zijn.]

bed: *bēt* L 265, 266, 288a; **sprei**: *sprej* L 210, 265.

DICHTGEDREVEN BAGGERSLIJK

(I, 108)

[Wanneer de brij is gesneden en wanneer ze enige dagen gedroogd heeft, kan het spul door een flinke regen- of onweersbui dichtdrijven.]

dichtgedreven baggerd: *dēxtgādevā bagārt* L 265; **aaneengekrepte baggerd**: *anīangākrep̄tā bagārt* L 266.

TRAPPEN VAN HET BAGGERSLIJK

(I, 106a)

[Als het baggerslijk een paar dagen gedroogd heeft, begint men met het trappen van de specie. De veengrond dient men geheel en al vast en gelijk te trappen.]

baggerd trappen: *bagārt trapā* L 288a; **baggerd treden**: *bagārt trējā* L 265; **baggerd kneden**: *bagārt knējā* L 266.

AANSTAMPEN VAN HET BAGGERSLIJK

(I, 104d)

[Het aanstampen van het slijk met een stamper of iets dergelijks moet men beschouwen als dezelfde handeling als het trappen.]

aanstampen van de baggerd: *enstampā van dā bagārt* L 265; **aantreden**: *āntrējā* L 288a; **pletsen**: *pletsā* L 210.

SLECHTEN VAN HET BAGGERSLIJK

(I, 105)

[Het slijk mooi gelijk maken.]

slechten: *slēxtā* L 210, 265, 288a; *slēxtā* L 266; *slējtā* L 288a; **uiterendoen**: *øtjærendū* L 265; **gelijkstrijken**: *gālikstrikā* L 288a.

VAST KOMEN TE ZITTEN, GEZEGD VAN HET BAGGERSLIJK

(I, 104f)

[Door het aanstampen komt het slijk vast te zitten.]

aaneen vast komen zitten: *anēn vāst komā zetā* L 265.

SNIJDEN VAN DE BAGGERTURF

(I, 107a)

[Als de veenlaag door droging en trappen voldoende vastheid heeft verkregen, wordt ze verdeeld in banen. Men gaat de bagger in turfvorm snijden.]

baggerd snijden: *bagārt snējā* L 265, 266; *bagārt sni-jā* L 210; **baggerd in ruitjes snijden**: *bagārt in røtjās snēje* L 265; **baggerd schrijven**: *bagārt sxiivā* L 288a; **afschrijven**: *āfsxiivā* L 288a.

GESNEDEN BANEN

(I, 107b)

[Men snijdt evenwijdig rechte lijnen over de substantie en deze snijdt men weer rechthoekig door andere, zodat er regelmatige vierkanten ontstaan. In L 265 wordt het slijk in banen gesneden van 25 cm breedte en ongeveer 15 cm dikte.]

banen: *bānā* L 265, 266, 288a; **snee** (enk.): L 288a.

TRIPPEN

(I, 106c)

[Houten plankjes onder de voeten om bagger te trappen.]

Ook klompen die men onder vierkantig verbreed heeft tot 10 à 12 cm, gebruikt men om te trappen.]

tripklompen: *trepklōmpā* L 265, 288a; **baggerplankjes**: *bagārplēnkskas* L 288a.

STAMPER

(I, 104e)

[Blok hout met houten steel, gebruikt bij het stampen van de baggerbrij.]

stamper: *stempār* L 265, 288a.

SCHEPEMMER

(I, 104g)

[Met een schepemmer brengt men na het aantrappen nog eens water over de specie heen.]

schuplepel: *sxøplēpāl* L 288a; **houteren emmers** (mv.): *høwtārən emārs* L 266.

II.4

BAGGERSNIJDER

(I, 107c; monogr.)

[Werktuig waarmee het baggerslijk gesneden wordt. In L 288a kent men een stok van drie meter lengte met vooraan een ijzeren pin en in L 265 heeft men een stok met een mes eraan. Ook een spade wordt soms gebruikt om te snijden.]
schrijfgeerde: *sxrifgērt* L 288, 288a; **schrijfstek:** *šrifstek* L 265; **klotsnijstaak:** *klotsnistāk* L 210; **spade:** *spāj* L 266; **schup:** *sxøp* L 266.

Opbreken van de baggerturf

OPBREKEN VAN BAGGERTURF

(I, 109a)

[Als de snijvlakken ingedroogd zijn, worden de turfblokken om de andere rij opgenomen en neergezet op de rijen blokken die zijn blijven staan. Al naar gelang het weer meer of minder droog is geweest, geschiedt dit opbreken zo'n 14 tot 21 dagen na het spreiden van de veensprei.]
opbreken: *opbrēka* L 265, 266, 288a; **uitbreken:** *ūbrēka* L 288a; **baggerd opdoen:** *bagart opdōn* L 288a; **baggerd omtrekken:** *bagart ømtrēka* L 210.

BAGGERTURF INZETTEN

(I, 109b)

[De nog natte turven op elkaar zetten, zodat de bovenste goed kunnen drogen.]
opzetten: *opzētā* L 288a.

BAGGERTURF WENDEN

(I, 109c)

[De bovenste laag baggerturven wordt, eenmaal droog, onderaan gelegd en de onderste laag boven.]
wenden: L 288a; **verleggen:** *vārlēgā* L 288a; **vertijlen:** *vārtilā* L 288a.

INKRIMPEN

(I, 109e)

[Het door drogen inkrimpen van de baggerbrij.]
inklinken: *enkļēnka* L 288a; **krimpen:** *krømpā* L 288a; **ineengedroogd zijn:** de turf is - *enejnā-dryextj* L 288a.

Opstapelen van de baggerturf

HOOP BAGGERTURF

(I, 111; N 27, 1)

[Een opgestapelde hoop baggerturf. In L 266 is deze hoop kegelvormig en in K 318 kent men ronde, holle turfmijten.]
turfbul: *tørfbøltj* L 288a; **turfviervelds** (mv.):

tørafvejrals K 318; **schranken** (mv.): *sxrānka* L 266; **schrānkje:** *sxrēnkska* L 210; **kegel:** *kēgāl* L 266.

OPSTAPELEN VAN DE BAGGERTURF

(I, 110)

[Het in bepaalde hopen opstapelen van de baggerturven.]
in tijlen zetten: *en tilā zētā* L 265; *en tejlā zētā* L 288a; **in tijltjes zetten:** *en tilkas zētā* L 288a; **in schrānken zetten:** *en sxrēn zētā* L 210; **opkegelen:** *opkēgālā* L 266; **op rijen zetten:** *op ri-jā zētā* L 266.

IN KRUISVORM STAPELEN

(I, 112a)

[Turf stapelen met als basis van de hoop een kruis van turven waarop de turven vervolgens trapsgewijze naar binnen toe worden opgestapeld, zodat de wind er goed doorheen kan spelen.]
in kruistijlen zetten: *en krøstjilā zētā* L 265; *en krjstilā zētā* L 288a; **kruistijlen:** *krjstilā* L 288a; **baggerd van de grond doen:** *bagart van dā gront dū* L 265.

HOOPJE BAGGERTURF IN KRUISVORM

(I, 112b)

[Hoop turf met als basis een kruis van turven. De turven worden opgestapeld als de stenen bij een muur, met de voegen nooit boven elkaar, terwijl iedere laag turf telkens een halve turf verder naar binnen begint.]
kruistijlen (mv.): *krøstjilā* L 265; *krjstilā* L 288a; **turfschrānken**(mv.): *tørfsxrānka* L 288a.

VERBAND

(I, 112c)

[Het opstapelen van de turven als de stenen van een muur.]
verband: *vārbant* L 265; *vārbantj* L 288a.

KARVOL

(I, 114)

[Een hoeveelheid baggerturf.]
karvol: *kervol* L 288a.

Maken van klatserd

KLATSERD

(I, add)

[Van de baggerbrij met de hand gemaakte turfballen met een doorsnee van ongeveer 20 cm.]
klatserd: *klatsært* L 288a.

KLATSERD MAKEN

(I, add.)

[In L 288a kent men een aparte bereiding van bagger tot turf. Nat moer wordt uit de veenkuil gehaald met een ring, de baggerbeugel. Van dit veen worden met de hand ballen gemaakt van ongeveer 20 cm doorsnede. Dit doet men vooral, wanneer men geen schuif voor het baggerslijk ter beschikking heeft. Volgens de zegsman in L 288a werd dit maken van „klatserd” rond 1900 aldaar nog gedaan. Soms schudde men kolengruis over het drassige spul waardoor het geheel wat steviger werd en meer brandvermogen kreeg.]

klatserd maken: *klatsert mākā* L 288a.

Hoogveenontginning door maatschappij of gemeente

Algemeen

VERVENER

(II, 6)

[De directeur van een veenmaatschappij.]

directeur: L 244b, 245, 266; **baas:** *bās* L 288a; *bas* L 265.

VEENARBEIDER, TURFSTEKER

(II, 1; monogr.)

[Arbeider die de turf graaft of steekt.]

peelwerker: L 288a; *pelwērkars* (mv.) L 244b; *piälwērkars* (mv.) L 245, 265, 266; *piälwērkars* (mv.) L 288a; **turfgraver:** *tōrfgrāvār* L 288a; *tōrfgrāvārs* (mv.) L 266; **graver:** *grēvār* L 245; **peelwroeter:** *piälvrjtar* L 265; **veenarbeider:** L 244b; **turfsteker:** *tōrfstēkar* L 288a; **peelhaas:** *piälhās* L 214, 214a, 215, 217, 245b, 246a.

VREEMDE VEENARBEIDERS

(II, 1b)

[Veel veenarbeiders worden vanuit andere streken aangetrokken, omdat veenarbeid veelal seizoenarbeid is. Vanuit Duitsland, Drente, Groningen, Friesland en Overijssel komen ze in de Peel turfsteken. De vreemde arbeiders assimileren slecht met de autochtone bevolking en vaak worden ze uitgescheiden.]

deurnese pluiten: *dōrnāsā plytā* L 245; **oliekonten:** L 288a; *olikontā* L 244b, 245, 266; **olimeppen:** L 244b; **meppen:** L 244b; **olievotten:** *olivotā* L 245; **poepen:** L 288a; *pupā* L 244b, 265, 266; *pūpā* L 245; **thuisliggers:** L 244b.

WERKBROEK

(I, 20)

[De kleding van de turfsteker moet eerder sterk

zijn en meer berekend op de invloed van wind, regen en zonneschijn dan fraai.]

turksleren boks: *tōrfslerāboks* L 265; **bombazijnen boks:** *bombāzināboks* L 266.

ETENSZAK OF ETENSTROMMEL

(II, 2b)

[Materiaal om het eten voor de dag in te bewaren. De knik of knapzak is in L 265 gevuld met boterhammen, boekweitkoek of spekkoeke. In L 288a draagt men een peelmandje met een dubbele riem, op iedere schouder één riem.]

knik: *knek* L 244b, 245, 265, 266, 288a; **knapzak:** *knapsak* L 244b, 245, 265, 266; **etensmijtje:** *ētānsmitjā* L 245; **peelmandje:** *piälmentjā* L 288a; **boterhammentrommel:** *bōtarhamātromāl* L 288a; **henkelman:** *heñkēman* L 288a.

SPEKKOEK

(II, 2c)

[Spekkoeke zit onder andere in de etenszak.]

spekkoeke: *spekkük* L 244b, 245, 265; *spekkök* L 266, 288.

BOTERHAMMEN

(II, 2c)

[Boterhammen worden in de etenszak meegenomen.]

boterhammen: *botārhāmā* L 244b; **botterhams:** *botārhāms* L 245; *botrams* L 265.

BOEKWEITEKOEK

(II, 2c)

[Boekweitekeke wordt onder andere meegenomen in de etenszak.]

boekentskeke: *bukāskük* L 245, 265; **bogentskeke:** *bogāskök* L 288a; **boegendekoeke:** *bugāndākuk* L 244b.

DRINKKAN

(II, 2d)

[Het drinken vervoert men in een kruik. Honderdvijftig jaar geleden moet in L 288a de peelwerker een aarden kannetje meegenomen hebben met „botermelksdrank”, aldus de zegsman.]

tuit: *tjūt* L 245; **drinkentuit:** *drenkasktjūt* L 266; **drinkenskruik:** *drenkaskrjōjk* L 244b; **aarden kannetje:** L 288a.

KEET, HUT

(II, 4)

[Omdat het werk in de venen seizoenarbeid is, verblijven de arbeiders uit andere streken in een keet ter overnachting. In L 244b zijn zo'n zes-

II.4

tiental keten geweest die bewoond werden door vijftien personen per keet. Eén van de arbeidersvrouwen deed de huishouding. De keten zijn in twee helften verdeeld: de ene helft dient als eet- en schaftlokaal, de andere helft als slaappleaats. De keet moet een slecht onderkomen geweest zijn door treklucht en walm van turfvuur.]

keet: *kēt* L 244b; *kiat* L 245, 266, 288a; **russenhut:** L 288a; **zodenkeet:** *zōjānkiat* L 288a.

KEETVROUW

(II, add.)

[Meestal de vrouw van één van de arbeiders die in een keet zorgt voor de huishouding.]

keetmeiden: (mv.): L 244b.

VEENBAAS

(II, 7)

[De veenbaas meet de hoeveelheid turf en betaalt uit.]

baas: *bās* L 244b; **onderbaas:** L 244b; *ondarbas* L 265; *onər̥bās* L 266, 288a; **peelbazen** (mv.): *piāl-bāzə* L 245; **ploegbaas:** *plōxbās* L 266.

PUTGELD

(II, 12)

[Een soort spaarregeling. Op het einde van het stookseizoen krijgt de arbeider putgeld. Dit is met St. Petrus en Paulus op 29 juni. Als men door het seizoen heen bijvoorbeeld honderd stok per week steekt, betaalt men slechts tachtig uit. Het restant wordt opgespaard tot het einde van het seizoen. Van eventueel stukgemaakt gereedschap worden de kosten van reparatie of vervanging van het gespaarde geld afgetrokken.]

putgeld: *pōtgelt* L 244b, 265, 266; *pōtgeltj* L 288a; *pōtgēlt* L 245.

PUTGELD BEUREN

(II, add.)

[In de Peel wordt op 29 juni het putgeld uitbetaald.]

putgeld beuren: *pōtgelt bōrə* L 244b; **gereedschap inleveren:** *gəretsxap enlēvərə* L 244b.

PLOEG

(II, add.)

[Ploeg veenarbeiders.

Bij veenarbeid is het normaal dat men bij het graven werkt met ploegen. Het aantal mensen in zo'n ploeg is nogal eens verschillend, van 2 á 3 man tot 11 arbeiders.]

ploeg: *plux* L 244b.

VOORMAN VAN EEN PLOEG

(II, add.)

[Iedere ploeg heeft zijn eigen baas.]

ploegbaas: L 245.

KIENHOUT

(II, 132)

[Het overblijfsel in de vorm van stronken en stammen van eiken, dennen, berkebomen en elzen in het veen. Het wordt voor eigen gebruik aangewend als brandhout. Voor de turfsteker zijn deze boomresten obstakels bij het steken.]

peelpuisten (mv.): *pelpøyste* L 244b; *piālpyst* L 265, 266; **puisten** (mv.): *pyst* L 245, 288a; **peelhout:** *piālhøwt* L 266, 288a.

BONKTURF OF BONKVEEN

(II, 16)

[De 10 tot 20 cm dikke bovenste laag van het grauween. Ze bestaat uit de wortels van planten die aan de oppervlakte groeien.]

bonksel: L 244b; *bōnksəl* L 288a; *bonksəl* L 245, 266.

GRAUWE TURF OF GRAUWVEEN

(II, 108)

[Het grauween is een laag veen van 0.5 tot 2.5 m dik en volgt op het bonkveen. De kleur ervan is lichtbruin en de laag bestaat uit heide- of wolgrasturf of turf uit veenmos.]

vale turf: *vālən tōrəf* L 245; **vale:** *vālə* L 244b, 245, 265, 266, 288a; **bolle turf:** *bōlə tōrəf* L 265, 288a; **schaverd:** *sxāvərt* L 266; **tus:** *təs* L 288a; **bolle vale:** *bolə vālə* L 266; **bovenveen:** *bōvəvən* L 244b.

ZWARTE TURF OF ZWARTVEEN

(II, 36; monogr.)

[Onder het grauween zit het zwartveen waaruit verschillende soorten zwarte turf gehaald worden. Deze laag kan drie meter of meer dik zijn. De planteresten zijn hierin meer vergaan dan in de grauweenlaag.]

zwarte: *zwartə* L 244b, 245, 265, 266, 288a; **zwarte turf:** *zwartə tōrəf* L 245; **kluiten** (mv.): *klytə* L 210, 214, 214a, 215, 217, 245b, 246a; *klutə* L 266; **kluitjes** (mv.): *kluitjəs* L 244b; **kluitenmoer:** *klytəmūr* L 210; **knip:** *knep* L 244b; **fabrieksturf:** *fabriktstōrəf* L 288a; *fabriktstōrəf* L 265; **dikkonten** (mv.): *dekkontə* L 244b.

SCHERPE TURF

(I, 67)

[Turf die scherp is door de aanwezigheid van veel heidestengels.]

scherpe turf: *šerpə tɔraf* L 265; *sxerpə tɔraf* L 244b, 245.

BLAUWVEEN OF BLAUWE TURF

(I, 2c)

[Zware, zwarte turf. Blauwe turf is het meest vergane oligotrofe veen.]

blauwe turf: L 288a.

WITTE TURF

(I, 2b)

[Turfsort van mindere kwaliteit. Deze soort zit onder de zwarte turf.]

witte: *wetə* L 265.

SMOEZEN

(I, 2c)

[Slechte turf, vermengd met lok. Ook wel een losse turfsort die ontstaat wanneer de afgegraven zwarte turf boven een watergehalte van ongeveer 50% bevriest.]

smoezen: *smüzən* L 288a; **smoezel:** *smüzəl* L 244b; **heiturf:** *hejtɔraf* L 288a; **lokturf:** *loktɔraf* L 244b; **rauwe turf:** *rawən tɔraf* L 266; **pluisturf:** *plüstɔraf* L 288a.

ZWARE, HARDE TURF

(II, 16h)

klot: *klot* L 288a.

PIJPERD

(II, 16i)

[Turf die onder de zwarte zit, waarschijnlijk ontstaan uit moerasplanten met veel berke- en rietpijpjes erin.]

pijperd: *pipərt* L 266; *pipərt* L 265; **korte pijperd:** *korta pejpərt* L 244b; *korta pipərt* L 265, 266; **losse pijperd:** *losə pipərt* L 288a.

HAVERSTRO

(II, 16j)

[Veen met veel wortelstokresten.]

haverstro: L 244b; **haver en stro:** *hāvərenstruə* L 265; **grove pijperd:** *grōvə pipərt* L 266; **pijperd:** *pipərt* L 245; **haver- en stropijperd:** *hāvərenstrōpejpərt* L 244b; **vliezenturf:** *vlēzəntɔraf* L 288a.

PLANKERD

(I, 7)

[Deze turfsort zit op de diepste plaatsen tussen de zwarte turf in en is bijna gelijk aan vaal veen.]

plankerd: *plan̄kərt* L 265; **plankjesturf:** *plən̄kskəstɔraf* L 266.

DARG OF DERRIE

(I, 2a)

[De onderste veenlaag in het hoogveen. Men vindt in deze laag veel horizontaal kruipende wortelstokken van het riet, wortels van zegge en bruine zaden van het waterdrieblad.]

derrieveen: L 244b; **derrieturf:** *deritɔraf* L 265.

VEENKUIL

(II, 10; A 21, 19)

[De veenkuil is de put of holte in het veen waaruit turf wordt gegraven of gebaggerd.]

turfkuil: *tɔrfkul* L 246, 268, 292; *tɔrfkul* L 244c, 288a; *tɔrafkūl* L 381a; *tɔrafkølə* (mv.) L 244b; *tɔrfkula* (mv.) L 327; *tɔrfkulan* (mv.) L 291; **kuil:** *kul* L 244c, 266; **peelkuil:** *piəlkul* L 288a; *pēelkul* L 289, 289b; *piəlkulə* (mv.) L 245; **klotkuil:** L 271; **klootskuil:** *kluətskul* L 288a; **boerenkuil:** L 288a; **steekkuil:** *stēkūl* L 269; **peelvennen** (mv.): *piəlvenə* L 266; **turfput:** *tɔrafpøt* L 265; *tɔrafpøt* L 291; **veenput:** L 288a; **put:** *pøt* L 265c; **turfgat:** *tɔrfgōt* L 250; **peelgat:** *piəlgat* L 245; **watergat:** *watəgat* L 244b.

VEENPLAS

(II, 11)

[Vergelijk het lemma PLAS OF MEERTJE MIDDEN IN DE HEI.]

ven: *ven* L 244b, 266; **peelvennen** (mv.): *piəlvenə* L 265; **leren woep:** *lērənwup* L 288a; **kwacht:** *kwāxt* L 288a; **kwaken** (mv.): L 288a; **vloosvennen** (mv.): *vloosvenə* L 244b; **watervliezen:** *wātərvliśə* L 210; **peelkuilen:** *pelkøjlə* L 244b; **peelgater** (mv.): *piəlgātə* L 245; **blaak:** *blāk* L 288a.

NAAR DE VEENDERIJ GAAN

(II, 2)

[Gaan werken in het veen.]

naar de peel gaan: *nə də piəl gōn* L 288a; *nə də piəl gō* L 245, 266; **met de knik gaan:** *me də knək gō* L 245, 265; **met de knapzak gaan:** *me də knapzak gōn* L 266; **naar de moest gaan:** *nə də moəst gōn* L 288a.

II.4

IN HET VEEN WERKEN

(II, 3)

turfgraven: *tøraf grāvø* L 244b; **graven:** *grāvø* L 245; **in de peel werken:** *en dā pial wērka* L 288a.

PEILEN

(II, 8)

[Onderzoeken hoe dik de veenlaag is. Voor een goede planning van het graven moet dit peilen gebeuren. Men krijgt door te boren inzicht in de dikte van de veenlagen, hun gelaagdheid, de mogelijkheid van exploitatie en het mogelijke rendement.]

peilen: L 288a; *pejlā* L 244b, 245, 266, 288a; **boren:** *bōrā* L 288a.

VEENBOOR

(II, 8b)

[Een veenboor kan al naar gelang de diepte van het veen 1, 2, 3 of 4 meter zijn. De veenboor bestaat uit een korte steel waaraan een lang, smal blad bevestigd is dat aan de zijkanten is

Afb. 18. veenboren

omgebogen zodat er een gootje ontstaat. Men steekt de boor in het veen en draait deze met behulp van een handvat rond. Doordat het gootje naar onderen toe iets nauwer wordt, blijft de inhoud erin.]

veenboor: L 244b, 288a; **peelboor:** *pialbōar* L 288a; **lepelboor:** L 288a; **boor:** *bōr* L 266.

Ontwatering van het veen

WATERLOSSINGVEGERS

(II, 17b)

[De mensen die aan de waterlossingen werken.] **waterlossingvegers:** L 288a; **waterlossingenvegers:** *watarlosejvægars* L 265; **waterwerkers:** *watarwærkars* L 244b; **watermannen:** *watərmanā* L 244b; *wätərmanā* L 266; **modderbazen:** *modər-bāza* L 266; **slotvegers:** *slōwtāvægars* L 288a; **in de waterlossingen zitten:** men zegt – *hej zet en dā wätərloseja* L 245.

VEENPLAATS

(II, 44; II, 43)

[De oppervlakte die ontwaterd wordt.]

kleine bonk: L 244b; **grote bonk:** L 244b.

HOOFDAFVOERSLOOT

(II, 17a)

[Hoofdafvoersloot in het veen. Vergelijk het lemma WATERLOSSING.]

waterlossing: L 266, 288a; *watərlosej* L 244b; *watərloseja* (mv.) L 265; *wätərloseja* (mv.) L 245.

HOOFDRAAI

(II, 18b)

[Een tamelijk brede greppel die in het eerste jaar van steken slechts enige steken diepte verkrijgt. Later wordt ze verder uitgegraven. Ze verkrijgt vijf maal de lengte die men ieder jaar aan het te graven kanaal geeft. In de hoofddraai komen de raaien uit.]

hoofd-raai: L 245; *hōfrāj* L 265, 266; **hoofdwaterlossing:** L 288a.

HOOFDWIJK

(II, 18)

[Smal kanaal waarop de wijken loodrecht staan. Het dient voor turfafvoer en is tevens afwateringskanaal van de wijken en raaien.]

hoofd-wijk: *hōfwik* L 244b, 245, 265, 266; **hoofdvaartje:** *hōftvartja* L 288a.

RAAI

(II, 18c)

[Hoofdafvoersloot. Op een afstand van tweehonderd meter van elkaar worden de raaien gegraven.]

raai: *rāj* L 244b, 265, 288a; *raj* L 245, 266; **veld-raai:** L 288a; **grebben** (mv.): *grebā* L 245, 265, 266; *grēbā* L 244b, 288a; **greppels** (mv.): L 288a.

HOOFDVAART

(II, 19a)

[Een groot, vast kanaal voor de turfafvoer. In de Peel zijn het Deurnes kanaal en de Helenavaart hoofdkanalen.]

hoofdvaart: L 288a; **hoofdvaartje:** *hōfvar̥tjā* L 265; *hōjtvar̥tjā* L 288a; **vast kanaal:** *vāst kanāl* L 265; **veenkanaal:** L 244b; **turfkanalen** (mv.): *tōrafkanālā* L 244b.

ZIJVAART

(II, 19b)

[Kanaal, smaller dan het hoofdkanaal, met een breedte van ongeveer zes meter.]

vaartje: *var̥tjā* L 244b, 266, 288a; **wijk:** *wejk* L 245.

WATERLOSSINGEN VEGEN

(II, 17c)

[Voor een goede afwatering moeten de waterlossingen regelmatig schoongemaakt worden.]

waterlossing(en) vegen: *wātarloseñā vēgā* L 266; *watarloseñā vēgā* L 265; *wātarloseñ vēgā* L 288a; **sloten vegen:** *slōtā vēgā* L 244b; **waterwerk** (zelfst. nmw.): *watarwerk* L 244b.

GREPPELS GRAVEN

(II, 18e)

[Het maken van greppels is het eerste werk in de veenderij. Bij de aanleg ervan moet men er al rekening mee houden, hoe dik de turf gestoken moet worden. Doorgaans krijgen de greppels een breedte van 65 à 70 cm. In diep veen krijgen ze uiteindelijk een diepte van 175 cm.]

grebben graven: *grebā grāvā* L 244b, 245, 266; **greppels graven:** L 288a.

KANAALGRAVER

(II, 24a)

[De turfsteker die werkzaam is bij het graven van een kanaal. De haker neemt het zand van de spitters onder in de veenput over op zijn haak-schop en deponeert het verder. Dit graven van een wijk gebeurt vaak in ploegverband.]

turfgravers (mv.): *tōrafgrēvārs* L 266; **hakkers** (mv.): *hōkars* L 265b; **ploegen** (mv.): L 244b.

WIJK

(II, 21a)

[Turfkanaal met een breedte aan de waterspiegel van 9 m en een diepte van 1.5 tot 1.8 m.]

wijk: *wik* L 244b, 245, 265, 266; *wēk* L 288a.

SPLITTING

(II, 21c)

[De eerste sleuf die men uitgraaft op de plaats waar de wijk komen moet.]

splitting: *spleteñ* L 244b, 265, 266, 288a.

SPLITTINGSTURF

(II, 21e)

[Turf uit de splitting.]

splittingsturf: *spleteñstōraf* L 244b, 265, 266.

PUT VAN EEN WIJK

(II, 23)

[Bij het graven van een wijk wordt deze verdeeld in putten. De lengte van zo'n put kan variëren van 20 tot 80 m, terwijl de breedte 4,5 of 6 m kan zijn.]

put: *pōt* L 244b, 265, 266; **nieuwe put:** *nuwān pōt* L 288a.

RECHT STUK VAN EEN WIJK

(II, 31)

[Hoofdwijk.]

recht stuk: L 244b; *rēxt stōk* L 266, *rēxt stōk* L 265; **rechte kant:** *rextā kan̥tij* L 288a.

RECHTERARM VAN EEN WIJK

(II, 31b)

rechtse arm: *rēxsā ērām* L 265; *rextsā ērām* L 244b.

LINKERARM VAN EEN WIJK

(II, 31c)

linkse arm: *leñksā ērām* L 265.

KRUISPUNT VAN LINKER EN RECHTERARM

(II, 31d)

kruis: *krōjs* L 244b; *krōš* L 265.

ZIJWIJK

(II, 31e)

[Zijarm van de hoofdwijk.]

zijwijk: *zēwik* L 265, 266; **zijarm:** *zēerām* L 288a; *zejerāmā* (mv.) L 244b.

Afb. 19. turfkanaal of wijk

PLAT STUK

(II, 31f)

[Stuk van de zijwijk dat loodrecht op de hoofdwijk staat.]

plat stuk: *plat støk* L 265.

KOM VAN DE WIJK

(II, add.)

[Verbreiding in de wijk. Hier kunnen de schepen elkaar passeren.]

kom: *kom* L 244b; **splitting:** *spletetj* L 244b.

KANT VAN DE WIJK

(II, 33)

talud: *taly* L 288a; **taludkant:** *talykant* L 244b, 265, 266; **wijkkant:** *wikkant* L 244b.

BONK

(II, add.)

[Blok veen tussen de greppels.]

bonken (mv.): L 288a.

KLEMSLOOT

(II, 34)

[Strook aan weerskanten van de wijk waarin het reeds uitgeworpen kanaalzand wordt gestort om weer ruimte te krijgen voor de onderste zandlagen uit het kanaal.]

walkuilen (mv.): *walkøjlə* L 244b.

GRAVEN VAN EEN WIJK

(II, 21b)

[In de Peel worden de hoofdwijken op een afstand van zeshonderd meter van elkaar aangelegd. Vanaf de hoofdwijken worden de dwarswijken gegraven, evenwijdig met het hoofdkanaal. Vanuit de dwarswijken lopen dan verder de wijken, meestal drie, waarvan één in het verlengde van de hoofdwijk, dieper het veen in. Zo ontstaan loodrecht op het hoofdkanaal drietanden. De kanalen of wijken dienen niet alleen voor de afvoer van turf, maar ook voor de ontwatering.]

wijken graven: *wikən grāvən* L 288a; *wikə grōvə* L 244b, 245, 265, 266; **vaartjes graven:** *vartjəs grāvə* L 288a.

WATERPAS MAKEN VAN DE WIJK

(II, 22a)

[Door te waterpassen kan men de hoogteligging van de ondergrond leren kennen en kan men ook bepalen welk peil van de wijken in de verschillende delen aan de veenvlakte moet worden gegeven.]

waterpassen: L 244b; *watərpasə* L 265; **waterpas maken van de wijk:** *wātərpas mākə van də wik* L 266.

GRAVEN VAN DE SPLITTING

(II, 21d)

[Waar de wijk moet komen, wordt eerst de turf

vergraven op de volle breedte, opdat de turf ook door de daarna te graven wijk kan worden afgevoerd. Dit splittingswerk gebeurt aan weerszijden van de raai over een breedte van twintig meter. Hoewel men vroeger meestal in twee jaren met een normale kuilbreedte van vijf meter groef, graaft men rond 1942 de splitting ineens in kuilen van tien meter breedte.]

splitting graven: L 288a; *spleteŋ grāvə* L 244b, 265, 266; **graven:** *grāvə* L 288a.

HAKEN

(II, 24b)

[Het weggraven van zand en modder uit de nog niet diep genoeg afgegraven wijk.]

haken: *høkə* L 265.

MODDER OF VEEN NAAR BOVEN HALEN

(II, 26)

[Modder of veen naar boven halen uit de bodem van het veenkanaal met de baggerbeugel.]

baggeren: L 244b.

DAM IN DE WIJK

(II, 28a; II, 28c)

[Een aarden wal sluit het water af van het reeds bestaande gedeelte van de wijk en het nog te graven gedeelte.]

dam: *dam* L 244b, 265, 266, 288a; **waterlaat:** L 288a.

DAM UITBAGGEREN

(II, 28b)

[Als de dam geen functie meer heeft, wordt hij doorgestoken en vervolgens wordt hij weggebaggerd.]

dam uitbaggeren: *dam øtjbagərə* L 265; **dam baggeren:** *dam bagərə* L 266; **uitbaggeren:** L 244b.

TALUD MAKEN

(II, 29)

[De kant van de wijk maken. Men bouwt die trapsgewijze op, iedere laag één turf dik inspringend.]

elke klem verspringen: men zegt – *vərsprent elkə klem* L 244b; **met de tanden graven:** *me də tānt grāvə* L 265; **schuin graven:** *sxøjn grāvə* L 266; **trapsgewijze** (bijw.): *trapsgawīs* L 288a.

DE KANT VAN DE WIJK MET ZODEN BEKLEDEN

(II, 30)

met zoden afzetten: *me zōj afzetə* L 265; *met zōjan*

āfzetə L 266; **met russen afzetten:** *met røsa āfzetə* L 288a; **met rissen afzetten:** *met res afzetə* L 288a.

WATERPASPALEN

(II, 22b)

paaltjes: *pølkəs* L 244b, 265, 266; **richtpaaltjes:** *rextpølkəs* L 288a; **baak:** *bāk* L 244b.

HAAKSCHOP

(II, 24c)

[Schop om te haken. Voor L 265 is de omschrijving van de haakschop als volgt: een schop die bestaat uit een korte steel met brede plank, 40 cm lang en 30 cm breed. Het blad vormt één stuk met de steel en is van hout, bij de steel 3 cm dik, voor 1.5 cm.]

haakschup: *høkšøp* L 265.

HAAK

(II, 25)

[Hark met gebogen tanden, gebruikt bij het slechten van de bodem.]

haak: *høk* L 265.

STEEKSCHOP

(II, 27)

[Schop om grond los te steken bij het graven van wijken.]

aardschup: *ērtšøp* L 265; **spieker:** *spikər* L 244b.

BAGGERBEUGEL

(II, 28d)

[Instrument dat gebruikt wordt bij het uitbaggeren van de dam. Het bestaat uit een lange steel waaraan een beugel is bevestigd en aan die beugel een zak waardoorheen het water wegloopt, terwijl de modder achterblijft.]

baggerbeugel: *bagərbøgəl* L 244b; **baggerring:** *bagərrenk* L 265, 266, 288a; **netring:** *netrenk* L 265; *netrenk* L 288a.

STEEL VAN DE BAGGERBEUGEL

(II, 28e)

steel: *stəl* L 266; **gaard:** *gērt* L 265; **roede:** *ruj* L 244b.

Bonken

BONKER

(II, add.)

[Degene die bonkt. De bonker is ook de vijfde man in een ploeg.]

slechter: *slextər* L 244b.

II.4

Graven van het zwartveen

ZWARTE TURF SORTEREN

(II, 52a)

[Na het graven wordt de zwarte turf onderverdeeld in soorten.]

zwarte sorteren: *zwartā sortērā* L 244b, 245, 265, 266, 288a.

LOKTURF

(II, 52b)

[Zie ook het lemma LOKVEEN.]

smoezen: *smūza* L 265, 288a; **lokturf:** *lōktōraf* L 245; **dikkonten:** *dekkontā* L 244b.

PIJPERD

(II, 52c)

[Turfsort van het zwartveen. Zie ook het lemma HAVERSTRO OF PIJPERD.]

pijperd: *pejpært* L 244b; *pipært* L 245, 288a; *pipært* L 266; **haardbrand:** *hārtbrant* L 244b.

FABRIEKSTURF

(II, 52d)

[Soort zwarte turf bestemd voor de vlamovens, steenfabrieken en andere. Een normale maat voor fabrieksturf kan zijn 14 × 14 × 40 cm.]

fabrieksturf: *fabrikstōraf* L 244b, 266, 288a.

OVERBLIJFSELEN

(II, 52e)

[De overblijfselen van het zwartveen.]

stukken: *stōkā* L 244b; **stukker:** *stōkār* L 265, 266; **brokkelen:** *brokālā* L 288a; **mul:** *mōl* L 245.

SCHEUR IN HET VEEN

(II, 55a, b, c)

scheur: *sxōr* L 244b, 245, 266; **barst:** *bōrstj* L 288a.

VEENPUT

(II, 42)

[Zie ook het lemma VEENKUIL.]

put: *pōt* L 244b, 245, 266, 288a.

VASTE KANT VAN HET VEEN

(II, 46)

[Bij het afgraven heeft men in het veen een vaste kant.]

vaste kant: *vāstā kant* L 244b, 245, 266; *vastā kanjtj* L 288a.

BONK

(II, 43)

[Strook tussen twee evenwijdige dwarsgreppels.]

bonk: *boŋk* L 244b, 265, 266, 288a; **bonkje:** *bōŋkskā* L 245.

VEENPLAATS

(II, 44)

[Stuk land ter grootte van een veenplaats. Wanneer het om grauweveen gaat, spreekt men van een vale strook.]

klink: *kleŋk* L 266; **strook:** *strōk* L 244b; **vale strook:** *vālā strōk* L 245.

GRAVEN VAN HET ZWARTVEEN

(II, 37)

[Midden maart begint men met het steken van de zwarte turf.]

zwarte graven: *zwartā grāvā* L 244b, 245, 265, 266, 288a; **in de zwarte staan:** men zegt – *vōr stōn en dā zwertā* L 288a.

STIKKEN

(II, 38c)

[Met de stikker de turf snijden in de lengte en de breedte. Met beide handen houdt men de steel van de stikker omkneld en men drijft met een flinke slag het vlijmscherpe mes in de turflaag.]

stikken: *stekā* L 244b, 245, 265, 266; **korten:** *kortā* L 210.

KOPPEN

(II, 38c)

[De breedte van de turf snijden.]

koppen: *kopā* L 244b, 245, 266.

IN BANKJES GRAVEN

(II, 49)

[De turf in banken uit de veenlaag halen.]

in bankje(s) graven: *en beŋkskā grāvā* L 245; *en beŋkskās grāvā* L 265, 266.

KLEM

(II, 64)

[De dikte van een turf of van één steek veen. Deze kan variabel zijn van 10 tot 20 cm.]

klem: *klem* L 244b, 265, 266; *klōm* L 245, 288a.

ZANDBULT

(II, 50)

[Ook tussen het diepe veen in zitten hier en daar zandbulten.]

zandbank: *zanjijbank* L 288a; **zandkop:** *zantkop* L 244b.

VEENBANKEN LATEN ZITTEN

(II, add.)

[Tegen het water laat men banken turf zitten.]

taluten laten zitten: *talytə lōtə zetə* L 244b.

TURF OP ZAND LATEN ZITTEN

(II, 51)

[Wanneer de veenondergrond ten opzichte van het kanaalpeil te laag is, laat men de onderste laag turf op het zand zitten.]

turf op zand laten zitten: *tōrəf op zant lōtə zetə* L 265, 266, 288a; **klemmen laten zitten:** *klōm lōtə zetə* L 245.

VEENBANKET

(II, add.)

[Veen dat men laat zitten om afkalven te voorkomen.]

banket: *pəkət* L 245.

ZETVELD

(II, 53)

[Plaats waar men de turf neerzet om hem te laten drogen.]

zetveld: L 244b, 245, 266.

STIKKER

(II, 38a)

[Ijzer om turf te steken. Dit werktuig heeft een steel van ongeveer 1 m lang die zit in een ijzeren huis van ongeveer 20 cm dat aan het blad is bevestigd.]

stikker: *stekər* L 244b, 245, 265, 266, 288a.

STEEL VAN DE STIKKER

(II, 38b)

stikkerstok: *stekərstok* L 244b, 266; **stikkerstek:** *stekərstek* L 265; **stikkersteel:** *stekərstēl* L 245; *stekərstīal* L 288a.

LINIE-IJZER

(II, 39)

[Bij de maatschappijvervening een minder gebruikt snij-ijzer. Het wordt hier voornamelijk gebruikt voor het afsnijden van putten of voor het over een grote afstand afbakenen van de veenderij.]

lijnijzer: *linīzər* L 245, 266, 288a; *lenježər* L 265.

OPLEGGER

(II, 40a)

[Belangrijk werktuig voor de turfgraver. De kruk, steel en spade zijn van hout, waarbij steel en spade uit één stuk zijn gemaakt. De steel is ongeveer 50 cm lang. Op het houtwerk van de spade zit een stalen bek geklonken. Met de oplegger licht de turfgraver de turven uit de bank.]

oplegger: *oplegər* L 244b, 245, 265, 266, 288a.

HET HOUT VAN DE OPLEGGER

(II, 40b)

[De houten spade van de oplegger.]

hout: *hōwt* L 244b, 245, 266; **houtwerk:** *hōwtwērək* L 265.

IJZEREN BEK VAN DE OPLEGGER

(II, 40c)

[Een wat naar onderen breder uitlopend ijzeren stuk dat met klinknagels aan het hout van de oplegger vastzit via twee ijzeren uitsteeksels.]

bek: *bək* L 244b, 288a; **stalen bek:** *stōlā bək* L 245, 265; **ijzeren bek:** *īzərən bək* L 266.

SLAKKEN VAN DE OPLEGGER

(II, add.)

[De twee ijzeren uitsteeksels waarin het hout van de oplegger vastgeklonken zit.]

slakken: *slek* L 245, 266; *slekə* L 244b.

OPSCHOT

(II, 41)

[Oplegger met handbeschermer.]

opschot: L 244b.

RECHTSE GRAVERS

(II, add.)

[Turfgravers die naar rechts de turf weggraven. Dit gebeurt bij het graven van de turf naar het hoge toe.]

rechtse gravers: *rextsə grāvərs* L 244b.

LINKSE GRAVERS

(II, add.)

[Turfgravers die de turf naar links weggraven bij het graven naar het hoge toe.]

linkse gravers: *leņksə grāvərs* L 244b.

KLINK

(II, add.)

[Een baan vast veen die in één keer afgegraven moet worden, omdat het de eerste baan is door

II.4

de strook tussen twee wijken heen.]
klink: *klenk* L 244b.

EEN KLINK GRAVEN

(II, 58)

[Het graven van de klink, een aaneengesloten rij van turfputten. Een onderdeel van het hooggraven.]

klink graven: *klenk grāvā* L 244b.

HET HOOG GRAVEN

(II, 57)

[De turf naar het hoge toe graven vindt plaats, wanneer men een klink in één keer moet afgraven. De turf wordt naar één richting gewerkt en op het hoge neergezet.]

hoog graven: *hox grāvā* L 265; **naar het hoog graven:** *nō at hox grāvā* L 244b; **graven naar het hoog:** *grāvā nō at hūax* L 266; **graven het hoog op:** *grāvā at huax op* L 245; **het omhoogkruien van de turf:** *at omhuax kryjā van dā tōraf* L 288a.

ZWARE PUT

(II, add.)

[Een put waarvan men de turf het hoge op moet kruien.]

zware put: *zwōr pōt* L 245.

VOORKUIL

(II, add.)

[Men graaft bij het hoog graven langs de wijk op in een baan van 5 meter in twee etappes, iedere keer een baan van 2.5 meter nemend. De eerste baan is de voorkuil.]

voorkuil: *vōrkyl* L 265; *vōrkūl* L 266; *vōrkōjl* L 244b.

ACHTERKUIL

(II, 59)

[Men graaft bij het hoog graven langs de wijk op in een baan van 5 meter in twee etappes, iedere keer een baan van 2.5 meter nemend. De tweede baan is de achterkuil. Deze kuil dient tot zetveld van de nieuw te graven turf.]

achterkuil: *axtarkōjl* L 244b; *axtarkūl* L 266; *āxtarkyl* L 265; **zetveld:** *zet-velt* L 244b.

SLEUF IN DE ACHTERKUIL

(II, 61a)

[Om de achterkuil voor het komend jaar goed droog te houden, maakt men er een sleuf in van doorgaans een spit diep.]

grep: *grep* L 266; **grepje:** *grepkə* L 244b; **sleufje:** *slōfkə* L 265.

SLEUFJES MAKEN IN DE ACHTERKUIL

(II, 61b)

grebben maken: *grebā mākā* L 288a; **sleufjes maken:** *slōfkəs mākā* L 265; **grepje graven:** *grepkə grāvā* L 244b; **grepjes graven:** *grepkəs grāvā* L 266.

SLECHTEN VAN DE LAATSTE ACHTERKUIL

(II, 62)

[De laatste achterkuil van het jaar wordt mooi gelijkgemaakt als zetveld voor de nieuw te graven turf.]

slechten: *slextə* L 245, 266; *slēxtə* L 244b, 265; *slejtə* L 288a.

OVER DE KOP BONKEN

(II, add.)

[Het dichtbonken van de turfkuil achter de graver.]

over de kop bonken: L 244b.

NAGRAVEN VAN KLEMMEN TURF

(II, add.)

[Lagen turf die zijn blijven zitten, moet men nagraaven.]

het klemmen naschieten: *at klem nōsxētā* L 245.

PRIKKEN VAN DE TURF OP DE KRUIWAGEN

(II, 60a)

[Bij het graven op het hoge wordt soms de turf door iemand die op het hoge staat aan een riek geprikt en op een kruiwagen gelegd.]

karzetten: *karzetā* L 244b, 265, 266; **kluiten vuisten:** *klytə vustā* L 210; **turf prikken:** L 288a.

KARZETTER

(II, 60b)

[Platte riek met scherpe tanden van ongeveer 25 cm lengte waarmee men de turf bij het hoog graven vastprijkt en hem vervolgens op een kruiwagen legt.]

karzetter: L 266; *karzetər* L 265; **riek:** *rēk* L 245.

SCHOP OM SLEUFJES TE MAKEN

(II, 61c)

[Schop waarmee men de sleufjes in de achterkuil maakt.]

bonkschup: *bonksxōp* L 244b, 245, 266, 288a; **bats:** *bats* L 265; **batsje:** *batskə* L 244b; **steekschup:** *stēkšōp* L 265.

LAAGTETURF

(II, add.)

[Turf die de laagte in wordt gekruid.]

lichte put: *laxtā pōt* L 245.

HET LAAG GRAVEN

(II, 58)

[Naast het graven naar het hoge toe kent men ook een methode waarbij men de turf omlaag kruit. Dit werk is lichter dan het graven naar het hoge toe.]

laag graven: *lax grāvā* L 265; **graven naar het laag:** *grāvā nō at lax* L 244b; *grāvā nō at liax* L 266; **het laag in graven:** *at liax en grāvā* L 245; **omlaag kruien:** *omliax kryjā* L 288a; **in de klinken graven:** *en dā klejka grāvā* L 265.*Met en maten van de turf*

STOK

(II, 63a)

[Bepaalde veenmaat met een lengte van doorgaans 2.50 m.]

stok: *stok* L 214, 214a, 215, 217, 245, 245b, 246a, 265, 266, 288a.

GROTE STOK

(II, 63b)

[De grote stok bestaat doorgaans uit 7 slagen van 38 turven, in totaal 266 turven.]

grote stok: L 244b; *gruata stok* L 245, 265, 266.

KLEINE STOK

(II, add.)

[Een stok van ongeveer 1.50 m.]

kleine stok: L 244b.

DAGWERK

(II, 63c)

[Een dagwerk is ongeveer 50 stok. De maat van een dagwerk verschilt al naar gelang de turfsoort die men steekt en de plaats waar men steekt. Volgens Linssen (pag. 140) is een dagwerk de weekprestatie van een turfgraver, zo'n vijftigtal stokken. Dat komt per werkdag neer op zo'n 2000 turven.]

dagwerk: L 244b, 245, 266; *daxwērak* L 265.

HALVE ROE

(II, 63f)

halfroe: *halfrōj* L 288a; **grote roe:** *gruata rōj* L 288a.

BAKWAGEN

(II, 67)

[Wagen voor het vervoer van turf of in het bijzonder de inhoud van zo'n wagen.]

bakwagen: *bakwāgan* L 288a.*In slag zetten*

OP SLAG ZETTEN

(II, 78b, II, 79d)

[Het verzamelen van de turf in slagen.]

slaan van de turf: *slōn van dā tōraf* L 288a; **in slag zetten:** *en slax zetā* L 265, 266, 288a; **in de slag slaan:** *en dā slax slō* L 244b; **opslaan:** *opslō* L 244b, 265; **op bedjes slaan:** *op betjās slō* L 245.

SLAG OF STORT

(II, 78a)

[Rij van twee turven dik en één turf lang opstaande turven.]

slag: *slax* L 244b, 265, 266, 288a; *slāx* L 245.

LEGER

(II, 79a)

[Dubbele rij op elkaar liggende turven waartegen de turf in slag wordt gezet.]

ligger: L 265; **leger:** *lēgar* L 244b, 245, 265, 266.

MAKEN VAN EEN LEGER

(II, 79b)

legeren: *lēgarā* L 244b, 245, 265, 266, 288a; **liggen:** L 265.

EEN BED TURF

(II, 79e)

[Leger met zes à zeven storten ertegenaan.]

bed: *bet* L 244b, 245, 265, 266, 288a.

LEGERTOOUW

(II, 79c)

[Meettouw voor het maken van het leger.]

legertouw: *lēgartōw* L 265; *lēgartōw* L 244b, 266.*Kruien van de turf*

KRUIER

(II, 75a)

kruier: *kryjar* L 245.

Afb. 20. turf in het slag

BIJKRUIER

(II, 74)

[De bijkruier neemt de kruiwagen over van de kruier.]

tegenkruiers (mv.): *tægakrøjars* L 244b.

VULLER

(II, 73)

[De vuller vult de kruiwagen met turf.]

vullers (mv.): *vøllars* L 244b, 266; *vøldars* L 265; **wagenvullers** (mv.): *wägavøllars* L 245.

PLAATS VAN DE BIJKRUIER

(II, add.)

[Een vaste plaats in het veen waar de bijkruier staat om de kruier op te vangen.]

post: *pøst* L 266.

KRUIEN

(II, 71)

[De turf naar het zetveld of de kant van de weg kruien.]

kruien: *krøjə* L 244b, 265; *kryjə* L 245, 266; **turf uitdoen**: *tøraf ütðōn* L 288a; **schurgen**: *sxørəgə* L 266; **varen**: *vərə* L 265.

KRUIWAGEN LADEN

(II, 72)

spilwagen laden: *spelwāgə lājə* L 244b, 265; **vullen**: *vølə* L 244b; **wagen laden**: *wāgə lājə* L 266; **kruikar laden**: *krøkar lājə* L 288a; **spilwagen vullen**: *spilwāgə vølə* L 245.

TURF PRIKKEN

(II, add.)

[De turf met de riek op de kar laden. Dit doet men in de herfst of vroege lente, als het koud is. Als men met de handen de turf vastpakt, krijgt men koude en zieke handen.]

turf prikken: *tøraf prekə* L 288a.

TEGEMOET KRUIEN

(II, 74)

[Als men over een grote afstand de turf naar het schip moet kruien, kruit men vanaf het schip de andere kruier tegemoet.]

tegenkruien: *tægakrøjə* L 244b, 265, 266; *tægə kryjə* L 245.

OVERKRUIEN

(II, add.)

[Wanneer men de turf slechts naar één kant kan zetten, kruit men de turf over het lage veld zover

mogelijk weg in het begin, zodat men uiteindelijk de turf steeds dicht bij de put kan plaatsen.]

overkruien: L 244b.

SCHERP ZETTEN

(II, 77)

[Pinnetjes onder de klompen slaan. Hierdoor kan men beter over de kruiplanken lopen.]

scherp zijn: men zegt – *də klōmpə zin sxeɾəp* L 288a.

SCHERP STAAN

(II, 77; II, add.)

[Gezegd van mensen die ijspinnen onder de klompen dragen.]

scherp staan: *sxeɾp stə* L 244b; **scherp zijn:** men zegt, wanneer men klompen met pinnen eronder aanhad: *ek ben sxeɾəp* L 245.

VEENKRUIWAGEN

(II, 70)

[Een aan het vervoeren van turf aangepaste kruiwagen. Zie ook de semantische toelichting bij het lemma KRUIWAGEN.]

klotwagen: *klotwāgə* L 244b, 265, 266, 288a; **peelwagen:** *piəlwāgə* L 245, 288a; **graverskruigen:** *grāvərskrøjgə* L 244b.

SPILWAGEN

(II, 70)

[Soort veenkruiwagen bestaande uit platte latten voor wat het laadgedeelte betreft. De achterwand heeft een schuin oplopende wand van 4 à 5 rechtopstaande spillen.]

spilwagen: *spelwāgə* L 265, 266, 288a; *spilwāgə* L 245.

ARMEN VAN DE VEENKRUIWAGEN

(II, 70c)

burries: *børis* L 244b, 265, 266; *børi* (enk.) L 245; **kruikarburries:** *krøkarbøris* L 288a.

VOORKANT VAN DE VEENKRUIWAGEN

(II, 70b)

kop: *kop* L 244b, 265, 266; **hoofd:** *hyat* L 245.

RAD VAN DE VEENKRUIWAGEN

(II, 70d)

rad: *rat* L 244b, 245; *ra* L 265; *rät* L 266, 288a; **kruikarrad:** *krøkarrät* L 288a.

SPIJLEN AAN DE ACHTERWAND VAN DE VEENKRUIWAGEN

(II, 70e)

spillen: *spelə* L 244b, 265, 266; **latten:** *latə* L 245, 288a.

KRUIPLANK

(II, 76)

[Een straal of kruiplank is ongeveer 7.5 m lang, 20 cm breed en 3.5 cm dik.]

stralen (mv.): *strølə* L 244b, 265, 266; **kruiplanken** (mv.): *krøjplankə* L 244b, 265; *kryjplenk* L 245, 266; *kryjplenkə* L 288a.

KRUIKLOMPEN

(II, 77)

[Klompen met pinnen in de hak. Met deze klompen aan kan men makkelijker tegen de planken op kruien.]

peelklompen: *pialklōmpə* L 245, 266; *pialklompə* L 265; **kruiklommen:** *krøjklompə* L 244b.

PINNEN ONDER DE KRUIKLOMPEN

(II, add.)

klompepinnen: *klompapənə* L 244b.

SPOREN

(II, 77)

[Pinnen onder de schoenen.]

sporen: *spørə* L 245, 266, 288a; *sporə* L 244b.

HAKKEBIJTER

(II, add.)

[Lat tussen de poten van de kruiwagen. Deze is zeer hinderlijk bij het kruien, maar nodig omdat men de kruiwagen hiermee op de richter vast kan zetten.]

hakkebijter: *hakəbitər* L 244b.

Opbreken, in ringen zetten, drogen en stapelen

ZETVELD

(II, 80b)

[Veld waar de turf te drogen wordt gezet.]

zetveld: L 245, 266, 288a; *zetvelt* L 265; **droogveldje:** *dryəxveltjə* L 288a.

OPBREKEN VAN HET SLAG

(II, 80a)

[Twee rijen turven uit het slag wegnemen en deze op de ligger leggen van het bed ernaast. Men neemt dan nog twee rijen en die legt men op

Afb. 21. opgestuikte turven

hetzelfde bed als waaruit ze genomen zijn. In de ontstane opening wordt een ring opgebouwd.]
opbreken: *opbrēka* L 244b, 266, 288a; **opbreken van het slag:** *opbrēka van at slax* L 245, 265; **uitbreken:** *øjtrēka* L 244b; **uit het slag opdoen:** *yt at slax opdōn* L 288a.

STUIK

(II, 84a)

[Kleine turfhoop van vier keer twee turven en één turf erboven op.]

stuiik: *stuk* L 288a; *stukən* (mv.) L 244b, 245, 265, 266.

IN STUIKEN ZETTEN

(II, 84b)

[Het plaatsn van de turven in kleine turfhoopjes.]

stuiiken: *stukə* L 244b; **opstuiiken:** *opstukə* L 245, 265, 266, 288a.

OMSTUIKEN

(II, add.)

[Bij het stuiken de bovenopliggende turven onderaan leggen en de onderste boven of de vier of vijf bovenste lagen van een ring opnieuw opstapelen.]

doorstuiken: *dørstukən* L 244b; *dørstukə* L 245; **omstuiken:** *ømstukə* L 244b, 245, 288a; **doorringen:** *dørreṅən* L 244b.

EEN RING MAKEN

(II, 80d)

[Na het opstuiken zet men de turven in ringen, turfhoppen van negen turven dik hoog.]

turf op de ring werken: *tørəf op də reṅk wērəkə* L 265; **op de ring werken:** *op də reṅk wērəkə* L 266; **op ringen zetten:** *op rēṅ zətə* L 288a; **ring maken:** *reṅk mākə* L 265.

DE STUIK BINDEN

(II, add.)

[De ene stuiik met de andere verbinden.]

stuiik binden: *stuk bendən* L 244b.

RING

(II, 80c)

[Een wal turf van ongeveer negen lagen turven dik hoog.]

ring: *reṅ* L 245, 288a; *reṅk* L 265, 266; *rēṅ* L 244b.

Afb. 22. ring turf

SCHEERTURF

(II, 80f)

[Turf in de lengte liggend van een stapel. De basis van een ring wordt gevormd door telkens één scheerturf tegenover twee kopturven.]

scheerturf: *sxærtørf* L 244b; *šærtøraf* L 265; *sxirtøraf* L 245; *sxærtøraf* L 266; **dwarsturf:** *dwarstøraf* L 288a.

KOPTURF

(II, 80e)

[Turf die ligt in de breedterichting van een stapel. Tezamen met één scheerturf vormen twee kopturven telkens een basis voor het opbouwen van een ring.]

kopturf: *koptørf* L 244b; *koptøraf* L 245, 265, 266, 288a.

KOPLAAG

(II, 80e)

[Een laag van kopturven.]

koplaag: *kopløx* L 288a.

RIM

(A 44, 21g)

[De eerste laag bij het aanleggen van een ring volgens het systeem van één scheerturf tegenover twee kopturven opgebouwd.]

ring: *rejk* L 291; **aanslag:** *ānslāx* L 270; **ruiters** (mv.): P 184; **stuit:** *stojt* Q 75; **turfhoopjes** (mv.): L 266.

DE EERSTE LAGEN LEGGEN VAN EEN RING

(II, add.)

[Wisselend van kop- en scheerturf per laag worden de lagen in de ring opgebouwd.]

op de ring werken: *op dā rejk wērəkā* L 244b, 245; **aanleggen:** *anlegə* L 244b; **inleggen:** *enlegə* L 244b, 245; **inzetten:** L 210.

TOELAAG

(II, add.)

[De laatste laag van de ring. Deze laag wordt willekeurig neergelegd, dus niet volgens het kop- en scheerturfsysteem. De laag bestaat uit turven van de ligger waartegen de ring staat.]

toelaag: *tuløx* L 244b, 245, 266.

II.4

DICHTLEGGEN VAN DE RING

(II, add.)

[De ring toedekken met de toelaag.]

ring dichtleggen: *reŋk dexlēgə* L 266; **toeleggen:** *tulegə* L 244b, 245.

OMRINGEN

(II, 81)

[De bovenste turven aan de ring onder en de onderste turven boven plaatsen. Op deze manier wordt het drogingsproces versneld.]

omringen: L 244b; *ømrerə* L 245, 288a; *ømrerə* L 265, 266.

DUBBELE RING

(II, 83b)

[Ring opgebouwd op een basis van twee scheerturven en twee kopturven tot 16 turven dik hoog. Dit doet men, als de turf tegen de winter nog niet goed gedroogd is.]

dobbelring: *dobəlrēŋk* L 245, 265; **dobbele ring:** *dobələ rēŋ* L 244b.

EEN DUBBELE RING MAKEN

(II, 83a)

[Van twee ringen één ring maken van 16 turven dik hoog.]

dobbelring maken: *dobəlrēŋk mākə* L 245, 265; **dobbelring zetten:** *dobəlrēŋk zətə* L 244b.

KLAMP

(II, 82a)

[Stapel turf opgebouwd op de basis van twee kopturven en één scheerturf, ongeveer 9 tot 12 turven dik hoog.]

klamp: *klamp* L 244b, 245, 266, 288a; **klampje:** *klemkə* L 265.

IN KLAMPEN ZETTEN

(II, 82b)

[Het zetten van klampen doet men vooral bij het omringen.]

in klampen zetten: *en klampə zətə* L 244b; *en klampə zətə* L 266; **in klampjes zetten:** *en klemkəs zətə* L 265; **klampen zetten:** *klampə zətə* L 245; **klamp tegenzetten:** *klamp tēgənzətə* L 288a.

WATERMAN

(II, add.)

[Een hoop turf in het vierkant opgebouwd tot 8 à 9 turven dik hoog.]

waterman: *wātərman* L 245; *wātərmanə* (mv.) L 244b.

Afb. 23. waterman in aanbouw

EEN ENKELE WATERMAN

(II, add.)

[Turfhoop met een basis van vier turven in het vierkant.]

enkele waterman: L 244b.

EEN ENKELE WATERMAN ZETTEN

(II, add.)

enkele waterman zetten: L 244b.

EEN DUBBELE WATERMAN

(II, add.)

[Turfhoop met een basis van zes turven. Deze hoop wordt eens zo hoog als de enkele waterman.]

dobbele waterman: *dobələ wātərman* L 244b.

EEN DUBBELE WATERMAN ZETTEN

(II, add.)

dobbele waterman zetten: *dobələ wātərman zətə* L 244b.

Afb. 24. turfmijt of bult

TURFSTAPEL

(II, 84c)

[Grote turfbult of turfmijt.]

bult: *bølt* L 245, 266; **bultje:** *bøltje* L 288a; **turf-****bult:** *tørafbølt* L 244b.

VIM

(II, 84c; A 25; 2a; A 25, 2b; A 25, 2c)

[Een langwerpige hoop opgestapelde turven. In II, 84c is gevraagd naar een *turfhoop*; in A 25, 2a is gevraagd: „Kent u in uw dialect het woord *viem*, *vim*, *vem*, *vijm*, *vum* of een daarop gelijkend woord in de betekenis van een bepaalde maat, hoeveelheid (graan, hout, turf, enz.)?; in A 25, 2b is gevraagd: „Voor welke zaken gebruikt men deze maat en hoe groot is die?” en in A 25, 2c is gevraagd: „Kent u het woord ook in de betekenis van „stapel”? Uit de Amsterdamse lijsten zijn alleen die opgaven gelicht die op een *maat voor turf* of een *stapel turf* betrekking hebben.

Een *vim* is smaller dan een *bult* en langwerpig kegelvormig. In L 245 is de *vim* 3 à 4 turflengten breed.]

vim: *vim* L 244b, 245, 266.

KOP VAN EEN HOOP

(II, add.)

[Top van een hoop.]

kop van de bult: *kop van de bølt* L 244b.

DE KOP MET TURF VULLEN

(II, add.)

de kop opgooien: L 244b.

LOEG

(II, 89a)

[Opgevljide turfrand.]

loeg: *lux* L 244b, 245; *lûx* L 266; **laag:** *løx* L 288a.

OPGEVLIJDE TURFRAND

(II, 89a)

[De opgevljide turfrand en ook de schuine laag boven de loeg naar boven toe.]

rim: *røm* L 244b.

Afb. 25. gevuurde turf

STAANDERS

(II, add.)

[Rechtopstaande turven, voor de afwatering tegen de buitenlaag van de turfhoop gezet.]

staanders: *stōndars* L 244b.

LOEGEN

(II, 89b)

[Het maken van een loeg, de opgevlide turf-rand. De turven worden niet in scheer- en kop-turfsysteem opgestapeld maar alleen kops.]

loegen: L 244b; **rimmen:** *remæn* L 244b.

VUREN

(II, 85a)

[Het bijeenbrengen van de gedroogde turf op stapels van 60 m³ is in L 244b vuren. In L 265 verstaat men onder vuren het in hopen zetten van turf, soort bij soort.]**vuren:** *vŷræ* L 244b, 265; *vðræ* L 245, 266.

VIMMEN

(II, 85a)

[Als de turf nog te nat is in het najaar, wordt hij gevimd.]

vimmen: *vimæ* L 244b, 245.

BULTEN

(II, 85a)

[Turf in bulten opstapelen.]

in bulten zetten: *en bōltæ zetæ* L 265; *en bōljtjæ zetæ* L 288a; **in hopen zetten:** *en hyæp zetæ* L 265.

IN HOPEN STAAN VAN DE ZWARTE TURF

(II, 85b)

in bulten staan: *en bōltæ stō* L 244b, 245, 265; *en bōljtjæ stōn* L 288a; **in vimmen staan:** *en vimæ stō* L 244b.

KALVEN VAN DE BULT

(II, add.)

[Wanneer men de buitenkant van de bult recht omhoog heeft gebouwd, zakt de bult bij nat weer naar buiten toe.]

uitzakken: L 244b.

STROOK TURF

(II, 86a)

[Lange rij turf van tientallen meters lengte.]

ring: *reŷ* L 244b, 245, 266, 288a; *reŷk* L 265; **ring turf:** *rēŷ tōræf* L 265.

EEN ZIEL HEBBEN

(II, add.)

[Gezegd van turf die van binnen nog nat is en van buiten droog.]

een ziel hebben: L 244b.

LUCHTIG(ER), GEZEGD VAN TURF

(II, 88)

[De turf wordt zo opgestapeld, dat de wind er beter doorheen kan spelen.]

lochter: *loxtar* L 265, 288a; **locht:** *loxt* L 244b;**locht in de ring zitten:** *loxt en dā reŋ zetā* L 245;**erdoor moeten kunnen van de wind:** men zegt – *dā wenjij mot ārdōr keŋā* L 288a.*Turf laden in het schip en verder vervoer*

SCHEEPSKRUIER

(II, 75b)

[Deze kruier kruit de turf het schip op. Aangezien de tussenkruier ook soms de turf het schip op kruit, is er een aantal opgaven dat op de tussenkruier slaat. Een tussenkruier wordt ingezet, als de afstand tussen het zetveld en het te laden schip groot is.]

kruier: *krøjar* L 265; **bijkruier:** *bejkrøjar* L 266;**opkruier:** *opkrøjar* L 244b, 266; *opkryjar* L 245;**scheepskruier:** *sxēpskryjar* L 288a; *sxepskrøjar* L 266; *šēpskrøjar* L 265.

LOEGER

(II, 90h)

[Degene die de buitenwand stapelt bij het laden van turf op het schip.]

loegers (mv.): *lūgārs* L 244b, 245, 265, 266; **lagers**(mv.): *lōgārs* L 288a.

STOUWER

(II, 90d)

[Degene die het schip tussen de loegen volstouwt.]

stouwers (mv.): *stōwārs* L 244b, 245, 265, 266.

SCHEEPSPLOEG

(II, 93)

[Ploeg van mensen die het schip vol laadt.]

ploeg: *plux* L 245, 265; *plōx* L 266, 288a; **laad-****ploeg:** *lājplux* L 244b.

LIJNDRIJVER

(II, 97b)

[De man die met het paard het turfschip trekt.]

lijndrijver: *lenjdrivār* L 265; *lindrivār* L 288a;**teugelman:** *tōgāلمان* L 244b; **aketrekker:** *ākātrēkār* L 245.

TURFSCHIP

(II, 92a)

[Turfschip in het algemeen.]

turfschip: *tōrāfsxep* L 244b, 245; *tōrāfsēp* L 265;**turfschuit:** *tōrāfsxēt* L 288a.

BOVENLAST

(II, 90e)

[Ruimte boven op het turfschip waar men de turf stapelt.]

bovenlast: *bōvālast* L 265; *bōvālāst* L 245, 266.

TURFTJALK

(II, 92c)

[Een bepaald turfschip.]

tjalkje: *tjalkskā* L 244b.

PRAAM

(II, 92d; II, 92c)

[Lage, platte schuit.]

bak: *bak* L 244b, 265, 266, 288a.

TURFAAK

(II, 92h)

[Grote praam met of zonder roer.]

aak: *āk* L 244b, 245, 266, 288a; *ōk* L 265.

LADEN VAN HET SCHIP MET TURF

(II, 90a)

schip laden: *sxep lājā* L 244b, 245; *šēp lājā* L 265;**aken laden:** *ākā lājā* L 266, 288a.

LAST VAN EEN SCHIP

(II, 90b)

[Bepaalde ruimte op het schip die met turf geladen wordt.]

last: *last* L 288a; *lāst* L 244b, 245, 266.

STOUWEN

(II, 90c)

[Vol laden van het ruim van het schip.]

stouwen: *stōwā* L 244b, 245, 265, 266, 288a.

BOVENLAST LADEN

(II, 90f)

[De ruimte boven op het schip vol laden.]

bovenlast laden: *bōvālast lājā* L 244b, 288a; *bōvālāst lājā* L 265, 266.

Afb. 26. laden van een turfschip

LOEGEN VAN DE BOVENLAST

(II, 90g)

[Lagen maken op de bovenlast van het schip.]

loegen: L 244b; **lugə** L 245; **lūgən** L 265; **lūgə** L 266; **lagen:** **lōgən** L 288a.

SCHIPPERSLOEG

(II, add.)

[Dubbele loeg; laag turf opgebouwd volgens een basispatroon van twee kopturven en twee scheerturven.]

schippersloeg: L 244b.

HOOFDKANAAL

(II, 91a)

[Het hoofdkanaal in het veen moet op de bodem minstens zeven meter breed zijn, terwijl de bruggen en andere waterwerken, met het oog op de grootte der door te laten schepen, niet minder dan zes meter doorvaartswijde mogen hebben.]

kanaal: **kanāl** L 245; **kanālə** (mv.) L 266; **peelskanaaltje:** **piəlskanəlkə** L 288a.

VAART

(II, 91b)

[Kanaal smaller dan het hoofdkanaal.]

vaartje: **vartjə** L 244b, 265, 266; **vartjəs** (mv.) L 245, 288a.

SCHEEPSKRUIWAGEN

(II, add.)

[Kruiwagen voor het brengen van de turf op het schip.]

spilwagen: **spelwəgə** L 244b.

RICHTER

(II, 94)

[Loopplank tegen het schip op.]

richter: **rextər** L 244b, 245, 266, 288a; **rextərs** (mv.) L 265.

SCHRAGEN

(II, add.)

[Op de schragen worden de richters gelegd.]

schragen: **sxrəgə** L 244b; **bokken:** **bokə** L 244b.*Bruggen in het veengebied en het jaagpad*

VASTE BRUG

(II, 95a)

[Een niet beweegbare brug in het veengebied liggend over het hoofdkanaal.]

vaste brug: *vāsta brøx* L 244b, 245; *vāsta brōx* L 265.

OPHAALBRUG

(II, 95a)

ophaalbrug: L 244b, 245; **klepbrug:** *klepbrøx* L 244b.

DRAAIBRUG

(II, 95a)

[Brug die in horizontale richting draaibaar is.]

loopbrug: *luapbrøx* L 245.

IJZEREN BALKEN

(II, 95b)

[IJzeren balken waarop het dek van de vaste brug rust. De draaibruggen lopen op rails, vandaar het woordtype „rails” in het lemma.]

rails: *rils* L 265; **ijzeren balken:** *izərə belək* L 245.

PILAREN

(II, 95c)

[Pijlers waarop de vaste brug rust.]

pilaren: *pilērə* L 265.

DEK VAN DE BRUG

(II, 95d)

[Het houtwerk van de brug waarover men loopt.]

dek: *dək* L 265; **brugdek:** *brøxdek* L 244b; **hout:** *hōwt* L 245.

PONTBRUG

(II, 96a)

[Pontonbrug, verplaatsbare brug over de hoofdwijk. De opgave uit L 244b „pompbrug” moet men waarschijnlijk beschouwen als een volksetymologische verbastering van „pontbrug”.]

pontbrug: *pontbrøx* L 265; *pompbrøx* L 244b; *pontbrøgə* (mv.) L 266.

KLEPPEN

(II, 96b)

[Verplaatsbare opgangen naar de pontbrug.]

kleppen: *klepə* L 244b; *klepə* L 265; **trappen:** *trapə* L 266.

LOSSE BRUG

(II, 92e)

[Klein, los bruggetje, een vlot.]

vlot: *vlot* L 244b, 266, 288a; *vlotə* (mv.) L 265; **half vlot:** L 244b.

WEG LANGS DE HOOFDVAART

(II, 97a; N 69, 26a)

dijk: *dik* L 245, 265; **vaartjesdijk:** *vartjasdik* L 245; **wijkdijk:** *wikdejk* L 244b, 266; **kanaaldijk:** *kanāldik* L 244b; **paardsweg:** *pērswēx* L 288a; *pērswēx* L 266; *pērswēx* L 265; **paardenweg:** *pērdəwēx* L 244b; **teugelweg:** L 244b.

Graven van het grauweveen

PLANKERD

(II, 109b)

[Vaste, grauwe turf die ingedroogd is.]

plankerd: *plankart* L 244b; **plankjesturf:** *plēnkskəstōraf* L 245, 288a.

BONK GRAUWVEEN

(II, add.)

[Strook grauweveen van twintig meter lengte en tien meter breedte.]

vaal bonk: L 245.

HOOP GRAUWE TURF

(II, add.)

[Voorraad grauwe turf voor de winter.]

winterbult: *wentarbølt* L 245.

TURFSTROOISEL

(II, 114a)

[Turfmolm, fijngemaakt bonk- of grauweveen.]

turfstrouwsel: *tōrafstrōwsəl* L 244b, 265.

PERSTURF

(II, 113)

[Turf uit verschillende soorten veen of alleen uit zwartveen samengeperst.]

persturf: *perstōraf* L 244b, 245, 265, 266, 288a.

GRAUWVEEN GRAVEN

(II, 108b)

[Naast het overwegende graven naar de zwarte turf vindt, bij voorkeur in de winter, ook nog plaats het graven van het grauweveen. In de winter vriest de turf door, waardoor het vochtgehalte vermindert.]

vale graven: *vālə grāvə* L 244b, 245, 265, 266, 288a.

II.4

INDROGEN VAN HET GRAUWVEEN

(II, 109a)

[Het grauwveen droogt wel minder in dan het zwartveen.]

indrogen: *endrygə* L 245, 265, 266.

AFBONKEN VAN HET GRAUWVEEN

(II, 112)

[Neerschieten van het grauwveen in de afgegraven veenkul.]

neerschieten van de vale: *neřšitə van də vālə* L 265.

MURW, GEZEGD VAN GRAUWE TURF

(II, 110)

voos: *vuəs* L 288a.

TURFSTROOISELFABRIEK

(II, 114b)

[Veel grauwveen wordt in de turfstrootselfabriek tot turfstrootselfabrik verwerkt.]

turfstrootselfabrik: *təřafstrōjsəlfəbrik* L 244b;

turfstrouwselfabrik: *təřafstrəwsəlfəbrik* L 245;

təřafstrəwsəlfəbrik L 265, 288a.

Machinale bereiding van baggerturf en machinale verwerking van het grauwveen

SNIJKAST

(II, 114f)

[Onderdeel van de baggermachine waarin de kluiten veen worden fijngemalen tot molm.]

wolf: *wolf* L 245, 265.

ELEVATOR

(II, 114e)

[Onderdeel van de persmachine, jacobsbladder.]

elevator: *eləvātor* L 245, 265.

PERSEN VAN TURF

(II, 114c)

[Persen van turf tot turfpakketten.]

persen: *persə* L 244b, 245; *porsə* L 265.

PAKKEN TURF

(II, 114d)

[Pakken turf van turfstrootselfabrik.]

turfpakken: *təřafpakə* L 244b, 265; **pakken:** *pakə* L 245; **pak gemul:** L 288a; **pakjesturf:** *pekskəstəřaf* L 244b.

Afb. 27. turf in elevator werpen

Verpachten en pachten van turfgronden

ROEPER

(II, add.)

[Degene die bij het pachten noteert.]

schrijver: *sxrivər* L 245, 288a; *řrivər* L 265; **klerk:** *klerk* L 245; *klerk* L 288a; **notaris:** L 244b.

TURFVELDJE

(II, 117)

[Veldje turf dat verpacht wordt.]

deel: *dəl* L 288a; *dəjl* L 288a; **deeltje:** *dəlkə* L 288a; **roede:** *ruj* L 210; **veldje:** *veltjə* L 245.

STUKKEN HEI

(II, 118b)

[Stukken hei die verpacht worden.]

heiplakken: *hejplakə* L 288a; **heilappen:** *hejlapə* L 265; **hei:** *hej* L 266.

ONDERGROND

(II, 121b)

[De ondergrond van het veen die bij verpachting in bezit blijft van de gemeente.]

ondergrond: *ondərgront* L 265; *oņərgront* L 266, 288a; *oņəgrōnt* L 288a.

BOVENVEEN

(II, 121a)

[Het bovenste deel van het veen, de bovengrond, wordt verpacht.]

peel: *piəl* L 288a; **bovenpeel:** *bōvəpiəl* L 265, 266; **turf:** *təřaf* L 288a.

AFGESLOTEN STUK VEENGROND

(II, 125)

[Stuk veengrond waar het door de gemeente verboden is turf te steken.]

gevreed: *gavrēt* L 265; **gemeentedeel:** *gamentjadējl* L 288a.

VERPACHTEN VAN TURFVELDEN

(II, 116)

[Het verpachten van turfvelden is per plaats vaak weer aan aparte regels gebonden. In L 265 gebeurt dit door de burgemeester en wethouder één keer in de zeven jaar. Een turfveld, verpacht voor het steken voor eigen gerief, beslaat ongeveer een are.]

verpachten: *vārpāxtā* L 210, 265; **verpachten van de veldjes:** *vārpāxtā van dā veltjās* L 245; **peel-deeltje(s) verpachten:** *pialdēlka vārpextā* L 288a; *pialdēlkās vārpētā* L 288a; **percelen verpachten:** *persiālā vārpextā* L 288a; **turfveld verpachten:** *tōrāfvēlt vārpāxtā* L 266; **turfveld verkopen:** *tōrāfvēlt vārkuapā* L 266.

PACHTEN VAN TURFVELDEN

(II, 116)

pachten: *pextā* L 288a; **veldje pachten:** *veltjā pāxtā* L 244b; **plak pachten:** *plak pāxtā* L 244b; **put pachten:** *pōt pāxtā* L 244b.

HEI VERPACHTEN

(II, 118a)

[Het verpachten van een heiveld. Een heiveld is groter dan een turfveld. In L 265 verpacht men de stukken hei per hectare.]

heilappen verpachten: *hējlapā vārpāxtā* L 265.

AFPALLEN VAN EEN TURFVELD

(II, add.)

[Een verpacht perceel wordt met paaltjes afgepaald.]

afpalen: *afpōlā* L 266; *afpōlā* L 210.

RITSEN

(II, 123)

[Een scheiding maken op de veengrond.]

rits maken: *rets mākā* L 266; **uitritsen:** L 244b; **veld afsnijden:** *vēlt afsnējā* L 244b; **zoden uitsteken:** *zōj utstēkā* L 245.

SLEUF

(II, 123b)

[Sleuf die de verpachte stukken aftekent.]

grep: *grēp* L 288a; **grepje:** *grēpkā* L 265; **sleupjes**(mv.): *slōpkās* L 244b; **ritsjes** (mv.): *retskās* L 244b; **gleuf:** *glyāf* L 266; **gescheid:** *gāsxejt* L 245.

NUMMER

(II, add.)

[Nummer op het turfveldje ter herkenning.]

nummer: *nōmār* L 244b; *nomār* L 266, 288a.

ERTSONTGINNER

De groeve boven de grond

ERTS

(monogr.)

[Mineraal dat metaal bevat.]

erts: *ērts* Q 255; *erts* Q 284.

GROEVE

(monogr.)

[Benaming voor de ertsgroeve.]

kuil: *kul* Q 255.

EEN GROEVE ONTGINNEN

(monogr.)

[Een groeve exploiteren, erts ontginnen.]

afbouwen: *āfbōwā* Q 255.

DAGLICHT

(monogr.)

[De aardoppervlakte; het daglicht.]

dag: *dāx* Q 255.

BOVEN DE GROND

(monogr.)

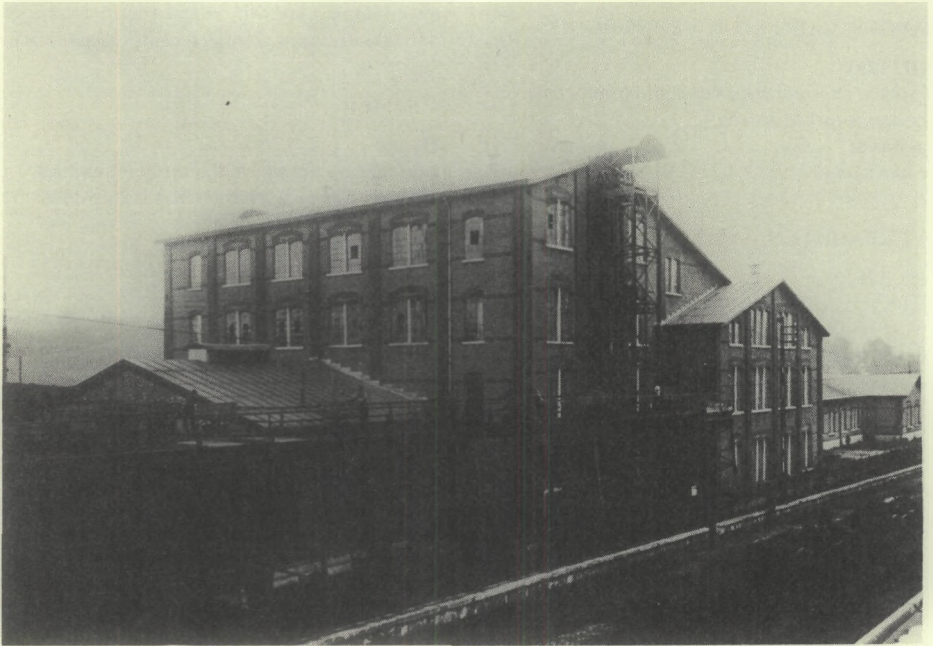
aan de dag: *an dār dāx* Q 255; **over dag:** *ōvār dāx* Q 255.

WASSERIJ

(monogr.)

[De was- en zeefinrichting waar het erts naar grootte en chemische samenstelling werd gesorteerd, zodat het in de smelterij verder verwerkt kon worden.]

was: *wājš* Q 255; **ertswas:** *ērtswājš* Q 255.

Afb. 28. wasserij te Kelmis

KRASSER

(monogr.)

[Steel met aan het eind een dwars daarop staande stalen plaat waarmee men in de wasserij het delferts naar zich toe trok. De grootte ervan was verschillend.]

kretser: *kreṣar* Q 255.

PLATHAK

(monogr.)

[Gereedschap in de wasserij, werd voor hetzelfde doel als de de „kretser” gebruikt, maar was steviger en bestond uit massiever ijzer.]

plathak: *plathak* Q 255.

SORTEERZEEF

(monogr.)

[Zeef in de sorteertrommel met kleine ronde gaten.]

zeef: *zef* Q 255.

KIST

(monogr.)

[Kist in de wasserij waarin de brokken erts werden geworpen die vrouwen of meisjes met de hand gesorteerd hadden.]

kas: *kas* Q 255; **kist:** *kes* Q 255.

ERTSSLIK

(monogr.)

slam: *slam* Q 255.

WASSERIJ VOOR ERTSSLIK

(monogr.)

[Afdeling van de wasserij waar het zeer fijne gesteente dat niet meer met de hand gesorteerd kon worden, en de „slam” die in de ertswasserij overbleef, met de machine gesorteerd en verwerkt kon worden.]

slamwas: *slamwajš* Q 255.

WASSEN

(monogr.)

[Het wassen van het erts, zodat men het beter kan sorteren. Eigenlijk de gehele behandeling van het erts in de was- en zeefinrichting.]

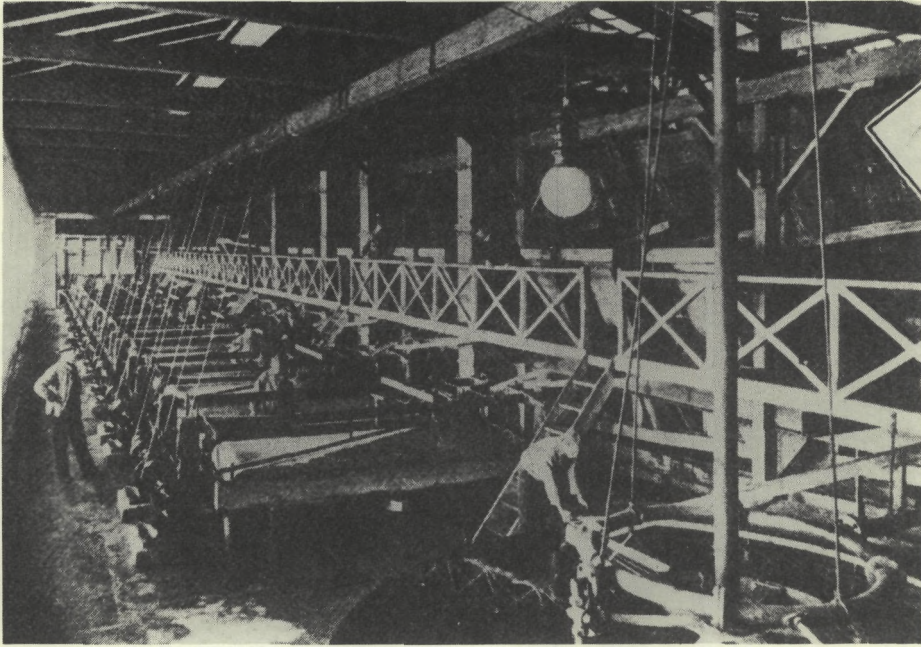
wassen: *wajšə* Q 255.

MALEN

(monogr.)

[Het verbrokkelen van de brokken erts in de wasserij.]

malen: *mālə* Q 255.

Afb. 29. wasserijs voor ertsslik te Kelmis

SORTEERTROMMEL

(monogr.)

[Grote sorteertrommel in de wasserijs voor de brokken erts.]

drom: *drom* Q 255.

ROOSTER

(monogr.)

[Een zeef in de sorteertrommel met een gatbreedte van 8 tot 10 cm.]

riester: *restar* Q 255.

ERTSBROKKEN SORTEREN

(monogr.)

[De op draaitafels voorbijdraaiende brokken erts sorteren. Dit gebeurde in de wasserijs.]

uitrapen: *utrāpa* Q 255; **uitzoeken:** *ützøkə* Q 255; **sorteren:** *sortērə* Q 255.

DRAAITAFEL

(monogr.)

[De draaitafel waarop in de wasserijs de brokken erts aan de sorterende vrouwen en meisjes voorbijrollen.]

draaidis: *drīandøjs* Q 255.

ASBERG

(monogr.)

[Grote, roodkleurige heuvel in Q 255 bestaande uit de resten van het in de smelterij gesmolten ertsslik voor de winning van zinkoxydeverf.]

assenberg: *ajšāberax* Q 255.

PAARDETRAM

(monogr.)

[Paardetram voor het vervoer van het opgestapelde erts naar de wasserijs. Na 1900 werden de paarden vervangen door locomotieven.]

paardsbaan: *pēatsbān* Q 255.

LOCOMOTIEF

(monogr.)

[Locomotief die de wagens bovengronds verplaatste.]

locomotief: *lokamotif* Q 255.

SMEDERIJ

(monogr.)

[Plaats waar het gereedschap gerepareerd en geslepen kon worden.]

smit: *šmet* Q 255.

Afb. 30. draaitafel

SLIJPEN

(monogr.)

[Slijpen van bijvoorbeeld een boorkop.]

slijpen: *šlīpā* Q 255.

HARDEN

(monogr.)

[Het harden van het metaal van het gereedschap.]

harden: *headā* Q 255.

BOT, GEZEGD VAN WERKTUIGEN

(monogr.)

[De werktuigen die bot waren, werden in de smederij geslepen.]

bot: *bot* Q 255.

BANKWERKERIJ

(monogr.)

[Plaats waar gereedschap gerepareerd en geslepen werd.]

schlosserei: *šlōsārēj* Q 255.

TIMMERWERKPLAATS

(monogr.)

[Plaats waar het hout voor de groeve en het andere benodigde houtwerk gereedgemaakt werden.]

schrijnerij: *šrīnārēj* Q 255; **schrijnerwerkstatt:** *šrīnārwerakštatt* Q 255.

ELECTRISCHE CENTRALE

(monogr.)

centrale: *isentrāl* Q 255.

KOLENDEPOT

(monogr.)

[Opslagplaats van kolen voor de elektrische centrale.]

kolenmagazijn: *kōlāmajazīj* Q 255.

MAGAZIJN

(monogr.)

[De opslagplaats voor gereedschap, werktuig, materieel enz.]

magazijn: *majazīj* Q 255.

MACHINEGEBOUW

(monogr.)

machinehuis: *mašīnəhūs* Q 255.

MACHINEKAMER

(monogr.)

[Onderdeel van het machinegebouw.]

machinekamer: *mašīṅakāmār* Q 255.

HOOP ERTS

(monogr.)

[Hoop erts op de opslagplaats.]

hoop: *hōp* Q 255.

OPSLAGPLAATS VOOR ERTS

(monogr.)

[Open veld waar de ertsvoorraad opgeslagen wordt.]

plein: *plēn* Q 255.

VOORRAAD ERTS

(monogr.)

[Voorraad delferts die bovengronds in de opslagplaats ligt.]

stok: *stōk* Q 255; **voorraad:** *vōrōt* Q 255.

OPEENSTAPELEN

(monogr.)

[In hopen opstapelen van de verschillende ertssoorten, voordat ze verder vervoerd worden.]

opeenstapelen: *opēštāpālā* Q 255.

OPEENGESTAPELD LIGGEN

(monogr.)

[Het opgestapeld liggen van de verschillende ertssoorten.]

opeengestapeld liggen: *opējāštāpālī lī-jā* Q 255.

OP HOPEN ZETTEN

(monogr.)

[Op hopen zetten van de erts op de opslagplaats.]

op hopen zetten: *op hōp zetā* Q 255.

IN VOORRAAD LIGGEN

(monogr.)

[Opgestapeld liggen van het erts.]

op voorraad liggen: *op vōrōt lī-jā* Q 255; **op stok liggen:** *op stōk lī-jā* Q 255.

IN VOORRAAD HEBBEN LIGGEN

(monogr.)

[In voorraad hebben, gezegd van het erts.]

op voorraad liggen hebben: *op vōrōt lī-jā hān* Q 255; **op stok liggen hebben:** *op stōk lī-jā hān* Q 255.

DRAAISCHIJF

(monogr.)

[Schijf waarmee men de kipwagen keert en op een ander spoor zet. Eén man kan de wagen draaien.]

draaischijf: *driānsīf* Q 255.

SPOORWEG

(monogr.)

[De spoorweg waarover de kipwagens lopen.]

ijzerbaan: *īzārbān* Q 255.

WAS- EN KLEEDLOKAAL

(monogr.)

[Centraal gebouw waar men zich kon omkleden, wassen en waar men de werkopdrachten kreeg.]

verlees: *vārlēs* Q 255; **waskouw:** *wāskaw* Q 255.

LAMPENKAMER

(monogr.)

[Ruimte waar de cabidlampen bewaard werden.]

lampenboede: *lampābūt* Q 255.

SCHACHTTOREN

(monogr.)

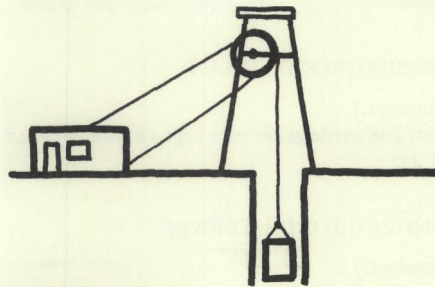
[Toren, meestal van hout, waarin de schachtwielen draaiden.]

vordertoren: *vōrdartoan* Q 255; **schachttoren:** *šattoan* Q 255; **schacht:** *šāt* Q 255.

SCHACHTWIEL

(monogr.)

[Het wiel boven in de schachttoren. Over de schachtwielen liepen de schachtkabels die de liftkooi droegen.]

vorderrad: *vōrdārrat* Q 255.

Afb. 31. schachttoren

SCHACHTKABEL

(monogr.)
 [Ronde dikke schachtkabel waarmee de liftkooien konden dalen en stijgen.]
vorderzeel: *vørdarzel* Q 255.

OPHAALMACHINE

(monogr.)
 [De machine die de schachtkabels voor de schachtkooi aandreef.]
vordermachine: *vørdarmasiŋ* Q 255.

KEET

(monogr.)
 [Keet, bijvoorbeeld op een luchtschacht.]
boede: *büt* Q 255.

VERLATEN ZIJN, GEZEGD VAN DE GROEVE

(monogr.)
 [Uitgeput zijn van een mijngroeve.]
uitgewerkt zijn: *ūjtawerakt zin* Q 255.

DELFERTS

(monogr.)
 [Het door houwen gewonnen erts.]
stof: *stof* Q 255.

ZINK

(monogr.)
 [Blauwachtig wit metaal.]
zink: *iseŋk* Q 255.

De inrichting van de groeve onder de grond

ONDERGRONDS

(monogr.)
 [De ondergrondse mijninrichting.]
aarde: *eat* Q 255; **onder dag:** *ondər dāx* Q 255.

ONDERGRONDS GAAN

(monogr.)
naar gen aarde gaan: men zegt – *ex jon nojan eat* Q 255.

ONDERGRONDS WERKEN

(monogr.)
in gen aarde werken: men zegt – *ex werək ejən eat* Q 255.

ERTSADER

(monogr.)
 [Ertsvindplaats.]
ertsader: *eətsəpər* Q 255.

ERTSLAAG

(monogr.)
 [Grote geologische opeenhoping van ertsmassa's.]
ertslager: *eətsləjər* Q 255.

BLENDE-ADER

(monogr.)
 [Een blende-ader.
 „Blende is een verbinding van een metaal (m.n. zink) met zwavel, zoals het als mineraal voorkomt” (Van Dale, 11de druk, pag. 368.)]
blende-ader: *bləndəpər* Q 255.

ONDERAARDSE STEENMASSA

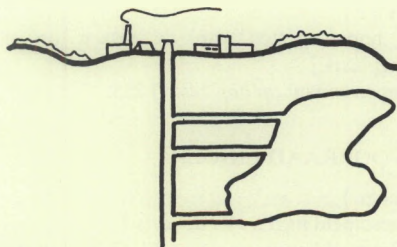
(monogr.)
gebirge: *jaberəja* Q 255.

NEERBRAAK

(monogr.)
 [Soort schachtbouw van geringe diepte.]
gezenk: *jəzeŋk* Q 255.

SCHACHT

(monogr.)
 [De verticale verbinding tussen het ondergrondse en het bovengrondse mijnbedrijf.]
schacht: *šāt* Q 255.

Afb. 32. schacht, verdiepingen en ertslaag

ZIJWAND VAN EEN SCHACHT OF EEN GANG

(monogr.)
stoot: *štuət* Q 255.

VERVOERSSCHACHT

(monogr.)

[De schacht waardoor personen en materiaal vervoerd werden.]

vorderschacht: *vørdaršāt* Q 255.

LIFTKOOI

(monogr.)

[Soort cabine waarin personen en wagens door de schacht vervoerd werden. Meestal met één verdieping.]

vorderkorf: *vørdarkørf* Q 255.

GESTEENTE

(monogr.)

steen: *štēn* Q 255.

HORIZONTALE MIJNGANG

(monogr.)

[Het woordtype „strek” werd voornamelijk gebruikt voor een horizontale gang waarin niet geproduceerd werd maar die als verbindingsweg fungeerde. Het woordtype „stol” daarentegen was meer van toepassing op een uitgehouwen mijngang.]

strek: *štrek* Q 255; **stol:** *štol* Q 255.

HOOFDMIJNGANG

(monogr.)

[Brede mijngang die van de schacht uit vertrok en naar de ertslaag leidde.]

hauptstrek: *hōpštrek* Q 255; **hauptstol:** *hōpštol* Q 255.

ZIJGANG

(monogr.)

[Zijgang of gang die dwars op een andere lag. Zie afb. 33.]

nevenstrek: *nevāštrek* Q 255; **querstrek:** *kwērštrek* Q 255.

DAK

(monogr.)

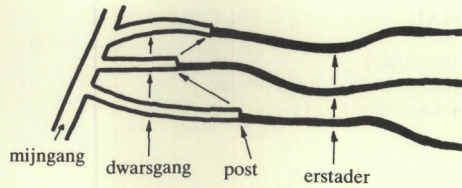
[De bovenkant van een mijngang.]

kop: *kop* Q 255.

VLOER

(monogr.)

[De vloer van een mijngang.]

zool: *zōl* Q 255.

Afb. 33. mijngang met dwarsgangen

DWARSGANG

(monogr.)

[Smalle gang die vanuit een zijgang in de ertsader werd gedreven. In deze gang werd het erts gewonnen. De breedte was 1 tot 1.20 m en de hoogte 1.80 m.]

querslag: *kwērslāx* Q 255.

VERDIEPING

(monogr.)

[Ondergrondse afdeling in de mijn op een bepaalde diepte, bijvoorbeeld op 50 of 100 m diepte.]

zool: *zōl* Q 255; **vijftigmeterzool:** *vuftaxmētärzōl* Q 255.

GEBERGTE BOVEN DE MIJNGANG

(monogr.)

het hangende: *ət haṅandə* Q 255.

GEBERGTE ONDER DE BODEM VAN DE MIJNGANG

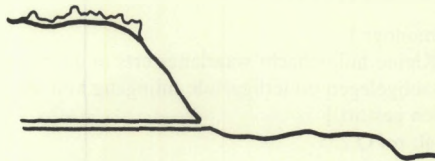
(monogr.)

het liggende: *ət li-jəndə* Q 255.

TUNNELVERDIEPING

(monogr.)

[Ondergrondse afdeling waarvandaan één gang boven de grond uitkwam.]

stollezool: *štoləzōl* Q 255.

Afb. 34. een aan de oppervlakte komende mijngang

II.4

RAIL

(monogr.)

[De rail van een spoorbaan.]

scheen: *šen* Q 255.

RAILS LEGGEN

(monogr.)

schenen leggen: *šenə lējə* Q 255.

RAILSPIJKER

(monogr.)

[Spijker waarmee de rails op de dwarsliggers werden vastgespijkerd.]

schenennagel: *šenənāgal* Q 255.

DWARSLIGGER

(monogr.)

[De dwarsligger waarop de rails werd bevestigd.]

zwel: *šwəl* Q 255.

DRAAIPLAAT

(monogr.)

[Plaat die ondergronds werd gebruikt om kipwagens te keren en te verplaatsen bij de kruisingen van het spoor. De plaat was in tegenstelling tot de „draaischijf” niet draaibaar en bezat geen rails.]

draaiplaats: *driənplāt* Q 255.

WISSEL

(monogr.)

[Wissel waarmee van spoor kan worden gewisseld.]

wissel: *wəšəl* Q 255.

TRANSPORTVERDIEPING

(monogr.)

[Ondergrondse verdieping waar wagentransport plaatsvond en de nodige installaties aanwezig waren voor dat transport.]

vorderzool: *vərdarzəl* Q 255; **hauptzool:** *hōpzəl* Q 255.

HULPSCHACHT

(monogr.)

[Kleine hulpschacht waarlangs erts in de meest nabijgelegen onderliggende mijn gang kon worden gestort.]

rol: *rol* Q 255.

VAART

(monogr.)

[Loodrecht staande ladder in een „rol” waardoor zo’n „rol” ook voor personenvervoer kon worden gebruikt.]

vaart: *vāt* Q 255.

EEN VAART NAAR BENEDEN KLIMMEN

(monogr.)

naar een vaart erafklimmen: men zegt – *ex klēm nō an vāt arāf* Q 255.

RICHEL

(monogr.)

[Dikke, brede plank van goed hard beukenhout voor verschillende doeleinden, maar hoofdzakelijk dienend als bedekking van de vloer van de mijn, opdat men hierop met kruiwagens kon rijden.]

richel: *rixəl* Q 255.

DRUK

(monogr.)

[Gebergtedruk.]

druck: *druk* Q 255.

GOOT

(monogr.)

[De goot in de vloer van de mijn gang voor de afwatering.]

rin: *rən* Q 255.

GREPPEL

(monogr.)

[Greppel in de bodem van mijn gangen voor de afwatering. Zo’n greppel werd vooral toegepast bij een grote watertoevloed.]

watergraaf: *wātəjrāf* Q 255.

POMP

(monogr.)

[Machine in de mijn die het mijnwater omhoogpompte.]

pomp: *pomp* Q 255.

POMPENKAMER

(monogr.)

[Ondergrondse ruimte waar de pompen stonden.]

pompenkamer: *pompəkāmər* Q 255.

WATERSCHACHT

(monogr.)

[De ontwateringsschacht, de schacht waarin de installaties voor het omhoogpompen van het grondwater gemonteerd waren.]

waterschacht: *watəršāt* Q 255.

ZINKPUT

(monogr.)

[Een wat groter gat waar het grondwater samen-vloede en vanwaar het omhooggepompt werd.]

wetnklok: *zeŋklok* Q 255.

ONDER WATER ZETTEN

(monogr.)

[Onder water zetten, bijvoorbeeld een verdieping maar ook de hele mijn.]

onder water zetten: *ondər wātər zetə* Q 255.

DROOGMAKEN

(monogr.)

[Droogmaken, bijvoorbeeld een bepaalde verdieping, een „zool”, die men eerder had laten vollopen met water.]

droogmaken: *dryx mākə* Q 255; **droogleggen:** *dryx lējə* Q 255; **droogzetten:** *dryx zetə* Q 255.

SLECHTE LUCHT

(monogr.)

[De door koolzuur bedorven lucht.]

slechte lucht: *šlēta lūat* Q 255; **stiklucht:** *štiklūat* Q 255.

LUCHTSCHACHT

(monogr.)

[Hulpschacht waardoor de verbruikte lucht kon worden afgevoerd.]

luftschaft: *luftsāt* Q 255.

OVERLOOP

(monogr.)

[Planken vloer tussen de ladders in een schacht die niet diende voor het transport, bijvoorbeeld een luchtschacht.]

gebühne: *jəbyn* Q 255.

VENTILATOR

(monogr.)

[De ventilator voor de luchtverversing in de mijn.]

Er waren grote bij de vervoers- en de luchtschacht voor de ventilatie en kleine, in een buis ingebouwde (ongeveer 30 cm), die aan de luchtkokers gehangen konden worden.]

ventilator: *vəndəlātər* Q 255.

LUCHTDEUR

(monogr.)

[Deur die ondergronds voor de luchtschacht was aangebracht en waarmee de ventilatie geregeld kon worden.]

wetterdeur: *wətərdər* Q 255.

LUCHTGANG

(monogr.)

[Wanneer er in de mijn gangen waren die dieper lagen als het bereik van de luchtschacht was, dan werden deze door middel van luchtgangen met de luchtschacht verbonden.]

luftstrek: *luftsstrek* Q 255.

LUCHTKOKER

(monogr.)

[Buis met een doorsnee van 20 tot 30 cm en een lengte van 50 tot 100 cm die diende voor de ventilatie.]

lutte: *lot* Q 255.

BLINDE MIJNGANG

(monogr.)

[Niet meer gebruikte mijngang die niet dichtgestort was.]

blinde strek: *bləŋ strek* Q 255.

BLINDE SCHACHT

(monogr.)

[Een niet meer gebruikte schacht.]

blinde schacht: *bləŋ šāt* Q 255.

UITGEPUT DEEL

(monogr.)

[Uitgeput en vaak ook dichtgestort deel van de mijn.]

de oude man: *dər awə mən* Q 255.

Personeel en opleiding

MIJN IN EXPLOITATIE

(monogr.)

berg: *bərəx* Q 255; **bergwerk:** *bərəxwərək* Q 255.

II.4

OP EEN MIJN WERKEN

(monogr.)

op gene berg werken: men zegt – *ex werək op ana berax* Q 255.

MIJNWERKER

(monogr.)

[Algemene benaming voor de arbeider in de mijnbouw.]

bergman: *beraxman* Q 255.

MIJNBOUWSCHOOL

(monogr.)

[Vakschool voor de opleiding van mijnningeniërs en ander hoger personeel. Velen gingen voor hun opleiding naar Aken.]

bergschool: *beraxsual* Q 255.

MIJNBOUWMAATSCHAPPIJ

(monogr.)

[De mijn als organisatie in haar geheel met nadruk op de directie.]

gesellschaft: *jæzelsaft* Q 255.

HANDLANGER

(monogr.)

[Ongeschoolde arbeider die de houwer hielp.]

main d'oeuvre: *mandvør* Q 255.

SLEPER

(monogr.)

[Jonge, nog niet opgeleide mijnwerker, die het gewonnen erts en gesteente mede op een kruiwagen laadde en verder vervoerde.]

Daarnaast schepte de sleper ook wel het gewonnen erts van de kruiwagens of uit de „rollen” in de kipwagens en vervoerde dat naar de schacht of, als de mijngang bovengronds uitkwam, naar de uitgang.

Naast jonge mijnwerkers waren ook de minder getalenteerde arbeiders „vaarjongen”.

vaarjong: *vårjon* Q 255.

LEERLINGHOUWER

(monogr.)

[Arbeider die voor houwer leerde en daarvoor in de praktijk opgeleid werd.]

leerhouwer: *liørhowør* Q 255.

HOUWER

(monogr.)

[Mijnwerker die aan het front werkte. Zijn werk

Afb. 35. houwer

bestond uit het winnen van erts en het ondersteunen.]

houwer: *howør* Q 255.

VOORMAN

(monogr.)

[Leider van een groep houters. De hoogste rang die men met alleen maar lagere school kon bereiken.]

oberhouwer: *øbarhowør* Q 255.

AFDELINGSOPZICHTER

(monogr.)

[Laagste rang bij het toezichhoudend personeel. Meestal gewoon „stijger” genoemd.]

revierstijger: *rævirsti-jør* Q 255; **stijger:** *sti-jør* Q 255.

AFDELING VAN DE MIJN

(monogr.)

[Afdeling van de mijn waar erts gewonnen werd.]

revier: *rævir* Q 255.

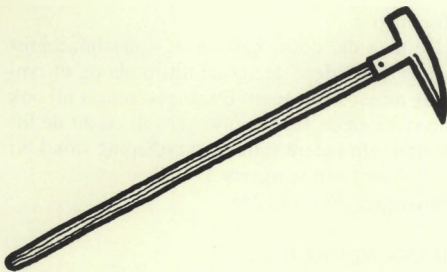

Afb. 36. opzichter met meterlat

METERLAT

(monogr.)

[Meterlat met greep die de opzichter vroeger bij zich droeg.]

vaarstek: *vārštēk* Q 255.

Afb. 37. meterlat

MEESTER-OPZICHTER

(monogr.)

[Opzichter over verschillende andere opzichters. Hij had verscheidene afdelingen onder zich.]

vaarstijger: *vārštī-jār* Q 255.

HOOFDOPZICHTER

(monogr.)

[De hoogste rang bij het personeel dat toezicht hield.]

oberstijger: *ōbərštī-jār* Q 255.

DAGELIJKSE WERKTIJD

(monogr.)

[De werktijd van één man op één dag.]

schicht: *šix* Q 255.

PLOEG ARBEIDERS

(monogr.)

[Groep arbeiders die tegelijkertijd werkte.]

schicht: *šix* Q 255.

DIRECTEUR-GENERAAL

(monogr.)

[De man die belast was met de algehele leiding over de maatschappij.]

generaldirektor: *jenərāldirēktər* Q 255.

DIRECTEUR

(monogr.)

[De directeur van de mijn.]

direktor: *dirēktər* Q 255.

INGENIEUR

(monogr.)

[Benaming voor iedere hogere technicus.]

ingenieur: *enžənjōr* Q 255.

COLLEGA

(monogr.)

[Benaming voor de collega in de mijn, ook de manier waarop men elkaar aansprak.]

kameraad: *kamərōt* Q 255.

SUPERIEUREN

(monogr.)

[De algemene benaming voor de hogere en hoogste chefs, bijvoorbeeld ingenieurs, directeurs en andere.]

de hoge heren: *də hōx hērə* Q 255.

LAGERE SUPERIEUR

(monogr.)

[Algemene benaming voor een lagere superieur.]

meester: *mēstər* Q 255.

II.4

SCHACHTHOUWER

(monogr.)

[De arbeider die de schachten uitdiepte.]

schachthouwer: *sāthowər* Q 255.

HOUWER IN HET ONDERHOUD

(monogr.)

[Arbeider die de noodzakelijke reparaties in de mijn deed.]

reparatuurhouwer: *reparatūrhowər* Q 255; **timmerhouwer:** *tsimərhowər* Q 255.

BOORARBEIDERS

(monogr.)

[De boorarbeiders deden in het terrein boringen om nieuwe ertslagen op te sporen en de omvang ervan vast te stellen.]

boorlui: *boərly* Q 255.

LIERKNECHT

[Arbeider die de schachtlier bediende bij het afdiepen van de schacht.]

haspelknecht: *haspəlknēət* Q 255; **haspeljong:** *haspəljon* Q 255.

OPHAALMACHINIST

(monogr.)

[Arbeider die de ophaalmachine bediende voor de kooi in de schacht.]

vordermachinist: *vørdərmasjənist* Q 255.

STOKER

(monogr.)

[De stoker in de elektrische centrale.]

steuker: *støəkər* Q 255.

BADKNECHT

(monogr.)

waskouwewärter: *waškawəwertər* Q 255.

LAMPENIST

(monogr.)

[De man die voor de mijnlampen zorgde en ze aan de arbeiders gaf tegelijk met de controlepenning.]

lampeman: *lampəmān* Q 255; **lampist:** *lampist* Q 255.

MAGAZIJNMEESTER

(monogr.)

magasinier: *majazinjē* Q 255.

Afb. 38. pompmachinist met „Froschlampe”

POMPMACHINIST

(monogr.)

[De arbeider die in de pompenkamer de pompen bediende.]

pompenknecht: *pompəkneət* Q 255.

SEINGEVER

(monogr.)

[De man die door signalen de ophaalmachinist aangaf, dat deze de schachtlift omhoog of omlaag moest laten gaan. Daarnaast moest hij ook de volle en de lege mijnwagens in en uit de lift stoten. Op iedere transportverdieping stond bij de schacht een seingever.]

aanslager: *āslējər* Q 255.

BANKWERKER

(monogr.)

[In het bijzonder de mijnbankwerker.]

schlosser: *šlōsər* Q 255.

SMID

(monogr.)

[In het bijzonder de mijnsmid.]

smid: *smet* Q 255.

TIMMERMAN

(monogr.)

[In het bijzonder de timmerman in de mijn.]

schrijner: *šrīnar* Q 255.

Lonen, dagindeling, ontslag

HET LOON

(monogr.)

loon: *luən* Q 255; **gehalt:** *jəhalt* Q 255.

VAST LOON

(monogr.)

[Tegenover het accoordloon stond het vast loon.]

vast gehalt: *vās jəhalt* Q 255; **vaste loon:** *vāstə luən* Q 255.

EEN VAST LOON KRIJGEN

(monogr.)

op vast gehalt staan: *op vās jəhalt štua* Q 255.

DAGLOON

(monogr.)

[Het per dienst vastgestelde loon. Dit was geen accoordloon maar een vast loon.]

schichtloon: *šixluən* Q 255.

ACCOORDLOON

(monogr.)

[Loon dat men verdiende als men werkte volgens een bepaald accoord; stukloon of loon naar prestatie.]

accoordloon: *akōətluən* Q 255.

VOOR EEN ACCOORDLOON WERKEN

(monogr.)

in accoordloon werken: men zegt – *ex werək in akōətluən* Q 255; **in acoord werken:** men zegt – *ex werək in akōat* Q 255.

ACCOORDWERK

(monogr.)

[Werk dat volgens een bepaald acoord geschiedde.]

accoordwerk: *akōtwerək* Q 255.

SCHAFTTIJD

(monogr.)

[Werkpauze waarin men het brood opat; afhankelijk van de dienst om 10, 17 en 1 uur.]

botterhamstijd: *botəramstīt* Q 255.

ACCOORDLOON VASTSTELLEN

(monogr.)

[Het bepalen van het accoordloon.]

het gedinge maken: *ət jədeŋə mākə* Q 255.

DE VROEGE DIENST

(monogr.)

[De eerste dienst, schicht, van zes uur 's morgens tot twee uur 's middags.]

vroegschicht: *vrōšix* Q 255.

MIDDAGDIENST

(monogr.)

[De late dienst, schicht, van twee uur 's middags tot tien uur 's avonds.]

namiddagschicht: *noṃəndāxšix* Q 255.

NACHTDIENST

(monogr.)

[De nachtdienst, nachtschicht, van tien uur 's avonds tot zes uur in de morgen.]

nachtschicht: *nāšix* Q 255.

LOONOVEREENKOMST

(monogr.)

[Overeenkomst tussen opzichter en arbeider over hoeveel geld voor een bepaalde werkprestatie betaald zou worden.]

gedinge: *jədeŋə* Q 255.

LOONSVERLAGING

(monogr.)

[Wanneer iemand zich slecht gedragen had, kon als straf een vijfde deel van zijn loon ingehouden worden.]

vijfdel: *vufdəl* Q 255.

ONTSLAAN

(monogr.)

vortjagen: *vutjāgə* Q 255.

ONTSLAG AANZEGGEN OF GEVEN

(monogr.)

[De opzichter kon, wanneer de arbeider het te bont maakte, ontslag aanzeggen. Zie ook de semantische toelichting bij het lemma ONTSLAGEN WORDEN.]

kundigen: *kōndəjə* Q 255; **een de püs geven:** *eŋə dər pys jēvə* Q 255; **een naar de duivel jagen:** *eŋə no dər dīvəl jāgə* Q 25; **een zum duivel jagen:** *eŋə tsom dōjvəl jāgə* Q 255.

II.4

ONTSLAGEN WORDEN

(monogr.)

[De Püs is een strozak in het bed of een armoedig bed (z. Rheinisches Wrtb, dl. VI, pag. 1227). Het woord werd in deze uitdrukking overdrachtelijk gebruikt.]

de püs krijgen: *dər pys krī-jə* Q 255; **gekundigd worden:** men zegt – *ex ben jəkəndəxt woədə* Q 255.

IEMAND MET EEN OPZEGTERMIJN VAN 6 OF 14 DAGEN ONTSLAAN

(monogr.)

[Men mocht iemand niet op staande voet ontslaan. Daarom werd er een termijn van zes of soms veertien dagen aangezegd.]

een in gen zes dagen zetten: *eŋə ēən zes dāx zetə* Q 255; **een in gen veertien dagen zetten:** *eŋə ējən vətīə dāx zetə* Q 255.

ONTSLAG NEMEN

(monogr.)

[Wanneer men zelf ontslag nam, moest men ook een ontslagtermijn van zes of veertien dagen in acht nemen.]

zich in gen zes dagen zetten: *zex ējən zes dāx zetə* Q 255; **zich in gen veertien dagen zetten:** *zex ējən vətīə dāx zetə* Q 255.

Ertsen en steensoorten

LOODERTS

(monogr.)

[Loodhoudende delfstof.]

blīj: *blēj* Q 255; *blej* Q 284; *blī.j* Q 253.

BLLENDE

(monogr.)

[Zinkerts, sfaleriet.

„Verbinding van een metaal (m.n. zink) met zwavel, zoals het als materiaal voorkomt” (Van Dale, 11de druk, pag. 368).]

blende: *blēnda* Q 255.

KALKSPAAT

(monogr.)

[Wit mineraal, calciumcarbonaat. Het werd tot kies verwerkt. Kies is een „natuurlijke verbinding van zwavel met een metaal, met name met ijzer, ijzerkies, pyriet” (Van Dale 11de druk, pag. 1331.)]

kalkspaat: *kaləkšpāt* Q 255.

CALAMIEN

(monogr.)

[Oxydisch zinkerts.]

calamien: *keləmə* Q 255; **kālməs:** *kelməs* Q 284.

ZINKOXYDE

(monogr.)

[Verbinding van zink met zuurstof, een zeer licht wit poeder.]

oxyde: *oksīt* Q 255.

ZWAVELERTS

(monogr.)

[De zwavel zoals hij uit de mijn komt.]

zwegel: *šwējəl* Q 255.

ZINKSULFIDE

(monogr.)

[Zinkzout van zwavelwaterstofzuur.]

sulfide: *zølfīt* Q 255.

LEEM

(monogr.)

[Naast looderts, zinkerts e.a. kwam men in de mijn ook leem tegen.]

leem: *lēm* Q 255.

LEISTEEN

(monogr.)

[In de mijn kwam men ook leisteem tegen.]

schiefer: *šīfər* Q 255.

WAARDELOOS GESTEENTE

(monogr.)

[Afvalgesteente zonder waarde dat voor het vul-bergen werd gebruikt.]

bergen (mv.): *bərəjə* Q 255.

Werkkleding

WERKKLEDING

(monogr.)

[Aan het begin van de dienst kleedden alle mijnwerkers zich om. Ze trokken hun goede kleren uit en ze deden oude kleren aan die ze uit de garderobe gehaald hadden.]

de oude kleder: *də aw kleər* Q 255.

WERKBROEK

(monogr.)

[Blauwe linnen broek die men bij het werk droeg.]

boks: *boks* Q 255.

BORSTROK

(monogr.)

[Een onder het werkhemd gedragen hemd om het zweet in op te vangen.]

onderjak: *ondərjak* Q 255.

WERKHEMD

(monogr.)

hemd: *həmə* Q 255.

BLAUWE KIEL

(monogr.)

[Een blauwe kiel die men over het hemd droeg.]

blauwkiel: *bləkēl* Q 255.

DIKKE JAS

(monogr.)

[Dikke jas tegen de kou in de schacht. Deze werd veroorzaakt door de daar heersende luchtstroom.]

dikke rok: *dekə rək* Q 255.

HOED

(monogr.)

[Hoed die de arbeider droeg tegen de koude wind in de schacht.]

hoed: *hōt* Q 255.

MUTS

(monogr.)

[Muts die de arbeider droeg tegen de koude wind in de schacht.]

kap: *kap* Q 255.

SJAAL

(monogr.)

[De werkmán knoopte zich een sjaal om de hals tegen de koude wind in de schacht.]

sjaal: *sāl* Q 255.

MIJNHELM

(monogr.)

[Helm die de schachthouwers droegen als hoofdbescherming.]

kuilhoed: *kulhōt* Q 255; **schachthoed:** *šāthōt* Q 255.

Het werk in de mijn

Op weg naar het werk

BOTERHAMMENZAK

(monogr.)

[Zak waarin de boterhammen meegenomen werden naar het werk.]

botterhammenbuil: *botaramabyl* Q 255.

BOTERHAMMENBUIDEL

(monogr.)

[Bijeengebonden bundel waarin de boterhammen mee naar het werk werden genomen.]

botterhammenpungel: *botaraməpəŋəl* Q 255.

BOTERHAMMENDOOS

(monogr.)

[Doos voor het meenemen van boterhammen.]

botterhamsdoos: *botaramsduas* Q 255.

ETENSBAKJE

(monogr.)

[Kleine bak waarin men koud eten mee naar de mijn nam.]

miet: *mit* Q 255.

ETENSZAK

(monogr.)

[De zak met eten die men voor een bepaalde dienst mee naar de mijn nam.]

tas: *tājs* Q 255.

KOFFIEKAN

(monogr.)

[Blikken kan of fles voor de koffie.]

meut: *mōt* Q 255.

MIDDAGETEN

(monogr.)

[Het koude middageten dat men mee nam naar het werk.]

middageten: *medaxētə* Q 255; **noen:** *nōn* Q 255.

GROEPSGEWIJZE

(monogr.)

[In groepen van drie tot tien man togen de arbeiders naar de mijn.]

in colonne: *ē kolonə* Q 255.

II.4

RANSEL

(monogr.)
[Ransel waarin men het eten meenam.]
rants: *rants* Q 255.

KLERENKAST

(monogr.)
[De kast in de bewaarplaats van de kleren.]
spinde: *špent* Q 255.

KLERENHAAK

(monogr.)
[Klerenhaak waaraan de mijnwerker zijn kleren hing.]
kleerhaak: *klērħōk* Q 255.

SIRENE

(monogr.)
[Sirene die op de grotere bedrijven het begin van de dienst aanduidde.]
treut: *trōt* Q 255.

SEINBEL

(monogr.)
[De bel die het begin van de dienst aangaf.]
schel: *šēl* Q 255.

KLOK

(monogr.)
[De seingeveer trok aan een koord waardoor boven in de schachtoren een hamer tegen een stenen plaat zwaaide of waardoor een klok luidde. Hiermee werd het begin van de dienst aangegeven.]
klok: *klōk* Q 255.

DE WERKPLEK AANGEVEN

(monogr.)
de post geven: *dər pōs jēvā* Q 255.

DE WERKPLEK AANGeweZEN KRIJGEN

(monogr.)
[De plaats aangewezen krijgen, waar men op een bepaalde dag moest werken.]
de post krijgen: *dər pōs kri-jā* Q 255.

WERKTAAK

(monogr.)
[De taak in de mijn die aan iemand werd toegewezen.]
post: *pōs* Q 255.

WERKPLEK

(monogr.)
[Werkplek die iemand toegewezen werd, de plaats waar hij erts moest winnen.]
post: *pōs* Q 255.

STILLEGGEN

(monogr.)
[Het bedrijf in bijvoorbeeld een afdeling stilleggen.]
stilleggen: *štel lēja* Q 255.

OLIELAMP

(monogr.)
[Mijnlamp die men heel vroeger in de mijn gebruikte. Vanwege haar vorm werd zij „Froschlampe” genoemd.]
oliglamp: *oəlaxlamp* Q 255.

CARBIDLAMP

(monogr.)
[Mijnwerkers die gevoed werd met acetyleneegas, dat uit calciumcarbide en water ontstond.]
carbidlamp: *karbitlamp* Q 255.

WATER OP DE LAMP SCHUDDEN

(monogr.)
[Water op het calciumcarbide in de lamp schudden, zodat door verbinding van beide stoffen acetyleneegas ontstond, dat dan aangestoken kon worden.]
water op gen lamp schudden: *wātər op ən lamp šōdā* Q 255.

NUMMER

(monogr.)
[Het nummer dat iedere arbeider in de grotere bedrijven bezat en dat ook overal op zijn gereedschap stond.]
nummer: *numər* Q 255.

PENNING

(monogr.)
[Penning met het nummer van de mijnwerker erop die hij bij het begin van de dienst kreeg en daarna weer afgaf. Op deze manier kon men de aanwezigheid controleren.]
nummer: *numər* Q 255.

VOET

(monogr.)
[Lengtemaat van ongeveer 30 cm.]
voet: *vōt* Q 255.

MIJNGAS

(monogr.)

[Explosie, werd veroorzaakt doordat ontsnappend mijngas met vuur in aanraking kwam. Mijngas kwam in het gebied rond Q 255 slechts sporadisch voor. Er hoefde dan ook niet met veiligheidslampen gewerkt te worden.]

slagend weer: *ślājant wēr* Q 255.

GLÜCK AUF

(monogr.)

[De algemene groet van de mijnwerkers onder elkaar.]

glück auf: *jlyk qwf* Q 255.

AFDALEN

(monogr.)

[In de mijn afdalen.]

invaren: *evārə* Q 255.

AFDALING

(monogr.)

[Afdaling in de mijn met behulp van de liftkooi.]

invaart: *evärt* Q 255.

SEIN

(monogr.)

[Het sein dat de seingever gaf.]

signaal: *zeynāl* Q 255.

SIGNAAL

(monogr.)

[De klok of de hamer en de stenen plaat boven in de schachtoren, die het sein produceerden.]

signaal: *zeynāl* Q 255.

IN EEN RUK

(monogr.)

[In één ruk met de mijnlift zonder onderbreking naar beneden gaan.]

in een slag: *en eṅə ślāx* Q 255; **in een tog:** *en eṅə tsok* Q 255.

KABEL

(monogr.)

[De benaming voor kabel in het algemeen.]

zeel: *zēl* Q 255.

PERSONENVERVOER IN EEN SCHACHT

(monogr.)

[Het personenvervoer in de transportschacht

met behulp van de mijnlift.]

zeelvaart: *zēlvārt* Q 255.

Voorbereidingen voor de winning

OPSLAGPLAATS VOOR SPRINGSTOF

(monogr.)

[In het springstoffenmagazijn konden de houters bij de opzichter of bij de voorman het voor die bepaalde dienst benodigde dynamiet ophalen.]

pulvermagazijn: *pulvərmadžizij* Q 255.

DYNAMIET

(monogr.)

[Het dynamiet dat men gebruikte bij het schieten.]

dynamiet: *dinamit* Q 255.

DYNAMIETPATROON

(monogr.)

[Dynamietpatronen hadden een lengte van ongeveer 10 cm. De houwer kreeg van de opzichter niet meer patronen dan hij voor één dag nodig had.]

dynamietpatroon: *dinamitpatroən* Q 255.

GEREEDSCHAP

(monogr.)

[Het gereedschap van de houwer bleef ondergronds altijd in zijn nabijheid. Wanneer hij een andere werkplek kreeg, nam hij al zijn gereedschap mee.]

geschier: *jašīar* Q 255.

GEREEDSCHAPSKIST

(monogr.)

geschierkist: *jašīrkes* Q 255.

GETUIG

(monogr.)

[Benaming voor alles wat de arbeider voor het werk en de werktijd in de mijn bij zich had: gereedschap, kleren, eten.]

getuig: *jašijx* Q 255.

WINNEN

(monogr.)

[Het gesteente voor de ertswinning neerhalen door schieten, boren, hakken enz. De winning was het werk van de houwer.]

afbouwen: *āfbowə* Q 255.

BEGINNEN MET UITHOUWEN

(monogr.)

[Een begin maken met het uithouwen van een nieuwe mijngang, post, zijgang enz. Dit werk werd gedaan door de houwer.]

ophouwen: *ophowə* Q 255.

VULLEN

(monogr.)

[De ontgonnen mijngang vullen met het bij de winning vrijgekomen waardeloze gesteente.]

verpakken: *vəpəkə* Q 255.

BEUKENHOUTEN PLANK

(monogr.)

[Sterke plank van beukenhout voor het maken van een vloer op de plaats waar het erts werd gewonnen.]

bühnebred: *bynbret* Q 255.

VLOER

(monogr.)

[De planken vloer op de plaats waar het erts gewonnen werd. Deze vloer werd door de mijnwerker gemaakt van beukenhouten planken. Op deze wijze kon hij na het schieten het erts beter wegscheppen.]

gebühne: *jəbyn* Q 255.

OP DE POST

(monogr.)

[Plaats aan het einde van een dwarsgang, de plek waar het erts werd gewonnen.]

voor oord: *vər ɔrt* Q 255; **op mijn post:** de arbeider zegt – *op meŋə pōs* Q 255.

SCHEPPEN

(monogr.)

[Het opscheppen van het gewonnen erts.]

schuppen: *šəpə* Q 255.

WEGKRUIEN

(monogr.)

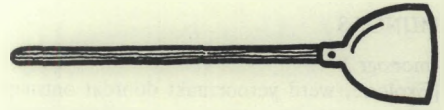
[Het gewonnen erts wegkruien van de winplaats.]

vortvaren: *vutvərə* Q 255.

SCHOP

(monogr.)

[Zie afb. 39.]

schup: *šəp* Q 255.

Afb. 39. schop

RAND VAN GEREEDSCHAP

(monogr.)

[Rand van het blad van een schop of de rand van een emmer, een wagen, enz. Ten aanzien van het woordtype „rand” geldt dat het hier vooral ging om een bredere rand dan die van een schop of een emmer.]

bord: *bōət* Q 255; **rand:** *ranŋ* Q 255.

STEEL

(monogr.)

[Staal van de hamer, hak enz.]

steel: *štel* Q 255.

HALS

(monogr.)

[Hals bevestigd aan het blad van de schop, waarin de steel werd gestoken.]

hals: *hōs* Q 255.

KROM BUIGEN

(monogr.)

[Gezegd van de rand van een schop.]

dubbelgaan: *dəbəlǰūə* Q 255.

HARD, GEZEZGD VAN HET GESTEENTE

(monogr.)

hel: *həl* Q 255.*Het schieten en het winnen*

DOEN SPRINGEN

(monogr.)

[Het gesteente laten exploderen.]

sprengen: *špreŋə* Q 255.

SCHIETEN

(monogr.)

[Het doen springen van het gesteente door dynamietexplosies.]

schieten: *šiatə* Q 255.

BOORGAT

(monogr.)

[Het boorgat waarin de dynamietpatronen werden gestoken.]

schot: *šot* Q 255.

EEN BOORGAT BOREN

(monogr.)

een schot boren: *əna šot boərə* Q 255.

BOREN

(monogr.)

[Bij het eigenlijke winnen boorde men zogenaamde „schoten” of, als men vanwege de geringe hardheid van het gesteente niet schoot, boorde men het gesteente los met de boorhamer.]

boren: *bōra* Q 255.

SLAGBOOR

(monogr.)

[Korte boor van 2 voet lang, rond met een vlakke, brede kop. Hij werd gebruikt voor het maken van boorgaten bij het schieten. Zie afb. 40.]

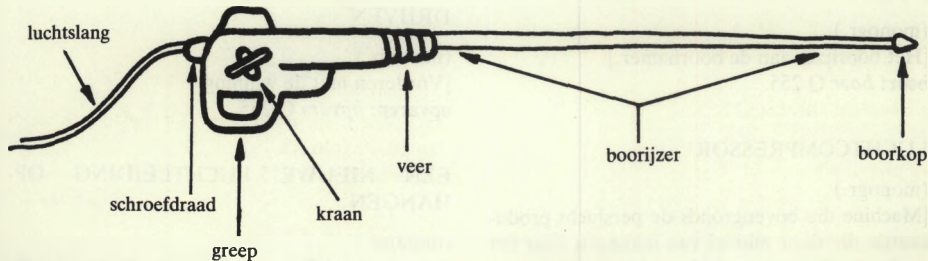
slagboor: *šlaxboər* Q 255.

Afb. 40. slagboor

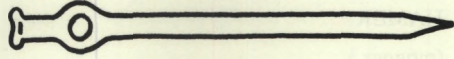
BOORWERKTUIG

(monogr.)

[Werktuig bestaande uit een steenbeitel van ongeveer 70 cm lengte met bovenaan een dwarsgat waardoor men een hendel stak. Hiermee kon men het gesteente verbrokkelen en kon men na het bereiken van de vereiste boordiepte de beitel loswerken. Zie afb. 41.]

quāng: *kwəŋ* Q 255.

Afb. 42. luchtboorhamer

Afb. 41. het boorgereedschap de „Quāng”

BOORHAMER

(monogr.)

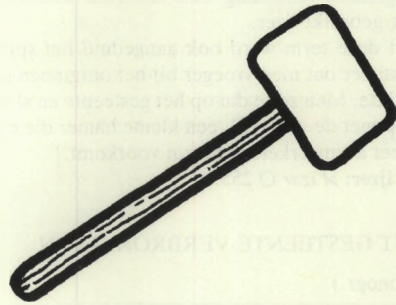
[Luchtdrukhamer gebruikt bij het boren in de grotere mijngangen en bij zeer hard gesteente. Zie afb. 42.]

boorhamer: *bōrhāmər* Q 255; **luchtboorhamer:** *lufibōrhāmər* Q 255; **boormachine:** *bōrmašiq* Q 255.

ZWARE HAMER

(monogr.)

[Zware, ijzeren hamer van verschillend soort, bijvoorbeeld de hamer waarmee men grote ertsbrokken die men niet kon scheppen, kleinmaakte. Zie afb. 43.]

zware hamer: *šwūərə hāmər* Q 255.

Afb. 43. zware hamer

MOKER

(monogr.)

[Zware hamer waarmee de steenbeitel in het gesteente werd gedreven. De hamerkop was groot en vierhoekig.]

toeslagshamer: *tušlaxshāmər* Q 255.

HAMER

(monogr.)
 [Verzamelterm voor de verschillende soorten hamers.]
hamer: *hāmār* Q 255.

HOUWEN

(monogr.)
 [In het algemeen slaan of houwen met de hamer, hak, bijl enz.]
houwen: *howā* Q 255.

HAMEREN

(monogr.)
 [Met de hamer ergens op slaan.]
met de hamer derophouwen: *met dār hāmār drop-howā* Q 255.

HET IJZER

(monogr.)
 [Algemene benaming voor een voor welk doel ook gebruikt ijzer.
 Met deze term werd ook aangeduid het spitse puntijzer dat men vroeger bij het ontginnen gebruikte. Men zette dat op het gesteente en sloeg erop met de „slagel”, een kleine hamer die ook in het mijnwerkersembleem voorkomt.]
het ijzer: *at īzār* Q 255.

HET GESTEENTE VERBROKKELEN

(monogr.)
 [Door draaien en drukken met het boorwerktuig de „quāng” het gesteente verbrokkel en kapotmaken.]
kwetsen: *kwetšā* Q 255.

BOORIJZER

(monogr.)
 [Boorgereedschap.]
boorijzer: *bōrīzār* Q 255.

BOOR

(monogr.)
 [Het boorijzer aan de boorhamer.]
boor: *boār* Q 255.

LUCHTCOMPRESSOR

(monogr.)
 [Machine die bovengronds de perslucht produceerde die door middel van leidingen naar het ondergrondse mijnbedrijf werd gevoerd.]
luftcompressor: *lufikompresār* Q 255.

PERSLUCHT

(monogr.)
 [Samengeperste lucht, waarmee in het ondergrondse mijnbedrijf verscheidene werktuigen werden aangedreven.]
luft: *luft* Q 255; **presluft:** *prešluft* Q 255.

LUCHTKRAAN

(monogr.)
 [De kraan aan de boorhamer. Door het open draaien van deze kraan stelde men de boorhamer in werking.]
luftkraan: *luftkrān* Q 255.

LUCHTLEIDING

(monogr.)
 [Leiding of pijp om de perslucht te vervoeren in de mijn. Ieder stuk pijp had ongeveer dezelfde lengte als de slang die aan de boorhamer bevestigd was, ongeveer 6 m.]
luftroer: *luftrōr* Q 255.

LUCHTAFSLUITER

(monogr.)
 [Voorziening aan de luchtleidingen waarmee men, door aan een knop te draaien, de luchttoevoer kon afsluiten.]
ventiel: *ventil* Q 255.

PERSLUCHTSLANG

(monogr.)
 [Persluchtslang. Door deze slang werd de perslucht voor de boorhamer of de persluchtlier aangevoerd.]
luftschlauch: *lufišlūx* Q 255.

LUCHT- OF WATERSLANG

(monogr.)
 [Algemene benaming voor een lucht- of waterslang.]
schlauch: *slūx* Q 255.

DRIJVEN

(monogr.)
 [Vorderen met de winning.]
opvaren: *opvārā* Q 255.

EEN NIEUWE LUCHTLEIDING OPHANGEN

(monogr.)
een nieuwe luftroer ophangen: *ən nyj luftrōr ophaṅā* Q 255.

VET

(monogr.)

[Dik, geel vet dat gebruikt werd bij het inelkaar-schroeven van luchtleidingen. Het verhinderde het roesten van de schroefdraad.]

staubervet: *štabarvet* Q 255.

SCHROEFDRAAD

(monogr.)

[De schroefdraad aan de greep van de boorhamer waaraan men de luchtslang bevestigde.]

gewinde: *jawin* Q 255.

GREEP

(monogr.)

[Greep van de boorhamer of andere werktuigen.]

greep: *jref* Q 255.

HENNEP

(monogr.)

[Om de schroefdraad van de leidingen werd hennep gedraaid, waardoor ze steviger aan elkaar vast kwamen te zitten.]

hannef: *hanaf* Q 255.

DICHTING

(monogr.)

[Band van rubber of gummi op de verbindingplaatsen tussen leidingen en luchtkokers.]

dichting: *dixtoŋ* Q 255; **caoutchouce dichtungen** (mv.): *koŋšuka dixtoŋa* Q 255; **gummi-dichting:** *jumidixtoŋ* Q 255.

VEER

(monogr.)

[De veer aan de boorhamer. Deze dempte de slagen.]

veer: *vēr* Q 255.

SLANGENBOOR

(monogr.)

[Boorijzer van een draaiboormachine. Aan de zijde ervan werden spiraalvormige windingen aangebracht die het fijne materiaal dat bij het boren ontstond, uit het boorgat schoven.]

slangenboor: *šlaŋəbōar* Q 255.

WATERBOOR

(monogr.)

[Een van binnen holle boor, zodat het door een slang toegevoerde water erdoor kon stromen.]

De houwer kon via een opening in de boorkop met deze boor het gesteente nat maken.]

waterboor: *wātarbōar* Q 255.

WATERSLANG

(monogr.)

[Slang waardoor het water liep voor de waterboor.]

waterschlauch: *wātaršlūx* Q 255.

STEENSTOF

(monogr.)

stub: *štop* Q 255.

BOORKOP

(monogr.)

[Kop die op de waterboor geschroefd werd: een gewone boorkop of een diamantboor.]

boorkop: *bōrkop* Q 255.

KOP

(monogr.)

[Algemene benaming voor de kop van een werktuig, bijvoorbeeld van een hamer.]

kop: *kop* Q 255.

GEWONE BOORKOP

(monogr.)

[De gebruikelijke boorkop op de waterboor.]

de einfache boorkop: *dar ejnfaŋə bōrkop* Q 255.

DIAMANTKOP

(monogr.)

[Boorkop van diamant in gebruik bij zeer hard gesteente. De diamantkop werd geplaatst op de waterboor.]

diamantkop: Q 255.

LADEN

(monogr.)

[De dynamietpatronen met behulp van de laadstok in de boorgaten steken.]

laden: *lānə* Q 255.

LAADSTOK

(monogr.)

[Soort bezemsteel waarmee men de dynamietpatronen in het boorgat duwde.]

laadstek: *lānštek* Q 255.

II.4

SLAGHOEDJE

(monogr.)

[Het slaghoedje dat diende om bij het schieten de dynamietpatronen te ontsteken.]

zündhütchen: *tsynthytšə* Q 255.

VUURKOORD

(monogr.)

[Koord bestaande uit een goed brandbaar mengsel, dat na ontsteken langzaam verder brandde en het slaghoedje deed springen, waardoor een explosie van de gehele springlading volgde. Het koord was 10 tot 20 m lang en was aan het slaghoedje bevestigd.]

zündsnoer: *tsyntšnoər* Q 255.

AFGAAN VAN DE SCHIETPATRONEN

(monogr.)

de schoten vallen: *də šət valə* Q 255; **de schoten komen:** *də šət kəmə* Q 255.

EXPLOSIE VAN EEN DYNAMIET-PATROON

(monogr.)

shot: *šot* Q 255.

LEEMPROP

(monogr.)

[Een knot leem dichte de boorgaten, gemaakt voor het schieten, af; ook kleefde men hiermee een patroon op een brok gesteente die men wilde laten springen.]

knod leem: *knə lēm* Q 255.

BRANDEN

(monogr.)

[Waarschuwingsroep bij het branden van de lont als teken dat de explosie spoedig zou komen.]

brennen: men roept – *ət brənt* Q 255.

KRUITDAMP

(monogr.)

[De rook na het schieten. Vooral de langzaam brandende lont veroorzaakte een dikke walm.]

pulverwalm: *pulvərkwalm* Q 255; **pulverzwaam:** *pulvəršwām* Q 255.

AFSCHALEN

(monogr.)

[Het na het schieten gebroken gesteente verder afkappen.]

narijten: *nəritə* Q 255.

GESTEENTE LOSBREKEN

(monogr.)

[Bij het winnen van erts het gesteente losbreken.]

losrijten: *lōsritə* Q 255.

ZWAAR IJZER

(monogr.)

[Zwaar ijzer voor het maken van bijvoorbeeld vloergaten en voor het verbrokkelen van het erts. De lengte varieerde tussen 1.50 en 2m.]

steeksel: *šteksəl* Q 255.

BREEKIJZER

(monogr.)

[Zwaar, lang ijzer dat men hanteerde bij het nabreken wanneer het gesteente slecht was.]

breekijzer: *brēkizər* Q 255.

HAK

(monogr.)

[Verzamelterm voor de verschillende soorten hakken.]

hak: *hak* Q 255.

KLEINE HAK

(monogr.)

[Hak met slechts aan één kant een hakblad. Ze werd voor hetzelfde doel gebruikt als de kruishak. De steel was 1 m lang, het hakblad 25 cm. Zie afb. 44a.]

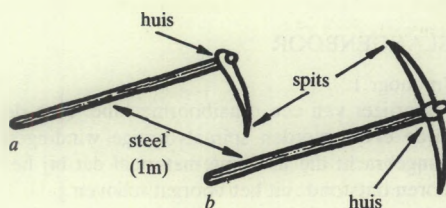
kleine hak: *kley hak* Q 255.

KRUISSHAK

(monogr.)

[Hak in de vorm van een T. De steel was 1 m lang, het blad 60 cm. Zie afb. 44b.]

kruishak: *krytšhak* Q 255.

Afb. 44a. kleine hak

Afb. 44b. kruishak

PUNT VAN EEN HAK

(monogr.)

spits: *špets* Q 255.

HUIS

(monogr.)

[Het ronde gat waarin de steel van de hak werd gestoken.]

huis: *hūs* Q 255.

HAKKEN

(monogr.)

[Het hakken met de hak.]

hakken: *hakə* Q 255.

IN STUKKEN SLAAN

(monogr.)

[Brokken gesteente die te groot waren om ze met de schep te scheppen, werden in stukken geslagen.]

in stukker houwen: *en štokər howə* Q 255.

EEN DYNAMIETPATTERN PLAKKEN

(monogr.)

[Een patroon op een grote brok steen bevestigen om die op deze wijze te doen springen.]

een patroon deropkleven: *ən patroən dropklēvə* Q 255.

ZACHT, GEZEGD VAN HET GESTEENTE

(monogr.)

week: *wək* Q 255.

JUKONDERSTEUNING

(monogr.)

[Ondersteuning bestaande uit een kap en twee stijlen, doorgaans op een afstand van 80 tot 100 cm van elkaar. Deze ondersteuning gebruikte men in mijngangen en dwarsgangen.]

bouw: *bōw* Q 255.

ONDERSTEUNING IN DE SCHACHT

(monogr.)

[Ondersteuning bestaande uit vier balken. De afstand tussen de balken varieerde al naar gelang de hardheid van het gesteente.]

bouw: *bōw* Q 255.

Het vullen

AFSLUITEN VAN EEN DEEL VAN DE MIJN

(monogr.)

[Het afsluiten van een niet meer gebruikt stuk van de mijn of van een oude mijngang door een versperring van grote stenen op te richten.]

toemaken: *tumākə* Q 255; **toezetten:** *tuzetə* Q 255.

AFSLUITING VAN EEN MIJNGANG

(monogr.)

[De afsluiting van een leeg stuk mijngang waar stiklucht heerst; een vaste muur van dikke brokken steen.]

afsperrung: *āšpəron* Q 255.

WAARSCHUWINGSTEKEN

(monogr.)

[Voor de mijngang die wegens stikluchtgevaar afgesloten werd, plaatste men wel een kruis als teken van gevaar of een doodskop als teken van het hoogste gevaar.]

kruis: *kryts* Q 255; **dodenkop:** *duədəkop* Q 255.

KRUIWAGEN

(monogr.)

[Het bij de winning vrijgekomen waardeloos gesteente werd door de sleper met de kruiwagen naar de ontgonnen dwarsgangen gebracht om deze hiermee te vullen.]

schubkar: *šupkār* Q 255.

STEENBERG

(monogr.)

[Wanneer men bij het vullen van een ontgonnen mijngang niet genoeg gesteente had uit de andere ontgonnen mijngangen, voerde men gesteente aan van de steenberg bovengronds.]

schutthalde: *šuthaldə* Q 255.

GOED AFSLUITEN

(monogr.)

[De door stiklucht gevaarlijke mijngang met een dikke muur afsluiten.]

massief toezetten: *masif tuzetə* Q 255; **massief toemaken:** *masif tumākə* Q 255.

IMPROVISORISCH AFSLUITEN

(monogr.)

[Een door stiklucht gevaarlijke mijngang slechts improvisatorisch, met een paar stenen, afsluiten.]

oberflächlich toezetten: *ōbərflēxlax tuzetə* Q 255;

II.4

oberflächlich toemaken: *ōbərfləxlax tumākə* Q 255.

VOLLEDIG GEVULD

(monogr.)

[Voor de veiligheid moesten de ontgonnen mijngangen en dwarsgangen geheel en al opgevuld worden met gesteente.]

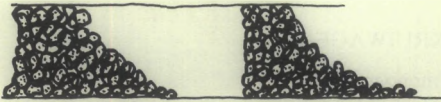
volverpakt: *volvərpakt* Q 255.

EEN STUK MIJNGANG ONOPGEVULD LATEN

(monogr.)

[Bij het vullen van een oude mijngang een stuk ongevuld laten door een muur van dik gesteente te plaatsen met daarachter een holle ruimte. Hierdoor kon men de vularbeid versnellen, uiteraard op een niet verantwoorde manier. In de regel merkte de opzichter deze truc wel, doordat hij bij de controle met een stuk hout tegen de stenen wand duwde, waardoor deze in elkaar viel. Zie afb. 45.]

een kapel bouwen: *ən kapəl bowə* Q 255.

Afb. 45. een kapel

Het vervoer

DE POST SCHOON HEBBEN

(monogr.)

[De post na het schieten weer geheel leeggeschept hebben.]

de post rein hebben: *dər pōs rej hān* Q 255.

RUW

(monogr.)

[Ruw, gezegd van het oppervlak van het gesteente.]

rauw: *rōw* Q 255.

VOL LADEN

(monogr.)

[Laden van de kruiwagens en mijnwagens.]

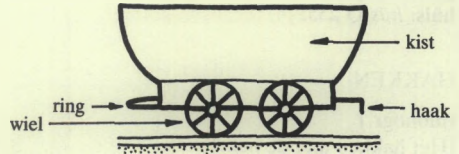
laden: *lānə* Q 255.

KIPWAGEN

(monogr.)

[Grote, ijzeren wagen die op rails liep, bestemd voor het transport van erts. De laadbak kon zowel gekanteld als dwars gedraaid worden. Zie afb. 46.]

kipwagel: *kipwāgəl* Q 255.

Afb. 46. kipwagen

KLEINE MIJNWAGEN

(monogr.)

[Een kleine mijnwagen die in Q 255 vroeger werd gebruikt.]

hond: *hōnt* Q 255.

AANKOPPELEN

(monogr.)

[De kipwagens konden door middel van een ring aan elkaar gekoppeld worden.]

aaneenhangen: *anēhanə* Q 255; **aaneenkoppelen:** *anēkopələ* Q 255.

AFKOPPELEN

(monogr.)

[De kipwagens konden afgekoppeld worden door middel van een haak.]

afhangen: *āfhanə* Q 255; **afkoppelen:** *āfkopələ* Q 255.

KOPPELING

(monogr.)

[De koppeling, bestaande uit inelkaargrijpende ring en haak. De koppeling was alleen aan die wagens bevestigd, die bovengronds door een locomotief vervoerd moesten worden. De wagens ondergronds werden afzonderlijk verplaatst.]

kupplung: *kopləŋ* Q 255.

AANKOPPELHAAK

(monogr.)

[Haak, bevestigd aan de achterkant van de kipwagen, waaraan een andere wagen kon worden vastgekoppeld.]

haak: *hōk* Q 255.

LAADBAK VAN DE KIPWAGEN

(monogr.)

[De laadbak van de kipwagen. Deze kon zowel gekanteld als dwars gedraaid worden.]

kist: *kes* Q 255.

EEN KIPWAGEN KANTELEN

(monogr.)

kippen: *kipa* Q 255.

REMMEN VAN DE KIPWAGEN

(monogr.)

[Het afremmen van de kipwagens, bijvoorbeeld wanneer het bergafwaarts ging. Men wierp dan een stuk hout of ijzer in het wiel, zodat dit ging slepen en uiteindelijk bleef steken.]

bremsen: *preṃzə* Q 255; **een hout in gen rad werpen:** *a hōt ēja rat weraṃə* Q 255; **een ijzer in gen rad werpen:** *a īzər ēja rat weraṃə* Q 255.

REMIJZER

(monogr.)

[Als men de kipwagens krachtig wilde laten remmen, wierp men een stuk ijzer in het wiel. Het remijzer hing aan een haak aan de wagen.]

bremsijzer: *preṃsīzər* Q 255.

REMHOUT

(monogr.)

[Stuk hout dat men in een wiel van de kipwagen stak om deze te laten afremmen. Het remhout was gemaakt van eikenhout.]

bremshout: *preṃshōt* Q 255; **bremsknuppel:** *breṃsknūpəl* Q 255.

ONTSPOREN VAN DE KIPWAGEN

(monogr.)

[Wanneer met de kipwagen te snel of te bruusk werd gereden, kon hij uit de rails lopen.]

derneven gaan: *dərnevə jūə* Q 255; **uit gen schenen springen:** *ūt ən šenə špreṃə* Q 255.

SMEEROLIE

(monogr.)

[Smeerolie, gebruikt om de beweegbare delen van de kipwagen te smeren.]

smeerolig: *šmēroləx* Q 255.

SMEERVET

(monogr.)

smeervet: *šmērvet* Q 255.

SMEREN

(monogr.)

[Iets met vet of olie smeren.]

smeren: *šmearə* Q 255.

KIPWAGENS NOTEREN

(monogr.)

[Het aantal volle kipwagens die men had wegge-reden, met krijtstrepen op een balk noteren.]

aankrijten: *āknīta* Q 255.

DE KIPWAGEN UIT DE LIFTKOOI TREKKEN

(monogr.)

[De seingever trok de lege kipwagens uit de liftkooi.]

eruittrekken: *ərūttrekə* Q 255.

DE KIPWAGEN IN DE LIFTKOOI DUWEN

(monogr.)

[De seingever duwde de volle kipwagens in de liftkooi.]

erinduwen: *ərēdøjə* Q 255; **erinstoten:** *ərēštuətə* Q 255.*De schafttijd*

SCHAFTEN

(monogr.)

[De boterham opeten door houwer en sleper om bijvoorbeeld tien uur. De mijnwerkers zaten op kleine zitbanken bestaande uit twee houtblokjes en twee planken.]

botterham maken: *botəram mākə* Q 255.

BLAAR

(monogr.)

[Een blaar in de hand, veroorzaakt door bijvoorbeeld zwaar schepwerk.]

blaas: *blōs* Q 255.

HOBBELIG

(monogr.)

[Oneffen, gezegd van het gesteente. Men kon zo'n situatie moeilijk scheppen.]

knobbeltig: *knobəltəx* Q 255.

LITTEKEN

(monogr.)

[Zwarte, streepachtige tekenen in de huid. Het waren resten van vroegere, niet goed schoonge-

II.4

maakte verwondingen.]
litteken: *lintēka* Q 255.

EELTKNOBBEL

(monogr.)
[Door het harde werken ontstane eeltknobbel.]
kwert: *kweat* Q 255.

Stuten en reparaties

VLOERGAT

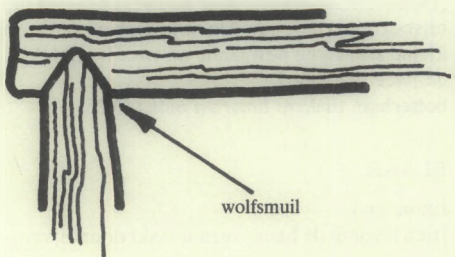
(monogr.)
[Een ondiep gat in de vloer om de stijl van een ondersteuning in te plaatsen.]
bühnelok: *bynlok* Q 255.

KLOS

(monogr.)
[Stuk hout dat bij zeer sterke druk achter of onder de stijl of achter de kap werd geslagen. De klos ving de eerste druk op en zo werden de stijl of de kap gespaard.]
kwetshout: *kwetshōt* Q 255.

BEKVORMIGE UITSNIJING

(monogr.)
[Spitse, bekvormige uitsnijding in de kap waarin de aangespitste stijl paste. Zie afb. 47.]
wolfsmuil: *wōfsmul* Q 255.

Afb. 47. een bekvormige uitsnijding

DWARSHOUT, SCHOOR

(monogr.)
[Steenbalk tussen de ondersteuning in een mijngang. Deze werd geplaatst als grote druk dit vereiste. Een dwarshout werd zowel tussen de stijlen en kappen van verscheidene ondersteuning – in de lengterichting van de mijngang – als ook tussen de stijlen van een enkele ondersteuning – dwars op de lengterichting dus – geplaatst.]

querhout: *kwērhōt* Q 255; **spreit:** *šprajts* Q 255;
spreitje: *šprajtska* Q 255.

WIT MAKEN

(monogr.)
[Een voorwerp ofwel met krijt ofwel met witkalk wit maken. Men deed dat bij die voorwerpen waaraan men zich in het donker makkelijk kon stoten en verwonden, omdat men ze niet zag. Kleine voorwerpen werden met krijt, grotere vlakken met witkalk witgemaakt.]
wit maken: *wetmāka* Q 255; **witten:** *wetā* Q 255.

AANKRIJTEN

(monogr.)
[Schoren, die soms moeilijk te zien waren, werden wit gemaakt.]
aankrijten: *āknīta* Q 255.

KRIJT

(monogr.)
[Krijt om schoren en andere hinderpalen wit te maken, zodat men ze beter kon zien.]
krijt: *knit* Q 255.

VASTWIGGEN

(monogr.)
[Een kap of een stijl met wiggen vastzetten.]
verkijlen: *varkilā* Q 255.

WIG

(monogr.)
[Wig van hout en van verschillende grootte, gebruikt bij het vast spieën van een kap of een stijl. Men plaatste zo'n wig, wanneer men bijvoorbeeld te hoog had weggeschoten.]
kij: *kil* Q 255.

DUN RONDHOUT

(monogr.)
[Een ruwe, dunne, goedkope ronde plank, vaak scheef, van eikenhout. Deze legde men bij het stuten van de mijngang achter de stijlen en boven de kappen (op een afstand van 10 tot 20 cm), opdat er geen gesteente kon doorvallen.]
spaander: *špendār* Q 255.

RIJSHOUT

(monogr.)
[Rijshout, werd gebruikt bij het stuten van een mijngang als extra ondersteuning voor het dak van de gang, wanneer dit gebarsten en brokkelig was.]
rijs: *rīs* Q 255.

DOORBREKEN

(monogr.)

[Het gesteente kon door de beschoeiingsplanken e.d. heen breken.]

doorbreken: *dōraxbreaka* Q 255.

SLECHT GESTEENTE

(monogr.)

[Slecht, bros gesteente waarop een ondersteuning nauwelijks steun vond.]

slecht gebirge: *šleat jāberajā* Q 255; **slechte steen:** *šleatā štēn* Q 255.

KLEINE HAMER

(monogr.)

[Kleine hamer om te timmeren en andere dergelijke werkzaamheden te verrichten. Dit type hamer stond ook in het mijnwerkerembleem.]

slagel: *šlējəl* Q 255.

NAGEL

(monogr.)

[Nagel in het algemeen.]

nagel: *nāgəl* Q 255.

ZAAG

(monogr.)

[De zaag, onder andere gebruikt door de houwer en de houwer in het onderhoud.]

zaag: *zēx* Q 255.

BIJL

(monogr.)

[De bijl die de houwer of de houwer in het onderhoud gebruikte.]

bijl: *biəl* Q 255.

METALEN DRAAD

(monogr.)

[Metalen draad waarmee men pijpen, stijlen e.d. vastsnoerde.]

draad: *drōt* Q 255.

KETTING

(monogr.)

[In het algemeen een ketting om iets vast te maken en te bevestigen. In het bijzonder hanteerde men een ketting om de stijlen uit de onderliggende, ontgonnen en opgevulde laag omhoog te trekken.]

ket: *ket* Q 255.

EMMER

(monogr.)

[Emmer, voor allerlei doeleinden gebruikt.]

emmer: *emər* Q 255; **tob:** *top* Q 255.

ONDERSTEUNEN VAN MIJNGANGEN

(monogr.)

[De mijngangen, schachten, hulpschachten e.d. met ondersteuning stutten.]

uitbouwen: *ūbōwə* Q 255; **bouwen:** *bōwə* Q 255;**verbouwen:** *vərbōwə* Q 255.

DUWEN, GEZEGD VAN HET GEBERGTE

(monogr.)

[Het gebergte oefende druk uit.]

duwen: men zegt – het gebergte *dōjt* Q 255.

EEN ONDERSTEUNING PLAATSEN

(monogr.)

[Het op een bepaalde manier plaatsen van een ondersteuning. Zie afb. 48.]

een bouw zetten: *ənə bōw zetə* Q 255.

STIJL

(monogr.)

[Het verticaal opgestelde steunelement links en rechts bij een ondersteuning.]

stijl: *štil* Q 255.

EEN STIJL PLAATSEN

(monogr.)

[In het algemeen een stijl plaatsen.]

een stijl zetten: *ənə štil zetə* Q 255.

VOET VAN EEN STIJL

(monogr.)

[Onderste gedeelte van een stijl.]

voet: *vōt* Q 255.

KOP VAN EEN STIJL

(monogr.)

[Het bovenste stuk van een stijl.]

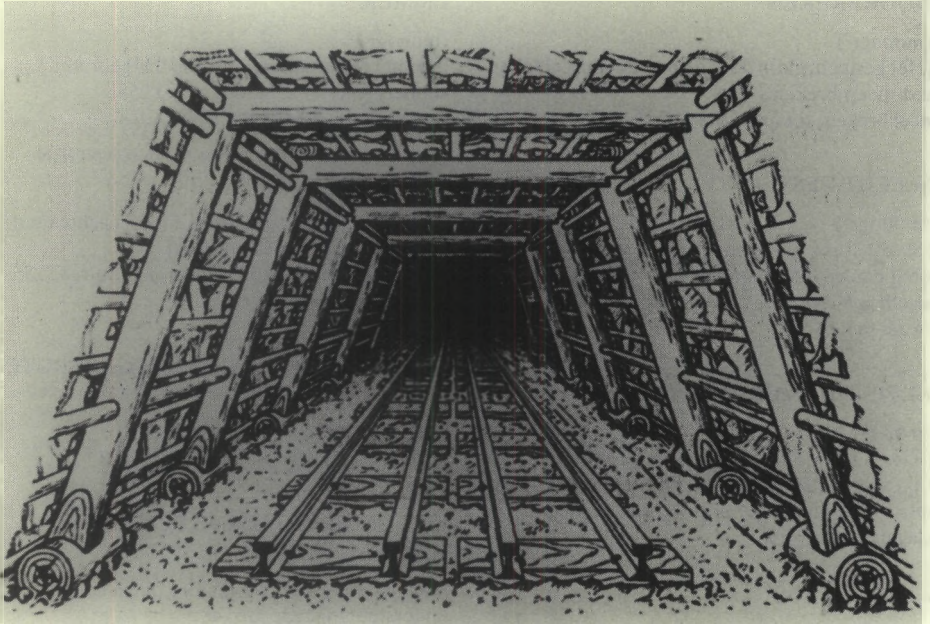
kop: *kop* Q 255.

KAP

(monogr.)

[De dwarsbalk van een ondersteuning in een mijngang of dwarsgang.]

kap: *kap* Q 255.

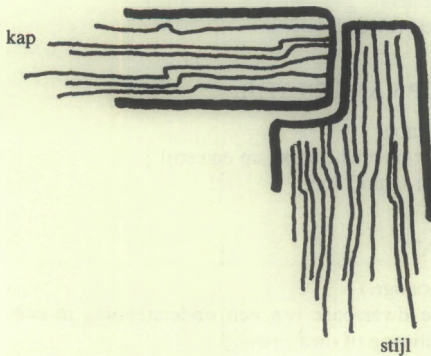
Afb. 48. ondersteuning in mijn- en dwarsgangen

EEN KAP LEGGEN

(monogr.)
 [Een kap leggen op de beide stijlen.]
een kap leggen: *an kap lejə* Q 255.

UITSPARING IN HET HOUT

(monogr.)
 [Uitsparing in het hout boven aan de stijl, waardoor de kap daar vast inpaste. Zie afb. 49.]
kring: *krəŋ* Q 255.

Afb. 49. een uitsparing in het hout

STUK HOUT

(monogr.)
 [Algemene benaming voor ieder voor een bepaald doel bewerkt stuk hout.]
hout: *hōt* Q 255.

DE STIJL OMHOOGTREKKEN

(monogr.)
 [De stijl aan een ketting uit de vloer omhoogtrekken om hem voor een tweede keer te gebruiken.]
de stijl eruitheven: *dər štīl ərūthēvə* Q 255; **de stijl eruittrekken:** *dər štīl ərūttreka* Q 255.

BETONNEREN

(monogr.)
 [Een schacht of een hulpschacht werd in plaats van gestut ook wel met een laag beton afgedekt. Het betonneren was van jongere datum dan het plaatsen van ondersteuning.]
uitbetonneren: *ūtβətonērə* Q 255.

BETON

(monogr.)
 [De beton die in recenter tijd ook bij het ondersteunen van de schacht werd gebruikt.]
beton: *βəton* Q 255.

VERSTEVIGINGSBALK

(monogr.)

[Balk ter versteviging van een schacht of een hulpschacht. Deze werd aangebracht wanneer de toestand van het gesteente dit vereiste. Vier van deze balken vormden samen een ondersteuning. Voor een schacht werd vierkant eikenhout gebruikt en voor een hulpschacht rond dennenhout.]

jok: *jox* Q 255.

BEKISTINGSPLANK

(monogr.)

[Plank, gebruikt bij het bekisten of bekleden van de schacht.]

verschalungsbred: *varšalonsbrēt* Q 255.

MET PLANKEN BEKLEDEN

(monogr.)

[Bij het bekleden van de schacht achter de verstevigingsbalken planken plaatsen, zodat men voorkwam dat afbrokkelend gesteente naar beneden viel.]

verschalen: *varšāla* Q 255.

STORING

(monogr.)

[Verschuiving in een ertslaag of in een ertsader. Ook een scheur of breuk in het gesteente of in de vloer of het dak van de mijngang.]

storing: *štōron* Q 255.

HET GEBERGTE AFKLOPPEN

(monogr.)

[Bij het stutten moest de houwer zeer voorzichtig te werk gaan. Hij klopte het gesteente in de buurt nauwkeurig af om te horen of er geen storingen waren.]

het gebirge afkloppen: *ət jaberajā āfklopā* Q 255.

IN KLEINE KORRELS NEERVALLLEN

(monogr.)

[Langzaam in kleine korrels neervallen, gezegd van gesteente. Men hoorde dan een ritselend geluid, hetgeen gevaar betekende. Wanneer men goed keek, zag men heel fijne scheurtjes in het gesteente.]

grieselen: *jrezāla* Q 255; **malen:** *māla* Q 255.

KRAKEN

(monogr.)

[Het kraken van het gesteente wanneer dat brokkelig begint te worden. Voorzichtigheid is dan

geboden.]

kraken: men zegt – *ət krakt* Q 255.

OMHOOGKOMEN

(monogr.)

[Door een instorting kon de vloer van een mijngang omhoog gedrukt worden.]

zich heven: *zex hēvā* Q 255.

INVALLEN

(monogr.)

[Een deel van een mijngang kon door vallend gesteente invallen.]

te breuk gaan: *tā brox jūā* Q 255; **invallen:** *evalā* Q 255.

INGEDRUKT ZIJN

(monogr.)

[Door de druk van het gebergte kon bijvoorbeeld de kap van een ondersteuning ineengedrukt worden.]

ingeduwd zijn: *ējādōjt zin* Q 255.

GESCHEURD ZIJN

(monogr.)

[Door de druk van het gebergte scheurde bijvoorbeeld de stijl.]

gereten zijn: *jareta zin* Q 255.

NABREKEN

(monogr.)

[Bij een breuk het loszittende gesteente wegbreken. Op deze wijze kon men het geheel repareren.]

narijten: *nōrītā* Q 255.

OPNIEUW OPENHAKKEN

(monogr.)

[Een dichtgevalven mijngang opnieuw openhakken. Dit was een taak van de houwer in het onderhoud.]

opeennieuwts ophouwen: *opanyts ophowā* Q 255.

HANGENDE VLOER

(monogr.)

[Een platform in gebruikt bij reparaties in de schacht. Men liet dit in de schacht naar beneden zakken. Op het platform bevonden zich de reparatiemiddelen.]

schwebebühne: *šwēbabyn* Q 255.

II.4

Het afdiepen

EEN NEERBRAAK AFDIEPEN

(monogr.)

[Afdiepen van een neerbraak was werk van de schachthouwer.]

een gezenk maken: ə jəzɛŋk māka Q 255.

EEN SCHACHT AFDIEPEN

(monogr.)

[Het graven van een schacht.]

zinken: zɛŋkə Q 255; **een schacht zinken:** ənə šət zɛŋkə Q 255.

DRIEPOOT

(monogr.)

[Toestel op drie poten gebruikt om grotere voorwerpen op te takelen en te laten zakken bij boringen in het mijngebied en bij het uitdiepen van nabraken. De grootte van de driepoot hing af van het doel waarvoor hij gebruikt werd. De grootste waren tot 8 m hoog. Later heeft de kraan de driepoot vervangen.]

driepoot: drɛjpuat Q 255.

LIER

(monogr.)

[De lier of haspel boven in de driepoot gebruikt bij het takelen van voorwerpen.]

haspel: haspəl Q 255.

HANDLIER

(monogr.)

[Lier die met de hand werd gedraaid.]

handhaspel: hanthaspəl Q 255.

PERSLUCHTLIER

(monogr.)

[Door perslucht aangedreven lier.]

persluchthaspel: presluəthaspəl Q 255.

ELECTRISCHE LIER

(monogr.)

[Lier die elektrisch werd aangedreven.]

electrische haspel: elektrišə haspəl Q 255.

HENNEPTOUW

(monogr.)

[Uit hennep gevlochten touw waaraan de afdiepton omlaag werd gelaten met behulp van een lier.]

hannefzeel: hanaf-zəl Q 255.

STAALDRAADKABEL

(monogr.)

[Tezamengevlochten staaldraad waaraan een afdiepton bevestigd was. Met behulp van een schachtlier kon men deze ton naar beneden laten zakken.]

draadzeel: drəŋt-zəl Q 255.

NAAR BENEDEN LATEN GAAN

(monogr.)

[Een voorwerp in de mijn laten zakken aan een kabel.]

eraflaten: ərafləŋtə Q 255.

NAAR BOVEN LATEN GAAN

(monogr.)

[Een voorwerp uit het ondergrondse deel van de mijn aan een kabel naar boven laten gaan.]

eropgaan laten: əropjūə ləŋtə Q 255.

OMHOOGTREKKEN

(monogr.)

[Een voorwerp uit de schacht aan een kabel door middel van een lier omhoogtrekken.]

erotrekken: əroptrekə Q 255.

SCHACHTTON

(monogr.)

[Ton die via een lier aan een kabel in de schacht omlaag werd gelaten of omhoog werd gehaald.]

kübel: kybəl Q 255.

VEILIGHEIDSPLATFORM

(monogr.)

[Platform van planken in de schacht. Dit diende tot bescherming van de schachthouwers tegen alle vallende gesteente, wanneer zij bezig waren met het delven van een schacht.]

schutsbühne: šotsnyn Q 255.

SCHACHTPOMP

(monogr.)

[Pomp voor het omhoogbrengen van het grondwater bij het uitdiepen.]

gezenkpomp: jəzɛŋkpomp Q 255.

Het voorbereidende werk, voordat men met de ontginning van een laag kan beginnen

VOORBEREIDEND WERK

(monogr.)

[De voorbereidende werkzaamheden voordat men met de ontginning van een ertslager kon beginnen.]

Vanuit een oude laag of vanuit een nieuw gegraven schacht dreef men een tunnel totaan de nieuwe laag. Daarop werden dan de bijgangen gehouwen, vanwaaruit men dwarsgangen in de ertsader kon drijven.]

voorrichtung: *v̆õrextõj* Q 255; **voorrichtingswerk:** *v̆õrextõjswerak* Q 255.

VOORBEREIDENDE WERKZAAMHEDEN VERRICHTEN

(monogr.)

op voorrichtung werken: *op v̆õrextõj werakā* Q 255; **voorrichtingswerk maken:** *v̆õrextõjswerak māka* Q 255.

MIJNGANG VAN DE VOORBEREIDING

(monogr.)

[Mijngang die men van een oude laag uit naar de meest nabijgelegen dreef.]

voorrichtingsstrek: *v̆õrextõjstrek* Q 255.

BOREN NAAR ERTSLAAG

(monogr.)

[Boren in het terrein om een ertslaag te zoeken of haar omvang vast te stellen.]

boren: *bõrā* Q 255; **borungen maken:** *bõronā māka* Q 255.

BOORSTANG

(monogr.)

[Stang met een soort schroefdraad aan het einde die men door draaien in de aarde boorde.]

boor: *boār* Q 255.

BORING

(monogr.)

[Boring in het terrein. Hierdoor kon men de aanwezigheid en de omvang van eventuele ertslagen vaststellen.]

borung: *bõron* Q 255.

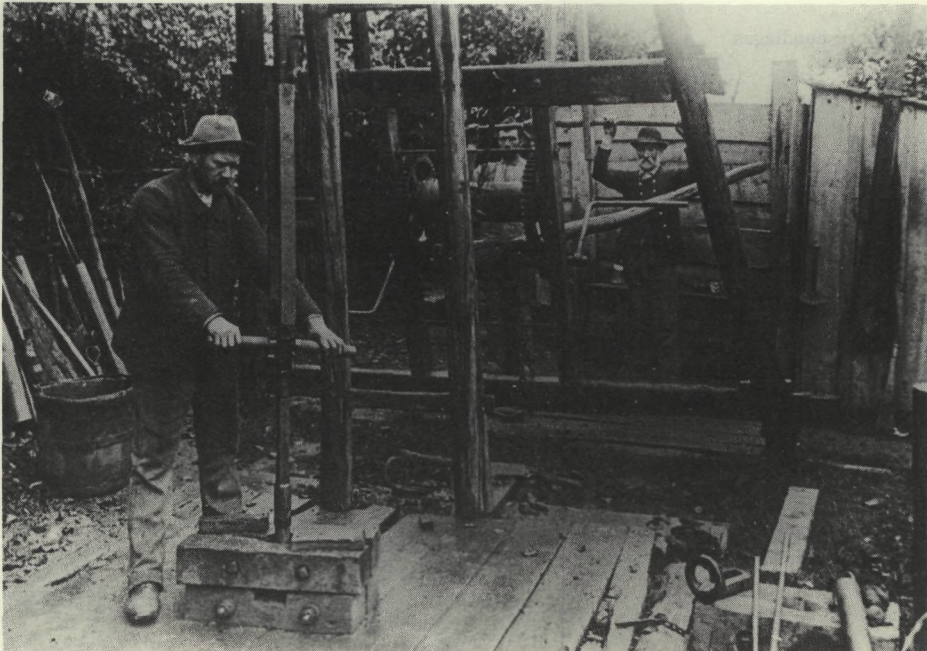
EEN ERTSLAAG VINDEN

(monogr.)

[Bij een boring in het terrein of bij de voorbereiding een ertslaag vinden.]

vinden: *veñā* Q 255; **stoten op:** *stuatā op* Q 255.

Afb. 50. bovengrondse boring naar ertslagen

II.4

ONTSLUITEN

(monogr.)

[De richting, waarin de te graven mijngangen moesten lopen, bepalen.]

uitrichten: *ütrestə* Q 255.

EEN VENTILATOR INBOUWEN

(monogr.)

[Een ventilator aan de luchtkokers bevestigen. Het voorbereidende werk was over het algemeen erg zwaar. Het gesteente was vaak zeer hard en de arbeiders kregen veel stof en kruitdamp in de longen. Om de toevoer van frisse lucht te bevorderen, bouwde men op regelmatige afstanden van elkaar ventilatoren in de luchtkokers.]

een ventilator inbouwen: *ənə vëndälätər ēbowə* Q 255.

MET DE LIFT OMHOOGGAAN

(monogr.)

[Vanuit het ondergrondse gedeelte van de mijn met de lift bovengronds gaan.]

opvaren: *opvārə* Q 255; **naar de dag varen:** *nə dər dāx vārə* Q 255.

HET OMHOOGGAAN MET DE LIFT

(monogr.)

[Het omhooggaan met de lift vanuit het ondergrondse gedeelte van de mijn.]

opvaart: *opvāt* Q 255.

Sociale verhoudingen

VRIJE DAG

(monogr.)

[Iedere arbeider had een paar verlofdagen of vrije dagen in het jaar.]

vrije dag: *vriə dāx* Q 255; **urlaubsdag:** *ürlöpsdāx* Q 255; **een dag urlaub:** *ənə dāx ürlöp* Q 255.

FEESTDAG

(monogr.)

[Een feestdag betekende een vrije dag.]

vierdag: *viridāx* Q 255; **feestdag:** *festdāx* Q 255.

BETAALDAG

(monogr.)

[De dag waarop de lonen werden uitbetaald.]

gelddag: *jeldāx* Q 255.

KROEG, CAFÉ

(monogr.)

[In de buurt van de mijn waren verschillende café's die erop ingesteld waren dat de mijnwerkers op o.a. betaaldagen het geld voor een gedeelte aan drank besteedden.]

kneip: *knajp* Q 255; **wirtschaft:** *wiətsaft* Q 255.

ONGUNSTIG BEKEND STAAND CAFÉ

(monogr.)

[Kleine en ongezellige kroeg waar men alleen kwam om te „zuipen“.]

pinake: *pinak* Q 255.

HET WERK VERZUIMEN

(monogr.)

[Het werk verzuimen bijvoorbeeld door een kater na het drinken.]

bommelen: *bomalə* Q 255.

VERZUIMDE DIENST

(monogr.)

[Een verzuimde dienst, bijvoorbeeld vanwege een kater.]

bommelschicht: *boməlsix* Q 255.

EEN ONGELUK KRIJGEN

(monogr.)

[Het werk in de mijn was gevaarlijk. Makkelijk kon men zich verwonden maar ook kon men een zwaar ongeluk krijgen of zelfs verongelukken.]

een malheur krijgen: *a maløt kri-jə* Q 255; **een ongeluk krijgen:** *ə onjeløk krija* Q 255; **verongelukken:** *vəronjələkə* Q 255.

ZICH VERWONDEN

(monogr.)

[Makkelijk kon men zich bij het werk in de mijn verwonden.]

zich wee doen: *zex wiə duə* Q 255.

ONGEVALLENKAS

(monogr.)

[Fonds waaruit de mijnwerker na een ongeval een uitkering kreeg.]

unfallskas: *unvalskas* Q 255.

ZIEKENFONDSKAS

(monogr.)

[Fonds waaruit de mijnwerker bij ziekte een bezoldiging kreeg.]

krankenkas: *kranjekas* Q 255.

ZIEKENGELD

(monogr.)

[Geld dat het ziekenfonds aan een mijnwerker uitbetaalde, die door ziekte arbeidsongeschikt was geworden.]

krankengeld: *kraŋkəjelt* Q 255.

ZIEKENGELD ONTVANGEN

(monogr.)

[Wanneer een mijnwerker arbeidsongeschikt was geworden, kreeg hij ziekingeld.]

krankengeld trekken: *kraŋkəjelt treka* Q 255.

BEGRAFENISFONDS

(monogr.)

[Fonds waaruit de weduwe van een gestorven mijnwerker een uitkering kreeg.]

stervenkas: *šterəvəkas* Q 255.

VERKOOPMAGAZIJN

(monogr.)

[Magazijn waar de mijnmaatschappij aan de mijnwerkers voor lage prijzen allerhande spullen verkocht.]

magazijn van de gesellschaft: *majazij van da jazelsaft* Q 255.

HOUTBLOKJE

(monogr.)

[Een blokje hout van ongeveer 15 cm dat men in de winter voor de kachel mocht meenemen.]

klots: *kløts* Q 255.

KNOEST IN HET HOUT

(monogr.)

[De mijnwerker nam het liefst een houtblok mee naar huis waarin geen knoest zat. De knoest was het gevolg van een tak die daar vroeger gezeten had.]

aast: *øʂ* Q 255.

SCHUTTERIJ

(monogr.)

[De schuttersvereniging die door de mijnmaatschappij was opgericht voor de mijnwerkers.]

schutseverein: *šøtsəvərajn* Q 255.

SCHUTTERSLOKAAL

(monogr.)

[Trefpunt van de leden van de schutterij.]

schutselokaal: *šøtsəlokāl* Q 255.

SCHIETTERREIN

(monogr.)

[Plaats waar de schutters de schietwedstrijden hielden. Een terrein dat door de mijnmaatschappij ter beschikking was gesteld.]

schietstand: *šīəštiant* Q 255.

MIJNHARMONIE

(monogr.)

[Muziekgezelschap van de mijn.]

bergwerkskapel: *bəʀəxwəʀəkskapəl* Q 255.

MIJNWERKERSVERENIGING

(monogr.)

[De mijnwerkersvereniging St. Leonard.]

bergmansverein: *bəʀəxmansvərajn* Q 255.

MIJNWERKERSBAL

(monogr.)

[Op de avond van St. Leonard werd een groot mijnwerkersbal gehouden waar iedereen kwam. St. Leonard was de patroonheilige van de mijnwerkersvereniging.]

bergmansbal: *bəʀəxmansbal* Q 255.

Mijnwerkers onder elkaar

BIJNAAM

(monogr.)

[Al heel snel kreeg de mijnwerker een bijnaam op grond van een woord dat hij telkens gebruikte of een lichaams- of een karaktereigenschap.]

nanaam: *nənām* Q 255.

TREUZELAAR

(monogr.)

[De treuzelaar die alleen op zijn eigen voordeel was bedacht. Spottende benaming.]

spitsboef: *špeʀsbøf* Q 255.

VLEIER OF BETWETER

(monogr.)

[Iemand die vleide bij een superieur en het steeds beter wist.]

mouwenwrijver: *mowəvrīvər* Q 255; **klugschijter:** *klūxšīsər* Q 255.

AARTSLUIAARD

[Spottende benaming.]

aartsvuilik: *əʀtsvuləx* Q 255; **vuilik:** *vuləx* Q 255.

II.4

NIETSNUT

(monogr.)

[Spottende benaming.]

dogeniks: *dōgāneks* Q 255.

EEN WAARDELOOS KARAKTER HEBBEN

(monogr.)

niks goeds in gen lijf hebben: *neks jutās eja lif hān*
Q 255.

EIGENWIJZE ARBEIDER

(monogr.)

[Iemand op wie men niet kon vertrouwen; een
eigenwijze die niet naar de aanwijzingen van een
ander werkte.]

een mens zonder verlaat: *anā menš zondār vārlōt*
Q 255.

IEMAND BELASTEREN

(monogr.)

[Bij de arbeiders waren er die probeerden an-
dere werkers te belasteren tegenover superieu-
ren.]

aanschijten: *āšīsā* Q 255.

IEMAND OPRUIEN

(monogr.)

opsteukelen: *opštōakalā* Q 255.

TE WEINIG WERK VERRICHTEN

(monogr.)

[Zo weinig werk doen of zo slecht dat de vol-
gende dienst daardoor veel extra werk te doen
kreeg.]

op anderlui's knoken leven: *op anderlys knōāk*
lēvā Q 255.

TURFSTEKER

A

aak 55
aaneen vast komen zitten 35
aaneengekrepte baggerd 35
aanleggen 51
aanmaakturf 6, 24
aanslag 51
aansnijden, bankje ~ 20
aanstampen van de baggerd 35
aanstoken, eens ~ 1
aantreden 35
aantreder 35
aarden kannetje 37
aardschup 43
achterkuil 46
achterste hekken 31
achterste schot 34
afbonken 11, 18
afbonkschup 13
afkorten 20
aflopen 25
afmeten 20
afpalen 59
afrijden 29
afschrijven 35
afschroden 20
afsnijden, veld ~ 59
afsteken 24
afsteken, bolle turf ~ 18
afstoten 29
afvaren 29
afzetten 29
afzetten, met rissen ~ 43
afzetten, met russen ~ 43
afzetten, met zoden ~ 43
afzetten, zoden ~ 11
aken laden 55
aketrekker 55
aks 13
ameren, de ~ 7
arm, linkse ~ 41
arm, rechtse ~ 41
arme grond 4
assen 7

B

baak 43
baantjes 24
baas 37, 38
bagger 33
baggerbad 33
baggerbats 34
baggerbeugel 34, 43
baggerbrij 33

baggerd 33
baggerd hakken 34
baggerd in ruitjes snijden 35
baggerd kneden 35
baggerd kortmaken 34
baggerd maken 33
baggerd omtrekken 36
baggerd opdoen 36
baggerd opstoten 33
baggerd schrijven 35
baggerd snijden 35
baggerd trappen 35
baggerd treden 35
baggerd van de grond doen 36
baggerd, aaneengekrepte ~ 35
baggerd, aanstampen van de ~ 35
baggerd, dichtgedreven ~ 35
baggerdkluiten 33
baggerdslijk 33
baggeren 33, 43
baggeren, dam ~ 43
baggerhak 14, 34
baggerplankjes 35
baggerring 43
baggersboks 31
baggerschuit 34
baggerschup 34
baggerskuil 33
baggerslijk 33
baggertrappers 35
bak 34, 55
bakwagen 47
balken, ijzeren ~ 57
band 4, 18
band, vuile ~ 4
banen 24, 35
bank 20
bank korten 20
bank laten zitten 24
bank maken 20
banken laten zitten 24
banken snijden 20
banket 45
bankje 20
bankje aansnijden 20
bankje(s) maken 20
bankje(s), in ~ graven 44
barrevoets 33
barst 44
bats 46
bats, houteren ~ 34
batsje 46
bed 35, 47
bedjes, op ~ slaan 47
beekje 25
beemd 4, 18
bek 45
bek, ijzeren ~ 45
bek, stalen ~ 45
beken 25

berg 4
berief, steken voor eigen ~ 1
berm 18
berrie 31
beuren, putgeld ~ 38
bezemhei 10
bijkruier 55
binden, stuik ~ 50
blaak 39
blad 13
blad, metalen ~ 13
blauwe turf 39
bocht 10
boegendekoek 37
boekenskoek 37
boel, klare ~ maken 11
boerenkuil 39
boerenpeel 1
bogenskoek 37
bokhei 10
bokken 56
boks, bombazijnen ~ 1, 37
boks, turksleren ~ 37
bol ven 10
bolle 6
bolle spa 13
bolle turf 4, 6, 38
bolle turf afsteken 18
bolle vale 38
bollespade 18, 24
bolster 6
bombazijnen boks 1, 37
bonk 44
bonk, grote ~ 40
bonk, kleine ~ 40
bonk, vaal ~ 57
bonken 11, 24, 42
bonken, grote ~ uitsmakken 11
bonken, in ~ steken 24
bonken, in de kuil ~ 18
bonken, over de kop ~ 46
bonkgevroot 10
bonkje 44
bonkschup 13, 46
bonksel 6, 7, 10, 18, 38
boom 13
boomaarde 10
boor 40
boord 33
boord doorsteken 24
boord laten zitten 24
boren 40
bos 4
bosgrond 4
boterhammentrommel 37
botterhammen 37
botterhams 37
bouwklaar 34
bouwlaag 6
bovenkruk 13

bovenlast 55
bovenlast laden 55
bovenpeel 58
bovenste handhaaf 11
bovenste handvat 11
bovenste knab 11
bovenste knak 11
bovenste kruk 13
bovenveen 4, 6, 38
braak 4
braakgrond 4
braakland 4
braakliggende grond 4
braakveld 4
brand 4
brandstof, voor eigen ~ steken 1
bras 33
bredje 31
broek 4, 16
broekdeel 4
broeken 4
broekgrond 4, 18
broekland 4
brokkelen 7, 24, 44
brokken 7, 24
brug, vaste ~ 57
brugdek 57
bult 28, 53
bult, in een ~ zetten 28
bult, kop van de ~ 53
bulten 14, 21
bulten hakken 14
bulten, in ~ staan 54
bulten, in ~ zetten 54
bultenschip 14
bultje 53
bunt 4
burries 49
busseltje smelen 1

D

dagwerk 47
dam 43
dam baggeren 43
dam laten zitten 24
dam uitbaggeren 43
dargturf 7
deel 58
deeltje 58
dek 57
denschoep 34
derrieturf 39
derrievan 39
derring 33
deurnese pluiten 37
dichtgedreven baggerd 35
dichtleggen, ring ~ 52
diep, te ~ graven 22

94

dijk 57
dijken 24
dijken laten zitten 24
dik, zo ~ moer eropzitten 9
dikkonten 38, 44
ding, ruw ~ 4
ding, wild ~ 4
directeur 37
dobbele ring 52
dobbele waterman 52
dobbele waterman zetten 52
dobbeling 52
dobbeling maken 52
dobbeling zetten 52
doorbreken 22
doorringen 50
doorstuiken 50
dophei 10
dopheide 10
drain 25
draineergrubben 25
dries 4
dries, stuk ~ 4
drietop 14
drift 4
drift, levendige ~ 18
drijfzand 4
drinkenskruik 37
drinkenstuit 37
drinkenstuitje 1
drogen 27
droogveldje 49
dwarsturf 51

E

eens aanstoken 1
eens vijf vatten, er ~ 1
eigen, steken voor ~ berief 1
eigen, steken voor ~ gerief 1
eigen, voor ~ brandstof steken 1
eigen, voor ~ gerief steken 1
elevator 58
elke klem verspringen 43
emmers, houteren ~ 35
enkele waterman 52
enkele waterman zetten 52
erdoor moeten kunnen van de
wind 55
erf 6
eropzitten, zo dik moer ~ 9
etensmijtje 37

F

fabrieksturf 38, 44

G

gaan, met de knapzak ~ 39
gaan, met de knik ~ 39
gaan, naar de moest ~ 39
gaan, naar de peel ~ 39
gaard 43
gang 4
garf 29
gebroeks 18
gehangen 34
gelijkstrijken 35
gemaakt, ongelijk ~ ven 4
gemeentedeel 59
gemul 10, 18
gemul, pak ~ 58
gereedschap 10
gereedschap inleveren 38
gerief 10
gerief, steken voor eigen ~ 1
gerief, voor eigen ~ steken 1
gescheid 59
getuig 10
geven, maat ~ 20
gevreed 59
gleuf 59
glibber 33
goed, op ~ oog 21
goor 4
goten 25
graaf 25
gracht 25
gracht, hoge 4
graven 25, 40, 43
graven het hoog op 46
graven naar het hoog 46
graven naar het laag 47
graven, grebben ~ 41
graven, grepje ~ 46
graven, greppes ~ 46
graven, greppels ~ 41
graven, het laag in ~ 47
graven, hoog ~ 46
graven, in bankje(s) ~ 44
graven, in de klinken ~ 47
graven, klink ~ 46
graven, laag ~ 47
graven, met de tanden ~ 43
graven, naar het hoog ~ 46
graven, schuin ~ 43
graven, splitting ~ 43
graven, te diep ~ 22
graven, vaartjes ~ 42
graven, vale ~ 57
graven, wijken ~ 42
graven, zwarte ~ 44
graver 37
gravers, linkse ~ 45
gravers, rechtse ~ 45
graverskruigen 49

graverstuig 10
greb 25
grebben 41
grebben graven 41
grebben maken 46
greep, linker ~ 13
greep, rechter ~ 13
grep 25, 46, 59
grepje 46
grepje graven 46
grepjes graven 46
greppel 25
greppelen 25
greppels 25, 41
greppels graven 41
groezepoel 10
grond, arme ~ 4
grond, baggerd van de ~ doen 36
grond, braakliggende ~ 4
grond, hemelvluchtige ~ 4
grond, levendige ~ 18
grond, moerassige ~ 1
grond, ongebroken ~ 4
grond, onontgonnen ~ 4
grond, ontveende ~ 4
grond, ruwe ~ 4
grond, stuk wilde ~ 4
grond, uitgeturfde ~ 4
grond, wilde ~ 4
grond, woeste ~ 4
grond, wrakke ~ 4
grondwater 21
grote bonk 40
grote bonken uitsmakken 11
grote hoop 27
grote roe 47
grote schrank 27
grote schranken 27
grote schranken zetten 28
grote stok 47
grote, een ~ hoop turf zetten 28
grote, in een ~ schrank zetten 28
grove hei 10
grove pijperd 39
grub 25

H

haak 34, 43
haakschup 43
haardbrand 44
hak 13, 14, 34
haken 43
hakkers 41
hakkebijter 49
hakken 34
hakken, baggerd ~ 34
hakken, bulten ~ 14
hakzeisen 11

half vlot 57
halfroe 47
handhaaf 11, 13
handhaaf, bovenste ~ 11
handhaaf, onderste ~ 13
handvat 11, 13
handvat, bovenste ~ 11
handvat, onderste ~ 13
harde turf 7
haren 6, 14
haver en stro 39
haver- en stropijperd 39
haverstro 39
hazeoor 14, 16, 24
heemwaarts varen 29
hei 4, 10
hei 58
hei houwen 11
hei maaien 11
hei snijden 11
hei, grove ~ 10
hei, rauwe ~ 10
hei, tamme ~ 10
hei, wilde ~ 10
heidezicht 11, 13
heidezichtesnaar 13
heidezichtesnade 13
heigaffel 14
heigronde 4
heihak 14
heihorst 9
heikoens 11, 13
heiland 4
heilappen 58
heilappen verpachten 59
heilig, op het ~ oog 21
heiplakken 58
heiris 10
heistrouwsel 10
heiturf 39
heizeis 11
heizeisen 11, 13
heizeisie 11, 14
heizicht 11, 13
heizichtesnade 13
hekken 31
hekken, achterste ~ 31
hemelvluchtige grond 4
henkelman 37
heuveldelletje 18
heuvelen 4
heuvelenturf 18
heuvelturf 18
heuvelturf steken 18
hof 4
hoge gracht 4
hoofd 49
hoofdraai 40
hoofdvaart 41
hoofdvaartje 40, 41

hoofdwaterlossing 40
hoofdwegen 24
hoofdwijk 40
hoog graven 46
hoog, graven het ~ op 46
hoog, graven naar het ~ 46
hoog, naar het ~ graven 46
hoogseis 31
hoogveen 4
hoop 27
hoop kluiten zetten 28
hoop, een grote ~ turf zetten 28
hoop, grote ~ 27
hopen, in ~ zetten 54
hortje 31
hout 45, 57
houteren bats 34
houteren emmers 35
houtstob 10
houtwerk 45
houwen, hei ~ 11
houwer 11
huis 13
huist 13
humus 6
humusand 6
hut 1

I

ijzeren balken 57
ijzeren bek 45
indrogen 58
ineengedroogd zijn 36
inklinken 36
inkuilen 21
inleggen 51
inleveren, gereedschap ~ 38
inzetten 51

K

kanaal 56
kanaal, vast ~ 41
kanaaldijk 57
kanaaltjes 25
kannetje, aarden ~ 37
kant, losse ~ laten zitten 24
kant, rechte ~ 41
kant, vaste ~ 44
kar 31
karbak 34
karbak, volschieten van de ~ 33
karleiders 31
karvol 36
karzetten 46
karzetter 46
keet 33, 38

- keetje 1
 keetmeiden 38
 kegel 27, 36
 kegels, op ~ zetten 27
 kiel 33
 kipkar, korte ~ 34
 klaarmaken 24
 klamp 52
 klamp tegenzetten 52
 klampen zetten 52
 klampen, in ~ zetten 52
 klampje 52
 klampjes, in ~ zetten 52
 klare boel maken 11
 klarigheid maken 11
 klatserd 36
 klatserd maken 37
 klein maken 34
 kleine bonk 40
 kleine stok 47
 klem 44
 klem, elke ~ verspringen 43
 klemmen laten zitten 45
 klemmen, het ~ naschieten 46
 klepbrug 57
 kleppen 57
 klerk 58
 klink 44, 46
 klink graven 46
 klinken, in de ~ graven 47
 klompepinen 49
 klootskuil 39
 klootspade 24
 klot 18
 klotbijn 13
 klotkuil 39
 klotsnijstaak 36
 klotwagen 49
 kluit 6
 kluiten 4, 7, 18, 38
 kluiten steken 1, 18
 kluiten vuisten 46
 kluiten, hoop ~ zetten 28
 kluitenkuil 9
 kluitenmoer 38
 kluitenschop 31
 kluitenschup 24
 kluitenspade 24
 kluitjes 38
 knab 11, 13
 knab, bovenste ~ 11
 knab, onderste ~ 13
 knak 13
 knak, bovenste ~ 11
 knak, onderste ~ 13
 knakken 11
 knapperd 7
 knapperd, lochte ~ 7
 knapzak 37
 knapzak, met de ~ gaan 39
- kneden, baggerd ~ 35
 knik 37
 knik, met de ~ gaan 39
 knip 38
 kof 6
 kom 42
 komen, aaneen vast ~ zitten 35
 kop 49
 kop van de bult 53
 kop, de ~ opgooien 53
 kop, op de ~ steken 14
 kop, over de ~ bonken 46
 koplaag 51
 koppen 44
 kopturf 51
 korte kipkar 34
 korte kruk 13
 korte pijperd 39
 korten 20
 korten 44
 korten, bank ~ 20
 kortijzer 22
 kortmaken, baggerd ~ 34
 kot 25
 kraag 16
 kraam, vuile ~ 18
 krimpen 28, 36
 kruien 29, 48
 kruien, omlaag ~ 47
 kruier 47, 55
 kruigen 31
 kruikar 31
 kruikar laden 48
 kruikarburries 49
 kruikarrad 49
 kruiklomp 49
 kruipaden 24
 kruiplanken 49
 kruis 41
 kruistijlen 36
 kruistijlen, in ~ zetten 36
 kruiwagen 31
 kruk 13, 14
 kruk, bovenste ~ 13
 kruk, korte 13
 kruk, onderste ~ 13
 krukken 11
 kuil 9, 10, 18, 39
 kuil, in de ~ bonken 18
 kuil, in de ~ steken 24
 kuil, oude ~ 9
 kuilekop 20
 kuilenbroek 18
 kwacht 18, 39
 kwaken 39
 kwelm 18
 kwezelsharen 6
- L**
 laadploeg 55
 laag 53
 laag graven 47
 laag, graven naar het ~ 47
 laag, het ~ in graven 47
 laden, aken ~ 55
 laden, bovenlast ~ 55
 laden, kruikar ~ 48
 laden, schip ~ 55
 laden, spilwagen ~ 48
 laden, wagen ~ 48
 lagen 56
 lagers 55
 laphak 11, 14
 laphei maaien 11
 lappenhak 14
 lappenhouwer 14
 lappenkloeter 11
 lapzeis 11
 lapzeisen 11
 last 55
 latten 49
 leeg veen 4
 leeg ven 4
 leegschuppen 33
 leger 47
 legeren 47
 legertouw 47
 leiers 31
 lepelboor 40
 leren woep 18, 39
 levendige drift 18
 levendige grond 18
 lichte put 47
 lichte turf 18
 ligger 47
 liggeren 47
 ligveld 33
 lijndrijver 55
 lijnijzer 13, 22, 45
 linieijzer 22
 linker greep 13
 linkse arm 41
 linkse gravers 45
 locht 55
 locht in de ring zitten 55
 lochte knapperd 7
 lochter 55
 loeg 53
 loegen 54, 56
 loegers 55
 lok 6
 loklagen 6
 lokturf 6, 39, 44
 loop 25
 loopbrug 57
 loopjes 25
 los 7

los schot 34
los, op de ~ 4
losbreken 22
losse kant laten zitten 24
losse pijperd 39
losse turfgrond 6

M

maaïen, hei ~ 11
maaïen, laphei ~ 11
maaïen, strouwsel ~ 11
maat 20
maat geven 20
maken, baggerd ~ 33
maken, bank ~ 20
maken, bankje(s) 20
maken, dobbelring ~ 52
maken, grebben ~ 46
maken, klare boel ~ 11
maken, klarigheid ~ 11
maken, klatserd ~ 37
maken, klein ~ 34
maken, ring ~ 50
maken, rits 59
maken, sleufjes ~ 46
maken, waterpas ~ van de wijk 42
malm 10
mand 31
meel 10
meers 4
melm 10
meppen 37
mes 13
mestkar 34
metalen blad 13
middenkruk 13
mijt 28
modderbazen 40
modderschup 13
moer 1, 6, 16, 33
moer, omgeschoten ~ 7
moer, stuk ~ 1
moer, vaal ~ 6
moer, weggebonkt ~ 7
moer, zo dik ~ eropzitten 9
moerachtig 9
moeras 1, 16
moerasgrond 1, 16
moerassige grond 1
moerbanen 24
moerbroek 4
moergrond 1, 6
moerhoek 1
moerschup 22
moerspade 22
molm 10
moost, naar de ~ gaan 39
mos 4

mosturf 6
mul 10, 18, 44

N

naschieten, het klemmen ~ 46
natte turf 7
natte ven 18
neerschieten van de vale 58
netring 34, 43
netring, trekken met de ~ 33
nieuwe put 41
notaris 58
nummer 59

O

oliekonten 37
oliemeppen 37
olievotten 37
olm 10
omdraaien, stro ~ 29
omgeschoten moer 7
omhoogkomen van het water 21
omhoogkruien, het ~ van de turf 46
omlaag kruien 47
omrijen 27
omringen 52
omstuiken 50
omtrekken, baggerd ~ 36
omzetten 27
onderbaas 38
ondergrond 6, 58
onderholen 21
onderste handhaaf 13
onderste handvat 13
onderste knob 13
onderste knak 13
onderste kruk 13
ongebroken grond 4
ongelijk gemaakt ven 4
ongeturfde wei 4
onlanden 18
onontgonnen grond 4
ontginnen van veengrond 7, 33
ontginnen, veengrond ~ 7
ontginning van veengrond 33
ontveende grond 4
oog, op goed ~ 21
oog, op het ~ 21
oog, op het ~ af 21
oog, op het heilig ~ 21
op goed oog 21
op het heilig oog 21
op het oog 21
op het oog af 21
opbortelen 21
opborteling 21

opbreken 36, 50
opbreken van het slag 50
opdoen, baggerd ~ 36
opdoen, uit het slag ~ 50
opgooien, de kop ~ 53
ophaalbrug 57
opgegelen 36
opkoken 21
opkruier 55
oplegger 45
opschot 45
opslaan 47
opstoten, baggerd ~ 33
opstuiken 27, 50
opzetten 36
oren 16
oude kuil 9
oudewijvenhaar 6
overgraven peel 4
overjarige turf 24
overkruien 49
oversteken peel 7

P

paaltjes 43
paardenweg 57
paardsweg 57
pachten 59
pachten, plak ~ 59
pachten, put ~ 59
pachten, veldje ~ 59
pak gemul 58
pakjesturf 58
pakken 58
peel 4, 18, 58
peel, in de ~ werken 40
peel, naar de ~ gaan 39
peel, overgraven ~ 4
peel, oversteken ~ 7
peel, uit zijn van de ~ 9
peel, vaste ~ 4
peelaks 13
peelbanen 24
peelbazen 38
peelboor 40
peeldeel 9
peeldeeltje 9
peeldeeltje(s) verpachten 59
peelgat 39
peelgater 39
peelgerei 10
peelgrond 4
peelhaas 37
peelhei 10
peelhout 38
peelhut 1
peelklompen 49
peelkruiker 31

peelkuil 9, 39
peelkuilen 4, 39
peelloop 25
peellossing 25
peelmandje 37
peelmos 1
peelpuisten 38
peelskanaaltje 56
peelspade 22
peeltje 10
peelveld 4, 9
peelveldje 9
peelvennen 39
peelwagen 49
peelwater 21
peelwroeter 37
peilen 40
pekkerd 7
pelen 1
perceel hei 4
percelen verpachten 59
persen 58
persturf 57
pijperd 7, 24, 39, 44
pijperd, grove ~ 39
pijperd, korte ~ 39
pijperd, losse ~ 39
pijpeschoft 1
pijpeschoftje 1
pijpesmeel 1
pijpeveger 1
pilaren 57
plaggenhak 14
plak 9
plak pachten 59
plakkerd 24, 39
plankerd 57
plankjesturf 39, 57
plat stuk 42
pletsen 35
ploeg 38, 55
ploegbaas 38
pluis 6
pluisturf 6, 39
pluiten, deurnese ~ 37
poel 18
poeltje 10
poepen 37
pontbrug 57
post 48
prikken, turf ~ 46, 48
pruiken 6
puisten 38
put 9, 39, 41, 44
put pachten 59
put, lichte ~ 47
put, nieuwe ~ 41
put, zware ~ 46
putgeld 38

putgeld beuren 38
putturf 18

R

raai 41
rabatjes 25
rad 49
rails 57
rauwe hei 10
rauwe turf 39
recht stuk 41
rechte kant 41
rechter greep 13
rechtse arm 41
rechtse gravers 45
reenvoor 4
richter 56
richtpaaltjes 43
riek 46
rijen, in ~ zetten 27
rim 53
rimmen 54
ring 50, 51, 54
ring dichtleggen 52
ring maken 50
ring turf 54
ring, dobbele ~ 52
ring, locht in de ~ zitten 55
ring, op ~ zetten 28
ring, op de ~ werken 50
ring, op de ~ werken 51
ring, turf op de ~ werken 50
ringen, op ~ zetten 50
ris 10
risbijl 13
risschup 14
rissen, met ~ afzetten 43
rits maken 59
ritsjes 59
roe, grote ~ 47
roede 43
roede 58
rommel 10, 24
rosdoek 31
ruim 10
ruiters 51
ruitjes, baggerd in ~ snijden 35
rus 6
rusbijl 13
rusgrond 4, 14
rushak 14
russchop 31
russen 6
russen, met ~ afzetten 43
russenhak 14
russenhut 38
rusteker 14
ruw ding 4

ruwe grond 4

S

schabbenschup 14
schabberten 10
schabberten steken 14
schabbertengrond 4
schabbertenschup 14
schabbertenvlik 14
schaverd 6, 38
schavertenschoep 14
scheepskruier 55
scheerturf 51
scherp staan 49
scherp zijn 49
scherp, te ~ naar het zand steken
scherpe turf 6, 39
scheur 44
schilturf 18
schip laden 55
schippersloeg 56
schoep 13, 34
schoften 1
schofttijd 1
schop 31
schot 34
schot, achterste ~ 34
schot, los ~ 34
schot, voorste ~ 34
schotel 13
schragen 56
schrank 27
schrank, grote ~ 27
schrank, in een grote ~ zetten 28
schranken 27, 36
schranken, grote ~ 27
schranken, grote ~ zetten 28
schranken, in ~ zetten 27, 36
schrankje 27, 36
schrijfgeerde 36
schrijfstek 36
schrijven, baggerd ~ 35
schrijver 58
schuilhut 1
schuilplaats 33
schuin graven 43
schuit 13, 34
schuitgang 34
schuitje 34
schup 34, 36
schuplepel 35
schuppesteel 14
schurgen 48
slaan van de turf 47
slaan, in de slag ~ 47
slaan, op bedjes ~ 47
slag 47
slag, in ~ zetten 47

slag, in de ~ slaan 47
slag, opbreken van het ~ 50
slag, uit het ~ opdoen 50
slagers 13
slagkar 34
slak 25
slakje 25
slakken 45
slechten 18, 35, 46
slechter 43
sleuf 25
sleufje 46
sleufjes maken 46
sleupjes 59
slond 18
slondetjes 25
sloot 25
slootje 25
sloten vegen 41
slotevengers 40
sluif 13
sluitpin 34
sluizen 25
smeerklot 24
smelen 1
smelen, busseltje ~ 1
smelenkoppen 18
smoezel 39
smoezen 6, 39, 44
smoken 24
snaar 13
snade 13
snee 35
snij-ijzer 22
snijden, baggerd 35
snijden, baggerd in ruitjes ~ 35
snijden, banken ~ 20
snijden, hei ~ 11
snijden, turf ~ 20
snijden, voerhei ~ 11
snuif 10
sorteren, zwarte ~ 44
spa 18
spa(de) 22
spa, bolle ~ 13
spaaen, vlinken ~ 14
spade 13, 18, 36
spekkoek 37
spieker 43
spillen 49
spilwagen 49, 56
spilwagen laden 48
spilwagen vullen 48
splitting 41, 42
splitting graven 43
splittingsturf 41
sporen 49
sprei 35
sprong 21
staan, in bulten ~ 54

staan, in de zwarte ~ 44
staan, in vimmen ~ 54
staan, scherp ~ 49
staanders 54
stalen bek 45
stamper 35
steekkuil 39
steekschup 24, 46
steel 13, 14, 43
steken voor eigen berief 1
steken voor eigen gerief 1
steken, heuvelturf ~ 18
steken, in bonken ~ 24
steken, in de kuil ~ 24
steken, kluiten ~ 1, 18
steken, op de kop ~ 14
steken, schabberten ~ 14
steken, te scherp naar het zand ~ 22
steken, tus ~ 18
steken, tussen ~ 18
steken, vlikken ~ 14
steken, vlinken ~ 14
steken, voor eigen brandstof ~ 1
steken, voor eigen gerief ~ 1
stekhei 10
stiepel 20
stiepelen 20
stikken 44
stikker 22, 45
stikkersteel 45
stikkerstek 45
stikkerstok 45
stok 24, 47
stok, grote ~ 47
stok, kleine ~ 47
stouwen 55
stouwers 55
stralen 49
stro omdraaien 29
stro, haver en ~ 39
strontnatte turf 7
strooiselhak 14
strook 44
strook, vale ~ 44
stropijperd, haver- en ~ 39
strouwsel 4, 10
strouwsel maaien 11
struweel 4
stuik 50
stuik binden 50
stuiken 50
stuiken, op ~ zetten 27
stuit 51
stuk dries 4
stuk hei 4
stuk moer 1
stuk wilde grond 4
stuk wildernis 4
stuk, plat ~ 42
stuk, recht ~ 41

stuk, wild ~ 4
stuk, woest ~ 4
stukken 7, 44
stukker 44

T

talud 25, 42
taludkant 42
taluten laten zitten 45
tamme hei 10
tanden, met de ~ graven 43
tegenkruien 48
tegenkruiers 48
tegenzetten, klamp ~ 52
terugschieten 11
teugelman 55
teugelweg 57
thuisliggers 37
tijn 27
tijlen, in ~ zetten 36
tijltje 27
tijltjes, in ~ zetten 27, 36
tjalkje 55
toelaag 51
toeleggen 52
toothei 10
trappen 57
trappen, baggerd ~ 35
trapsgewijze 43
treden, baggerd ~ 35
trekken met de netring 33
tripklompen 35
tuit 37
tuitje 1
turf 4, 6, 58
turf op de ring werken 50
turf op zand laten zitten 45
turf prikken 46, 48
turf snijden 20
turf uitdoen 29, 48
turf verwerken 27
turf, blauwe ~ 39
turf, bolle ~ 4, 6, 38
turf, bolle ~ afsteken 18
turf, een grote hoop ~ zetten 28
turf, harde ~ 7
turf, het omhoogkruien van de ~ 46
turf, lichte ~ 18
turf, natte ~ 7
turf, overjarige ~ 24
turf, rauwe ~ 39
turf, ring ~ 54
turf, scherpe ~ 6, 39
turf, slaan van de ~ 47
turf, strontnatte ~ 7
turf, vale ~ 6, 18, 38
turf, zanderige ~ 7
turf, zwarte ~ 6, 38

turfbak 31
turfbanen 24
turfbijl 13
turfboer 1
turfbroek 4
turfbult 36, 53
turfgat 39
turfgemul 10
turfgraven 7, 40
turfgraver 37
turfgravers 41
turfgrond 4, 6
turfgrond, losse ~ 6
turfhak 13
turfhoek 31
turfhok 31
turfhoop 28
turfhoopjes 51
turfhuis 31
turfkanalen 41
turfkar 31
turfkot 4, 31
turfkuil 4, 9, 39
turfmaat 20
turfmelm 10
turfmes 13
turfmolm 10
turfpakken 58
turfput 39
turfputten 4
turfschip 55
turfschoep 22
turfschop 31
turfschranken 36
turfschuit 55
turfschup 14, 22
turfgemul 10
turfscha(de) 22
turfspade 14, 18
turfsteken 7
turfsteker 24, 37
turfstrooisel 57
turfstrooiselfabriek 58
turfstrouwselfabriek 58
turfveld verkopen 59
turfveld verpachten 59
turfveldje 9
turfvierdels 36
turfwei 4
turfzeef 31
turfzoden 6
turksleren boks 1, 37
tus 18, 38
tus steken 18
tussen steken 18

U

uit zijn van de peel 9
uitbaggeren 43
uitbaggeren, dam ~ 43
uitbreken 36, 50
uitdoen, turf ~ 29, 48
uitereendoen 35
uitgeturfde grond 4
uitgeturfde wei 4
uitkomen, op zand ~ 9
uitkruien 29
uitlopen, op zand ~ 9
uitritsen 59
uitschurgen 29
uitsmakken, grote bonken ~ 11
uitsteken, zoden ~ 59
uitturven 7
uitvaren 29
uitvriezen 18
uitzakken 54

V

vaal bonk 57
vaal moer 6
vaarleis 31
vaartje 41, 56
vaartjes graven 42
vaartjesdijk 57
vale 6, 18, 38
vale graven 57
vale strook 44
vale turf 6, 18, 38
vale, bolle ~ 38
vale, neerschieten van de ~ 58
vapeur 14
varen 29, 48
varen, heemwaarts ~ 29
vast kanaal 41
vast, aaneen ~ komen zitten 35
vaste brug 57
vaste kant 44
vaste peel 4, 7
vatten, er eens vijf ~ 1
veen 1, 10, 16
veen, leeg ~ 4
veen, verbonkt ~ 7
veen, vergraven ~ 7
veenarbeider 37
veenboor 40
veengrond 1
veengrond ontginnen 7
veengrond, ontginnen van ~ 7, 33
veengrond, ontginning van ~ 33
veenkanaal 41
veenput 39
vegen, sloten ~ 41
vegen, waterlossing(en) ~ 41

veld 33
veld afsnijden 59
veldje 9, 58
veldje pachten 59
veldjes, verpachten van de ~ 59
veldraai 41
ven 1, 10, 16, 39
ven, bol ~ 10
ven, leeg ~ 4
ven, natte ~ 18
ven, ongelijk gemaakt ~ 4
venen 4
vengrond 1
vennetje 10, 33
verband 36
verbonkt veen 7
vergraven veen 7
verkopen, turfveld ~ 59
verleggen 36
verpachten 59
verpachten van de veldjes 59
verpachten, heilappen ~ 59
verpachten, peeldeeltje(s) ~ 59
verpachten, percelen 59
verpachten, turfveld ~ 59
verspringen, elke klem ~ 43
vertijlen 36
vervener 1
verwerken, turf ~ 27
verzopen wei 18
vijf, er eens ~ vatten 1
vijm 27
vijver 10
vilt 6, 10
vilt, de ~ afbonken 11
vim 53
vimmen 54
vimmen, in ~ staan 54
vlaggenschip 14
vlagzeisen 11
vlagzeise 11
vleugel 16
vleugels 16
vleugelschip 14
vleugelspade 14
vliegerd 14
vliezenturf 14, 39
vlik 14
vlikhei 14
vlikken 10, 14, 16
vlikken steken 14
vlikkenaar 14
vlikkendelletje 14
vlikkenhak 14
vlikkenriek 16
vlikkenschip 14
vlikkenspade 14
vlikkensteker 14
vlim 16
vlimmenschip 14

vlinken 6, 10, 14
 vlinken spaaien 14
 vlinken steken 14
 vlinkenhak 14
 vlinkenschup 14, 24
 vlinkenspa(de) 14
 vlinkenspade 13
 vlinkenspadetje 14
 vlinkenstekers 14
 vloedsgraaf 25
 vlogerd 14
 vlogerdkant 16
 vlokkenschup 14
 vloosvennen 39
 vlot 57
 vlot, half ~ 57
 voerhei snijden 11
 volschieten 33
 volschieten van de karbak 33
 voor 25
 voorhek 31
 voorkuil 46
 voorste schot 34
 voos 58
 voots 25
 vuile band 4
 vuile kraam 18
 vuilgebroedenis 18
 vuilgebroeds 18
 vuiligheid 18
 vuilnis 18
 vuilwammes 18
 vuisten, kluiten ~ 46
 vullen 48
 vullen, spilwagen ~ 48
 vullers 48
 vuren 54
 vuurijzer 31

W

wagen laden 48
 wagenvullers 48
 walkuilen 42
 water, omhoogkomen van het ~ 21
 watergat 39
 waterkot 10, 18
 waterlaat 25, 43
 waterlopen 25
 waterlossers 25
 waterlossing 25, 40
 waterlossing(en) vege 41
 waterlossingen, in de ~ zitten 40
 waterlossingenvegers 40
 waterlossingvegers 40
 waterman 52
 waterman, dubbele ~ 52
 waterman, dubbele ~ zetten 52
 waterman, enkele ~ 52

waterman, enkele ~ zetten 52
 watermannen 27, 40
 waterpas maken van de wijk 42
 waterpassen 42
 watersloten 25
 watervliezen 39
 watervoor 25
 waterwerk 41
 waterwerkers 40
 waterzouw 25
 weggebonkt moer 7
 weggoaien 11
 wei 6
 wei, ongeturfde ~ 4
 wei, uitgeturde ~ 4
 weigrond 6
 wenden 36
 werken, in de peel ~ 40
 werken, op de ring ~ 50, 51
 werken, turf op de ring ~ 50
 wijer 10
 wijertje 10
 wijk 41
 wijk, waterpas maken van de ~ 42
 wijkdijk 57
 wijken 25
 wijken graven 42
 wijkkant 42
 wild ding 4
 wild stuk 4
 wilde grond 4
 wilde hei 10
 wilde, stuk ~ grond 4
 wildernis 4
 wildernis, stuk ~ 4
 wind, erdoor moeten kunnen van de ~ 55
 winterbult 57
 witte 39
 woep, leren ~ 18, 39
 woeste stuk 4
 woeste grond 4
 wolf 58
 wrakke grond 4

Z

zand 7
 zand, op ~ uitkomen 9
 zand, op ~ uitlopen 9
 zand, op de ~ zitten 9
 zand, te scherpnaar het ~ steken 22
 zand, turf op ~ laten zitten 45
 zandbank 45
 zandbulten 9
 zanderige turf 7
 zandheuvel 9
 zandkop 45
 zeis 13

zeisen 13
 zeisensnade 13
 zeisie 13
 zetten, dubbele waterman ~ 52
 zetten, dobbelring ~ 52
 zetten, een grote hoop turf ~ 28
 zetten, enkele waterman ~ 52
 zetten, grote schranken ~ 28
 zetten, hoop kluiten ~ 28
 zetten, in bulten ~ 54
 zetten, in een bult ~ 28
 zetten, in een grote schrank ~ 28
 zetten, in hopen ~ 54
 zetten, in klampen ~ 52
 zetten, in klampjes ~ 52
 zetten, in kruistijlen ~ 36
 zetten, in rijen ~ 27
 zetten, in schranken ~ 27, 36
 zetten, in slag ~ 47
 zetten, in tijlen ~ 36
 zetten, in tijltjes ~ 27, 36
 zetten, klampen ~ 52
 zetten, op kegels ~ 27
 zetten, op ring ~ 28
 zetten, op ringen ~ 50
 zetten, op stuiken ~ 27
 zetveld 45, 46, 49
 zicht 13
 ziel, een ~ hebben 55
 zijarm 41
 zijp 10, 18
 zijpen 25
 zijpjes 25
 zijwijk 41
 zitten, aaneen vast komen ~ 35
 zitten, bank laten ~ 24
 zitten, banken laten ~ 24
 zitten, boord laten ~ 24
 zitten, dam laten ~ 24
 zitten, dijken laten ~ 24
 zitten, in de waterlossingen ~ 40
 zitten, klemmen laten ~ 45
 zitten, locht in de ring ~ 55
 zitten, losse kant laten ~ 24
 zitten, op de zand ~ 9
 zitten, talun laten ~ 45
 zitten, turf op zand laten ~ 45
 zo dik moer eropzitten 9
 zoden 6, 10
 zoden afzetten 11
 zoden uitsteken 59
 zoden, met ~ afzetten 43
 zodenhaak 14
 zodenkeet 38
 zoeg 25
 zoei 10
 zomp 4, 18
 zompstig 9
 zompgrond 18
 zompig 9

zool 6
zouw 25
zouwtje 25
zulten 24
zulturf 7
zware put 46
zwarte 6, 18, 38
zwarte graven 44
zwarte sorteren 44
zwarte turf 6, 38
zwarte, in de ~ staan 44
zweeloor 11
zweetoor 11

ERTSONTGINNER

A

aak 55
aan de dag 59
aaneenhangen 82
aaneenkoppelen 82
aankrijten 83, 84
aanschijten 92
aanslager 70
aarde 64
aarde, in gen ~ werken 64
aarde, naar gen ~ gaan 64
aartsvuilik 91
aast 91
accoord, in ~ werken 71
accoordloon 71
accoordloon, in ~ werken 71
accoordwerk 71
afbouwen 59, 75
afhangen 82
afkloppen, het gebirge ~ 87
afkoppelen 82
afsperrung 81
anderlui's, op ~ knoken leven 92
assenberg 61
auf, glück ~ 75

B

berg 67
berg, op gene ~ werken 68
bergen 72
bergman 68
bergmansbal 91
bergmansverein 91
bergschool 68
bergwerk 67
bergwerkskapel 91
beton 86
bijl 85
blaas 83
blauwkiel 73
blende 72
blende-ader 64
blij 72
blinde schacht 67
blinde strek 67
boede 64
boks 73
bommelen 90
bommelschicht 90
boor 78, 89
boorhamer 77
boorijzer 78
boorkop 79
boorkop, de einfache ~ 79

boorlui 70
boormachine 77
bord 76
boren 77, 89
boren, een schot ~ 77
borung 89
borungen maken 89
bot 62
botterham maken 83
botterhammenbuil 73
botterhammenpungel 73
botterhamsdoos 73
botterhamstijd 71
bouw 81
bouw, een ~ zetten 85
bouwen 85
bouwen, een kapel ~ 82
breekijzer 80
bremsen 83
bremshout 83
bremsijzer 83
bremsknuppel 83
brennen 80
breuk, te ~ gaan 87
bühnebred 76
bühnelok 84

C

calamien 72
caoutchouce dichtungen 79
carbidlamp 74
centrale 62
colonne, in ~ 73

D

dag 59
dag, aan de ~ 59
dag, een ~ urlaub 90
dag, naar de ~ varen 90
dag, onder ~ 64
dag, over ~ 59
dag, vrije ~ 90
dagen, een in gen veertien ~ zette
dagen, een in gen zes ~ zetten 72
dagen, zich in gen veertien ~ zette
dagen, zich in gen zes ~ zetten 72
derneven gaan 83
derophouwen, met de hamer ~ 78
deropkleven, een patroon ~ 81
diamantkop 79
dichtung 79
dichtungen, caoutchouce ~ 79
dikke rok 73
direktor 69
dodenkop 81
dogeniks 92

doorbreken 85
draad 85
draadzeel 88
draaidis 61
draaiplaats 66
draaischijf 63
driepoot 88
drom 61
droogleggen 67
droogmaken 67
droogzetten 67
druck 66
dubbelgaan 76
duivel, een naar de ~ jagen 71
duivel, een zum ~ jagen 71
duwen 85
dynamiet 75
dynamietpatroon 75

E

een de püs geven 71
een in gen veertien dagen zetten 72
een in gen zes dagen zetten 72
een naar de duivel jagen 71
een zum duivel jagen 71
einfache, de ~ boorkop 79
electrische haspel 88
emmer 85
erafklimmen, naar een vaart ~ 66
eraflaten 88
erinduwen 83
erinstoten 83
eropgaan laten 88
eroptrekken 88
erts 59
ertsader 64
ertslager 64
ertswas 59
eruitheven, de stijl ~ 86
eruittrekken 83
eruittrekken, de stijl ~ 86

F

feestdag 90

G

gaan, derneven ~ 83
gaan, naar gen aarde ~ 64
gaan, te breuk ~ 87
gebirge 64
gebirge, het ~ afkloppen 87
gebirge, slecht ~ 85
gebühne 67, 76
gedinge 71

gedinge, het ~ maken 71
gehalt 71
gehalt, op vast ~ staan 71
gehalt, vast ~ 71
gekundigd worden 72
gelddag 90
generaldirektor 69
gereten zijn 87
geschier 75
geschierkist 75
gesellschaft 68
gesellschaft, magazijn van de ~ 91
getuig 75
geven, de post ~ 74
geven, een de püs ~ 71
gewinde 79
gezenk 64
gezenk, een ~ maken 88
gezenkpomp 88
glück auf 75
goed, niks ~ in gen lijf hebben 92
greep 79
grieselen 87
gummi-dichtung 79

H

haak 82
hak 80
hak, kleine ~ 80
hakken 81
hals 76
hamer 78
hamer, met de ~ derophouwen 78
hamer, zware ~ 77
handhaspel 88
hangende, het ~ 65
hannef 79
hannefzeel 88
harden 62
haspel 88
haspel, electrische ~ 88
haspeljong 70
haspelknecht 70
hauptstol 65
hauptstrek 65
hauptzool 66
hel 76
hemd 73
heren, de hoge ~ 69
heven, zich ~ 87
hoed 73
hoge, de ~ heren 69
hond 82
hoop 63
hopen, op ~ zetten 63
hout 86
hout, een ~ in gen rad werpen 83
houwen 78

houwen, in stukker ~ 81
houwer 68
huis 81

I

ijzer, een ~ in gen rad werpen 83
ijzer, het ~ 78
ijzerbaan 63
in colonne 73
in een slag 75
in een tog 75
inbouwen, een ventilator ~ 90
ingeduwd zijn 87
ingenieur 69
invaart 75
invallen 87
invaren 75

J

jagen, een naar de duivel ~ 71
jagen, een zum duivel ~ 71
jok 87

K

kalkspaat 72
kameraad 69
kap 73, 85
kap, een ~ leggen 86
kapel, een ~ bouwen 82
kas 60
kälmes 72
ket 85
kijl 84
kippen 83
kipwagel 82
kist 60, 83
kleder, de oude ~ 72
kleerhaak 74
kleine hak 80
klok 74
klots 91
klugschijter 91
kneip 90
knobbeltig 83
knod leem 80
knoken, op anderlui's ~ leven 92
kolenmagazijn 62
komen, de schoten ~ 80
kop 65, 79, 85
kraken 87
krankengeld 91
krankengeld trekken 91
krankenkas 90
kretser 60

krijgen, de post ~ 74
krijgen, de püs ~ 72
krijgen, een malheur ~ 90
krijgen, een ongeluk ~ 90
krijt 84
kring 86
kruis 81
kruishak 80
kuil 59
kuilhoed 73
kundigen 71
kupplung 82
kübel 88
kwert 84
kwetsen 78
kwetshout 84

L

laadstek 79
laden 79, 82
lamp, water op gen ~
 schudden 74
lampeman 70
lampenboede 63
lampist 70
leem 72
leem, knod ~ 80
leerhouwer 68
leggen, een kap ~ 86
leggen, schenen ~ 66
leven, op anderlui's knoken ~ 92
liggen, op stok ~ 63
liggen, op stok ~ hebben 63
liggen, op voorraad ~ 63
liggen, op voorraad ~ hebben 63
liggen, opeengestapeld ~ 63
liggende, het ~ 65
lijf, niks goed in gen ~ hebben 92
litteken 84
locomotief 61
loon 71
loon, vaste ~ 71
losrijten 80
lucht, slechte ~ 37
luft 78
luftboorhamer 77
luftcompressor 78
luftkraan 78
luftroer 78
luftroer, een nieuw ~
 ophangen 78
luftschacht 67
luftschlauch 78
luftstrek 67
lutte 67

M

machinehuis 62
machinekamer 63
magasinier 70
magazijn 62
magazijn van de gesellschaft 91
main d'oeuvre 68
maken, borungen ~ 89
maken, botterham ~ 83
maken, een gezenk ~ 88
maken, het gedinge ~ 71
maken, voorrichtungswerk ~ 89
maken, wit ~ 84
malen 60, 87
malheur, een ~ krijgen 90
man, de oude ~ 67
massief toemaken 81
massief toezetten 81
meester 69
mens, een ~ zonder verlaat 92
meut 73
middageten 73
miet 73
mijn, op ~ post 76
mouwenwrijver 91

N

naar de dag varen 90
nachtschicht 71
nagel 85
namiddagschicht 71
nanaam 91
narijten 80, 87
nevenstrek 65
nieuw, een ~ luftroer ophangen 78
niks goed in gen lijf hebben 92
noen 73
nummer 74

O

oberflächlich toemaken 82
oberflächlich toezetten 81
oberhouwer 68
oberstijger 69
oeuvre, main de ~ 68
oliglamp 74
onder dag 64
onder water zetten 67
onderjak 73
ongeluk, een ~ krijgen 90
oord, voor ~ 76
op mijn post 76
opeengestapeld liggen 63
opeennieuwts ophouwen 87
opeenstapelen 63

ophangen, een nieuw luftroer ~
 ophouwen 76
ophouwen, opeennieuwts ~ 87
opsteukelen 92
opvaart 90
opvaren 78, 90
oude, de ~ kleder 72
oude, de ~ man 67
over dag 59
oxyde 72

P

paardsbaan 61
patroon, een ~ deropkleven 81
persluchthaspel 88
pinake 90
plathak 60
plein 63
pomp 66
pompenkamer 66
pompenknecht 70
post 74
post, de ~ geven 74
post, de ~ krijgen 74
post, de ~ rein hebben 92
post, op mijn ~ 76
pressluft 78
pulvermagazijn 75
pulverwalm 80
pulverzwaam 80
püs, de ~ krijgen 72
püs, een de ~ geven 71

Q

quäng 77
querhout 84
querslag 65
querstrek 65

R

rad, een hout in gen ~ werpen 85
rad, een ijzer in gen ~ werpen 85
rand 76
rants 74
rauw 82
rein, de post ~ hebben 82
reparatuurhouwer 70
revier 68
revierstijger 68
richel 66
riester 61
rijs 84
rin 66
rok, dikke ~ 73
rol 66

S

schacht 63, 64
 schacht, blinde ~ 67
 schacht, een ~ zinken 88
 schachthoed 73
 schachthouwer 70
 schachttoren 63
 scheen 66
 schel 74
 schenen leggen 66
 schenen, uit gen ~ springen 83
 schennennagel 66
 schicht 69
 schichtloon 71
 schiefer 72
 schieten 76
 schietstand 91
 schlauch 78
 schlosser 70
 schlosserei 62
 schot 77, 80
 schot, een ~ boren 77
 schoten, de ~ komen 80
 schoten, de ~ vallen 80
 schrijner 71
 schrijnerij 62
 schrijnerwerkstatt 62
 schubkar 81
 schudden, water op gen lamp ~ 74
 schup 76
 schuppen 76
 schutzbühne 88
 schutselokaal 91
 schutseverein 91
 schutthalde 81
 schwebebühne 87
 signaal 75
 sjaal 73
 slag, in een ~ 75
 slagboor 77
 slagel 85
 slagend weer 75
 slam 60
 slamwas 60
 slangenboor 79
 slecht gebirge 85
 slechte lucht 67
 slechte steen 85
 slijpen 62
 smeerolig 83
 smeervet 83
 smeren 83
 smid 70
 smit 61
 sorteren 61
 spaander 84
 spinde 74
 spits 81
 spitsboef 91

spreits 84
 spreitsje 84
 sprengen 76
 springen, uit gen schenen ~ 83
 staan, op vast gehalt ~ 71
 staubervet 79
 steeksel 80
 steel 76
 steen 65
 steen, slechte ~ 85
 stervenkas 91
 steuker 70
 stijger 68
 stijl 85
 stijl, de ~ eruitheven 86
 stijl, de ~ eruittrekken 86
 stijl, een ~ zetten 85
 stiklucht 67
 stilleggen 74
 stof 64
 stok 63
 stok, op ~ liggen 63
 stok, op ~ liggen hebben 63
 stol 65
 stollezool 65
 stoot 64
 storumg 87
 stoten op 89
 strek 65
 strek, blinde ~ 67
 stub 79
 stukker, in ~ houwen 81
 sulfide 72

T

tas 73
 te breuk gaan 87
 tob 85
 toemaken 81
 toemaken, massief ~ 81
 toemaken, oberflächlich ~ 82
 toezetten 81
 toezetten, massief ~ 81
 toezetten, oberflächlich ~ 81
 tog, in een ~ 75
 trekken, krankengeld ~ 91
 treut 74

U

uitbetonneren 86
 uitbouwen 85
 uitgewerkt zijn 64
 uitrapen 61
 uitrichten 90
 uitzoeken 61
 unfallskas 90

urlaub, een dag ~ 90
 urlaubsdag 90

V

vaarjong 68
 vaarstek 69
 vaarstijger 69
 vaart 66
 vaart, naar een ~ erafklimmen 66
 vallen, de schoten ~ 80
 varen, naar de dag ~ 90
 vast gehalt 71
 vast, op ~ gehalt staan 71
 vaste loon 71
 veer 79
 veertien, een in gen ~ dagen zetten 72
 veertien, zich in gen ~ dagen zetten 72
 ventiel 78
 ventilator 67
 ventilator, een ~ inbouwen 90
 verbouwen 85
 verkrijjen 84
 verlaat, een mens zonder ~ 92
 verlees 63
 verongelukken 90
 verpakken 76
 verschalen 87
 verschalungsbred 87
 vierdag 90
 vijfdel 71
 vijftigmeterzool 65
 vinden 89
 voet 74, 85
 volverpakt 82
 voor oord 76
 voorraad 63
 voorraad, op ~ liggen 63
 voorraad, op ~ liggen hebben 63
 voorrichtung 89
 voorrichtung, op ~ werken 89
 voorrichtungsstrek 89
 voorrichtungswerk 89
 voorrichtungswerk maken 89
 vorderkorf 65
 vordermachine 64
 vordermachinist 70
 vorderrad 63
 vorderschacht 65
 vordertoren 63
 vorderzeel 64
 vorderzool 66
 vortjagen 71
 vortvaren 76
 vrije dag 90
 vroegschicht 71
 vuilik 91

W

was 59
 waskouw 63
 waskouwewärter 70
 wassen 60
 water op gen lamp schudden 74
 water, onder ~ zetten 67
 waterboor 79
 watersgraaf 66
 waterschacht 67
 waterschlauch 79
 wee, zich ~ doen 90
 week 81
 weer, slagend ~ 75
 werken, in accoord ~ 71
 werken, in accoordloon ~ 71
 werken, in gen aarde ~ 64
 werken, op gene berg ~ 68
 werken, op voorrichtung ~ 89
 werpen, een ijzer in gen rad ~ 83
 werpen, een rad in gen hout ~ 83

wetterdeur 67
 wirtschaft 90
 wissel 66
 wit maken 84
 witten 84
 wolfsmuil 84

Z

zaag 85
 zeef 60
 zeel 75
 zeelvaart 75
 zenklok 67
 zes, een in gen ~ dagen zetten 72
 zes, zich in gen ~ dagen zetten 72
 zetten, een bouw ~ 85
 zetten, een in gen veertien dagen ~ 72
 zetten, een in gen zes dagen ~ 72

zetten, een stijl ~ 85
 zetten, onder water ~ 67
 zetten, op hopen ~ 63
 zetten, zich in gen veertien dagen ~ 72
 zetten, zich in gen zes dagen ~ 72
 zich heven 87
 zich in gen veertien dagen zetten
 zich in gen zes dagen zetten 72
 zich wee doen 90
 zimmerhouwer 70
 zink 64
 zinken 88
 zinken, een schacht ~ 88
 zool 65
 zündhütchen 80
 zündsnoer 80
 zware hamer 77
 zwegel 72
 zwel 66